

**ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО
АГРОБИЗНЕС И РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНИТЕ**

**ГОДИШНИК
ТОМ X**

**АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ТАЛАНТ“
НА ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО АГРОБИЗНЕС И РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНИТЕ
ПЛОВДИВ 2022**

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

проф. д-р Златка Григорова – главен редактор

проф. д-р Марияна Иванова

проф. д-р Огняна Стоичкова

проф. д.н. Ольга Данилова

проф. д-р Луция Палшова

проф. д-р Павол Шварц

проф. д-р Константин Цветков

проф. д-р Мариана Асенова

проф. д-р Пламен Лаков

доц. д-р Красимир Левков

доц. д-р Бисер Кръстев

доц. д-р Георги Георгиев

доц. д-р Павлина Димитрова

доц. д-р Александър Давчев

доц. д-р Перо Еленов

Предложените материали изразяват личната позиция на авторите и не ангажират с нея Редакционния съвет на годишника.

© Годишник, том X, 2022

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ТАЛАНТ“ на ВУАРР

ISSN 2535-0609 (on-line)

<http://science.uard.bg>

СЪДЪРЖАНИЕ

Пламен Лаков

ОСНОВНИ ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО В
РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ. РЕГИОНАЛНИ ПРОЕКЦИИ..... 5

Валентина Маринова

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПРАГА НА НОВИЯ ПРОГРАМЕН
ПЕРИОД ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ВОДЕНО ОТ ОБЩНОСТИТЕ МЕСТНО
РАЗВИТИЕ (ВОМР). ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УКРЕПВАНЕ НА НПО И
ЧИТАЛИЦАТА 77

Валентина Маринова

НОВИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИВЛЕЧЕН РЕСУРС ЗА 2021 – 2027 Г. ЗА
ПО УСТОЙЧИВ И ЩАДЯЩ ГОРСКИ СЕКТОР - „СЕВЕРНОЦЕНТРАЛНО
ДЪРЖАВНО ПРЕДПРИЯТИЕ“ ДП - ГАБРОВО 99

Пламен Лаков

**ОСНОВНИ ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО
НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО В РЕПУБЛИКА
БЪЛГАРИЯ. РЕГИОНАЛНИ ПРОЕКЦИИ**

ГОДИШНИК НА ВУАРР

ТОМ X

Професор д-р Пламен Лаков е завършил специалност „История и география” в ВТУ „Св.Св. Кирил и Методий” през 1991 г. В периода 2004-2007 г. е докторант към катедра “География” на ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий. През 2007 г. в СНС по географски науки успешно е направена публична защита на дисертация и Висшата атестационна комисия му дава образователната и научна степен “Доктор” по научна специалност Климатология. От 2012 г. е преподавател във Висшето училище по агробизнес и развитие на регионите като заема последователно академичните длъжности гл. асистент (2012 г.), доцент (2013 г.), а от 2018 г. професор в областта на социалните, стопански и правни науки, с професионално направление - Туризм и научна специалност: Туристически ресурси и регионално развитие.

Научните интереси на проф. д-р Лаков са в областта на: Туризма, Туристическите ресурси, Климатология и опазване на околната среда, Регионална икономика, Регионална политика и устойчиво развитие.

Автор и съавтор е на повече от 85 научни разработки публикувани в страната и чужбина, и над 10 учебника и учебни помагала за висшето и средно образование. Някои от тях са:

- **Климатичен туристически потенциал на Западна и Средна Северна България** // монография, изд. Център за евроинтеграция и култура при ВУАРР - Пловдив, 2013 - 224 с.: с к., табл., и диагр., ISBN 978-619-7048-28-5.

- **Теоретико-концептуални аспекти на биоклиматичния туристически потенциал в Република България.**// монография, изд. АИ „Талант“ към ВУАРР – Пловдив, 2018 г., -292 с: с табл., граф., фиг. и карти, ISBN 978-619-203-212-8.

- *Национална и регионална аграрна политика//монография, изд. СЕД"Чиста природа", Плевен, 2016, - 257 с: с табл., граф., фиг. и карти, ISBN 978-619-90420-5-2 – в съавторство.*

- *Защита на населението и околната среда// монография, изд. СЕД"Чиста природа", Плевен, 2017, - 289 с: с табл., граф., фиг., снимки и карти, ISBN 978-619-90420-6-9.*

- *Агроклиматични условия за лозарството и производството на качествено грозде и вино в Плевен и региона// монография, изд. АИ"Талант" към ВУАРР-Пловдив, 2020, - 220 с: с табл., граф.,фиг.и карти, ISBN 978-619-203-284-5- в съавторство.*

- *Хотелиерство // учебник, ВУАРР – Център за дистанционно обучение, В.Търново, 2014, - 152 с.: с табл. и фиг., ISBN 978-619-7048-48-3.*

- *Туристическа политика на България//учебник, втора основно преработено и допълнено издание, учебник, ВУАРР- Център за дистанционно обучение, В.Търново, 2015,-179 с.: с табл., граф. и карти, ISBN978-619-203-006-3.*

- *Регионална икономика//второ, поправено и допълнено издание, изд. СЕД"Чиста природа", Плевен, 2015, - 194 с: с табл., граф., фиг. и карти, ISBN 978-619-90420-2-1.*

- *География и икономика за 10 клас// учебник за 10 клас ,издател: „КЛЕТ БЪЛГАРИ „ ООД, 2019, - 248 с: с табл., граф., карти, снимки и фиг., ISBN: 978-619-215-436-3 – в съавторство и др.*

Изнасял е лекции по програма Еразъм+ в университети в градовете Щип, Охрид, Чанаккале, Клайпеда и др.

От 25.10. 2007 г. е приет за индивидуален член на Съюза на учените в България, а през 2011 г. е удостоен е с почетното отличие „Неофит Рилски” на МОМН за дългогодишна и цялостна трудова дейност в системата на народната просвета.

UNIVERSITY OF AGRIBUSINESS AND RURAL DEVELOPMENT
YEARBOOK, VOLUME X, 2022

**MAIN TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF
AGRICULTURE IN THE REPUBLIC OF
BULGARIA. REGIONAL PROJECTIONS**

Plamen Lakov

Abstract: The purpose of the present study is to reveal the main trends in the development of agriculture in Bulgaria. Special attention is paid to its production and territorial organization, problems and prospects for development, including in the context of the Covid-19 pandemic. Regardless of the fact that the share of agriculture as a sector in the process of restructuring the Bulgarian economy is decreasing, the importance of agriculture is defined as one of the strategic ones for the national economy, and this is another argument to pay special attention to the sector.

Keywords: agriculture, plant breeding, animal breeding, cereals, technical crops, cattle breeding, pig breeding arable land, organic farming, agricultural production, agrarian capital.

ОСНОВНИ ТЕНДЕНЦИИ В РАЗВИТИЕТО НА ЗЕМЕДЕЛИЕТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ. РЕГИОНАЛНИ ПРОЕКЦИИ

Пламен Лаков

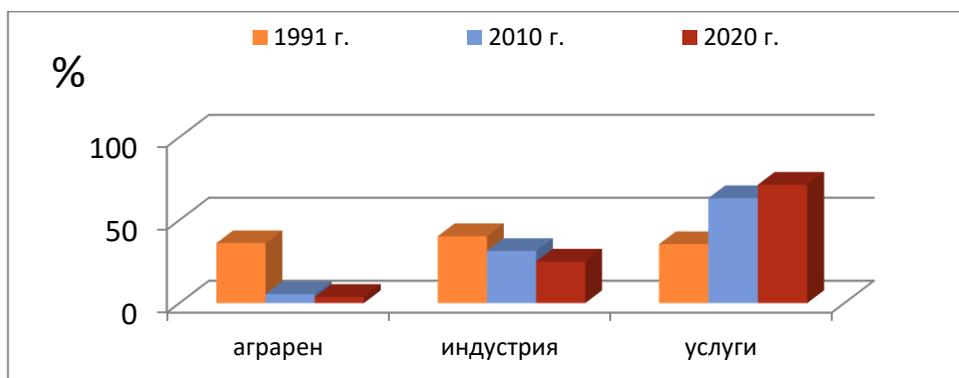
Резюме: Целта на настоящото изследване е да се разкрият основните тенденции в развитието на земеделието в България. Обърнато е специално внимание на неговата производствена и териториална организация, проблемите и перспективите за развитие, включително в контекста на пандемията от COVID-19. Независимо от това, че делът на земеделието като отрасъл в процеса на реструктуриране на българската икономика намалява, значението на земеделието го определят като един от стратегическите за националното стопанство, а това е още един аргумент да се обърне специално внимание на отрасъла.

Ключови думи: земеделие, растениевъдство, животновъдство, зърнени култури, технически култури, говедовъдство, свиневъдство, обработваема земя, биоzemеделие, земеделска продукция, аграрен капитал.

I. Въведение

Националното стопанство (НС) на Република България е отворена система, част е от Общото икономическо пространство на Европейския съюз и същевременно е част от световното стопанство. То се състои от исторически формирани се икономически дейности на материалното производство и услугите в рамките на националната територия. Стопанството е динамична категория, която непрекъснато се променя под влияние на различни фактори. Териториалната организация на националното стопанство има специфични форми, характерни за отделните сектори и отрасли. Например за транспорта е характерна линейната форма на териториална организация, за промишлеността – точковата. Основните фактори, които влияят на развитието и териториалната организация, се групират в следните направления: *природни, социално-икономически, демографски и екологични*. Те въздействат по особен начин и определят отрасловата структура и локацията. Сред *природните фактори* с най-голямо значение са релефът, полезните изкопаеми, характеристиката на климата и водите, качеството и количеството на почвите,

биоразнообразието. От *социално-икономическите* може да посочим политиките към икономическите дейности, членството в ЕС и произтичащите от това последици за НС, инвестициите, научно-техническият прогрес и др. *Демографският фактор* е основен. Човекът влияе на териториалното разположение на производството, на потреблението и т.н. Все по-голямо значение върху стопанството оказва *екологичният фактор*, свързан с опазването на околната среда и създаването на устойчива икономика. Съвременната структура на НС е резултат от дълъг път на развитие и реструктуриране. Отраслите се групират в три сектора: първичен (добивен) – добив на полезни изкопаеми, земеделие и др.; вторичен (преработващ) – промишлени отрасли, строителство; третичен (обслужващ) – транспорт, туризъм, търговия и др. Съотношението между тях определя облика на НС. В процеса на реструктуриране дялът на третичния сектор се увеличава, превръща се в доминиращ, основна характеристика на постиндустриалните икономики, като тези на Франция, Германия и др. (вж. фиг. 1.). Независимо от положителните тенденции, свързани с приватизацията, свободния пазар и предимствата на пазарната икономика, НС се развива с бавни темпове. За да повиши конкурентноспособността и увеличи ръста на развитието си, е необходимо да се привлекат значителни инвестиции, да се повиши квалификацията на трудовите ресурси, да се осъществи високотехнологично обновление и т.н.

Фиг. 1. Дял на секторите в националното стопанство по години в %

Целта на настоящото изследване е да се разкрият основните тенденции в развитието на земеделието, неговата производствена и териториална организация, проблемите и перспективите за развитие,

включително в контекста на пандемията от COVID-19. Независимо от факта, че неговият дял в процеса на реструктуриране на българската икономика намалява, както е видно от фиг. 1., значението на земеделието в структурата на икономиката го определят като един от стратегическите за НС отрасли, а това е още един аргумент на отрасъла да се обърне специално внимание.

II. Земеделие. Същност, особености и значение

Земеделието е водещ отрасъл на първичния сектор и е исторически първи формирал се по нашите земи. В двата основни негови подотрасъла – растениевъдство и животновъдство – се произвеждат хранителни продукти за пряка консумация и суровини за промишлеността. Комплексната социално-икономическа и екологична ефективност на земеделието зависят от съчетаването на стопански фактори и на биологични закономерности¹. Повечето от подотраслите са повсеместно разпространени и са силно зависими от почвено-климатичните условия. Почвите са основно средство за производство в растениевъдството и влияят значително, макар и косвено, върху развитието на животновъдството. Интензификацията на отрасъла и темповете на увеличаване на общата земеделска продукция се ограничават от ясно изразената сезонност на производството и пределните продуктивни възможности на почвите, растенията и животните.

Земеделието е отрасъл, който се отличава от другите икономически дейности с редица особености, произтичащи от неговата същност и от пряката му връзка с природната среда. Особеностите на отрасъла са свързани със спецификата на използваните фактори за производство и се отразяват върху поведението на производствените системи и производителите, опериращи в тях, върху начините, по които се вземат стратегическите и оперативните управленски решения, върху финансирането на земеделските дейности и върху аграрната политика в подкрепа на земеделското производство и земеделския пазар. Някои от особеностите на земеделието като отрасъл са:

1. Земята е основно средство за производство. Тя е природна даденост и същевременно – икономическа категория. От нейните количество и качество зависят производството и териториалното разположение на конкретните икономически дейности в земеделието.

¹ Вж. Лаков, Пл. Регионална икономика, учебно помагало за електронно обучение във ВУ, второ, преработено и допълнено издание. Пловдив: АИ „Талант” към ВУАРР, 2021, ISBN 978-619-203-318-7, сайт (платформа) за e-book: <http://https://uni.e-uard.bg/>

2. Земеделието зависи от биологични процеси, свързани с жизнения цикъл на отглежданите култури и животни. Предмет на труда са живи организми. В определен момент на производствения процес човекът не е в състояние да влияе, а само подпомага процеса.

3. В голяма степен растениевъдството зависи от почвено-климатичните условия, преди всичко от климата и неблагоприятните климатични явления, което определя неговия ясно изразен сезонен характер.

4. В земеделието оборотът на капитала е бавен, с повишен риск за инвестициите (обработка се и се засява през есента, реколтата се прибира през лятото на следващата година, а продукцията в най-добрия случай се реализира през есента, като постоянно е налице риск да се случи неблагоприятна година).

5. Част от крайната продукция се заделя за възпроизводство.

6. Необходими са широки знания от страна на трудовите ресурси в областта на икономиката и за биологичните особености и закономерности.

7. Докато в промишлеността разположението има точков характер, в земеделието то има ареален.

8. Отрасълът се отличава с големи различия в производителността на труда и в стоковостта на отделните култури и т.н.

Биологичната природа на част от основните ресурси, почвено-климатичните фактори и особеностите на земята (преди всичко нейното плодородие) превръщат земеделския производствен процес в особено сложен и зависим от тях. Икономическият възпроизводствен процес в земеделието се преплита с естествения процес на производство и може да протича само при наличието на биологичен производствен процес – върху неговата основа, едновременно с него и в неговите рамки. От това следва, че икономическият производствен и възпроизводствен процес се вписват в естествения производствен и възпроизводствен процес, а следващият икономически цикъл не може да започне, преди да е завършил естественият възпроизводствен процес и преди да е изтекъл още определен период от време (есенници, пролетници). За повечето култури възпроизводствен процес не може дори да започне на същото място, а в съгласие с изискванията на агротехниката – това става на друг, подходящ и предварително подготвен за целта поземлен парцел. Следователно при организацията и управлението на земеделското производство икономическият подход се съобразява с агротехническият и с агроекологичния. Едновременното протичане на двата процеса,

тяхното преплитане един в друг поражда потребността от подходяща комбинация на факторите за производството (земя, труд и капитал) в такова съчетание, което да осигури най-високата им продуктивност.

Когато определяме значението на земеделието, първо, трябва да отбележим стратегическото място, което заема сред останалите икономически дейности. Мястото му в структурата на националното стопанство се определя по основните показатели, представени в *Таблица 1*.

От представените данните ясно се вижда, че дялът на земеделието намалява – и като дял в БВП, и като добавена стойност. Тази тенденция се задълбочава в периода 2014–2020 г. Анализът не потвърждава твърдението, че земеделието е един водещите отрасли на националното стопанство. Това се отнася и за трайно заетите в отрасъла. За разгледания период техният дял е намалял повече от два пъти и днес варира между 6 и 7%.

Интерес представляват данните за 2020 г., сравнени с периода преди ковидкризата. Наблюдава се най-ниският резултат като БДС. Подобен е и резултатът в износа и вноса на земеделска продукция.

Таблица 1. Основни показатели на земеделието в България (в %)

Показатели/год.	1991*	2005	2010	2013	2014	2015	2016	2019	2020
Дял от БВП	15,2	16,4	10,8	10,5	9,4	8,9	7,8	6,9	6,5
Дял БДС	-	8,7	5,4	5,5	5,2	4,1	3,6	3,8	3,28
Дял на заетите	19	24,6	20,1	6,7	7	-	-	6,6	6,58
Дял от вноса	0,7	2,2	10	9,5	9,4	10,3	10,9	11	7
Дял от износа	7,1	6	17,4	18,4	16,7	16,2	17,1	16	9

*Източник: НСИ, аграрен доклад на МЗХГ; * Година за сравнение (изчисленията са на автора)*

От друга страна, търговията със земеделски продукти се е разраснала – и вносът, и износьт. Това налага извода, че отрасълът все повече произвежда за външните пазари, т.е. има все повече експортна насоченост. От друга страна, отрасълът все повече се обвързва със световния пазар на земеделска продукция.

За 2020 г. вече отбелязахме, че се отчита спад във връзка с ковидкризата. Трябва обаче да подчертаем, че за разлика от отрицателното търговското салдо на страната за тази година, при

търговията със земеделска продукция то е положително с около 290 млн. лв. (при износ 4786,078 млн. лв. и внос 3998,875 млн. лв.)²

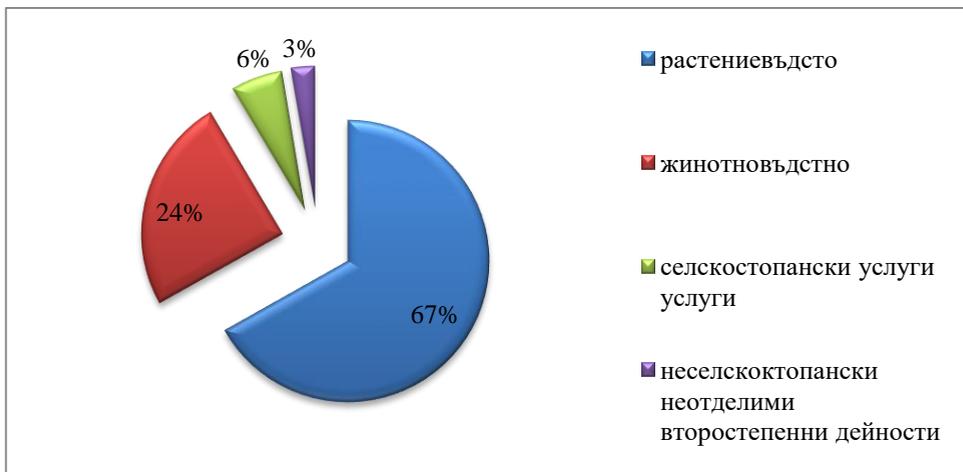
Интерес представляват и промените, настъпили в съотношението между основните подотрасли на земеделието. Данните в Таблица 2. очертават драматичната промяна в съотношението между растениевъдството и животновъдството след социалистическия период. Растениевъдството след 1990 г. неизменно увеличава своя дял. Животновъдството бележи обратната тенденция.

За 2020 г. обаче растениевъдството отбелязва известен спад и е вече 66,84%, съответно животновъдството е с дял от 24,61%. В другите дейности имат несъществени колебания (фиг. 1.).

Таблица 2. Структура на продукцията от отрасъл „Земеделие“ в %

Дейности/год.	1985	1989	1990	1991	2012	2013	2014	2015	2016	2019
Растениевъдство	42,18	46,26	48,95	54,40	60,7	60,7	64,1	65,4	67,7	69,3
Животновъдство	57,82	53,74	51,03	45,63	27,4	27	26	25,3	23,3	22,4
Услуги	-	-	-	-	5,9	6,2	6,1	6,3	6	5,9
Второстепенни дейности	-	-	-	-	6	6,1	3,8	3	3	2,4

Източник: НСИ, аграрен доклад на МЗХГ

Фиг. 1. Структура на продукцията на отрасъл „Земеделие“ за 2020 г.³

² Вж. аграрен доклад на МЗХГ за 2021 г.

³ По аграрен доклад на МЗХГ за 2021 г.

Доминиращото място на растениевъдството в структурата на земеделието (повече от два пъти) спрямо животновъдството поставя редица въпроси пред изследователя, включително и такива, свързани с регионалните проекции в развитието на подотрасъла и като цяло на земеделието (*вж. Приложение 1 и 2*).

III. Фактори за развитие и териториална организация на производството в земеделието

Природогеографски. С най-голямо значение са *релефът, климатът, водните ресурси, почвите и биологичното разнообразие*.

Релефът, от една страна, може да стимулира определени производства, а от друга – да възпрепятства тяхното развитие. Релефните форми влияят и върху териториалната организация на производството. Например във високите части на планините не е подходящо да се развива зърнопроизводство, но от друга страна, има условия за пасищно животновъдство, производство на картофи и т.н.

Климатът е основен фактор за развитие на земеделието. Влияе с динамиката на своите елементи и същевременно с цикличното им поведение в дългосрочен план. Например температурата на въздуха е от значение за вегетационния период на растенията, ранните слани водят до загуби и т.н. Земеделският производител отглежда в Северна България памук, но температурната сума, която изисква културата е 3600°C. В този случай е възможно, но реколтата ще е нископродуктивна, памукът ще се развие в недостатъчна степен (неомаганен) и ще е необходима допълнителна обработка, т.е. това производство е икономически неизгодно. Конкретното проявление на неговите елементи – температура на въздуха и почвата, валежи и т.н. – е задължително условие за протичане на земеделския производствен процес, тъй като фиксира началото и края на работния период, времето за извършване на различни земеделски дейности, т.е. определя сезонния характер на земеделското производство и в този смисъл е фактор за производството. Климатът, съчетан със земята, формира т.нар. *почвено-климатични фактори*.

Водните ресурси са от съществено значение за земеделието. В България те са неравномерно разположени по територията, реките са с непостоянен режим на оттока, валежите са с различна интензивност през годината, а при засушаване водните запаси значително намаляват. Напояването е необходимо за редица култури, а това ще окаже влияние на териториалното разположение на производството. В Добруджа например няма повърхностно течащи води, напояването е затруднено и

там независимо от благоприятните почвено-климатични условия не е подходящо за зеленчукопроизводство.

Почвите като фактор обикновено се разглеждат и оценяват комбинирано с климата. В България са разпространени 17 основни типа почви, като най-голям дял имат канелените, черноземните, сивите горски, алувиално-ливадните и смолниците. Това предполага добри възможности за отглеждане на разнообразни култури и същевременно влияе върху териториалното разположение на производството. Почвената покривка формира поземления фонд и включва стопанисваната земя, пустеещите земи, горски, застроени и други площи. Площта със земеделско предназначение (стопанисваната земя) се формира от обработваемата земя, трайните насаждения, постоянно затревените площи за използване в земеделието (вкл. високопланински пасища и затревени повърхности със слаб продуктивен потенциал), семейни градини и необработваните повече от три години земеделски земи (вж. *Таблица 3.*).

Като производствена природна даденост стопанисваната земя се отличава с редица особености и качества:

1. Природна даденост, при образуването на която човекът не участва (не влага труд).

2. Има конкретно териториално разположение и в този смисъл е териториален (немобилен, неподвижен) фактор за производство.

3. Практически тя е невъзобновим ресурс (с изключение на някои видове почви като торфените, а възстановяването на замърсени почви може да продължи повече от 50 години, което я прави неизползваема за поколения).

4. За да стане средство за производство, тя трябва да се обработва и да се осигури достъп на земеделската техника до нея.

5. За поземлените ресурси е характерно неравномерно разположение по територията и различно качество (видове почви), което обуславя заедно с климатичните условия районирането на земеделското производство.

Най-важното свойство от значение за земеделското производство е плодородието на земята, което се оценява и диференцира по следния начин: природно, изкуствено и икономическо. Природно е плодородието, формирало се при почвообразователния процес в течение на хиляди години. Изкуственото плодородие е резултат от антропогенната дейност върху почвата – това, което човекът е успял да подобри или влоши. Икономическото е съвкупност от природното и изкуственото плодородие в процеса на производство на земеделска

продукция – изразено в получена продукция от единица площ от съответната култура.

Неподвижната пространствена разположеност на земеделската земя поражда потребността от мобилност на други фактори за земеделско производство – земеделски труд и земеделски машини, което налага редица особености при тяхното използване.

Общата площ на земята със земеделско предназначение в Република България е, както следва⁴:

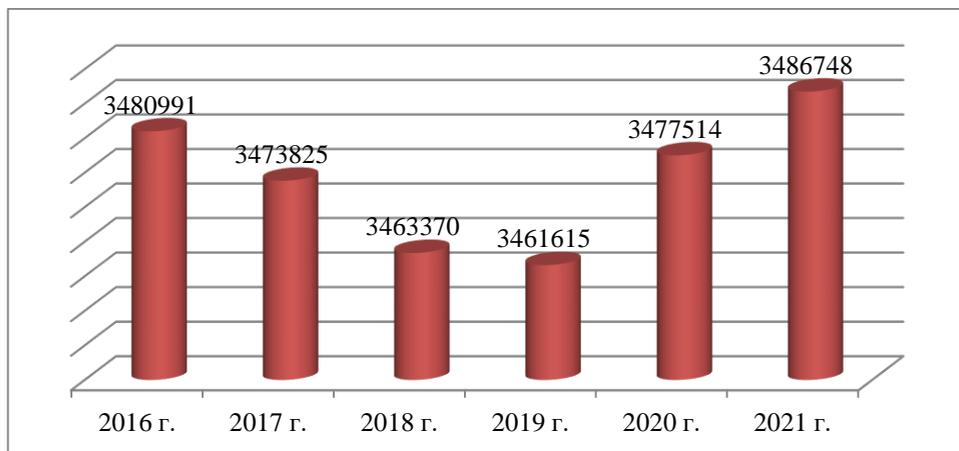
- ✓ за 2012 г. е 5481222 ha, което е 49.4 % от поземления фонд;
- ✓ за 2014 г. е 5192940 ha, което е 46.8 % от поземления фонд;
- ✓ за 2015 г. е 5202752 ha, което е 46.9% от поземления фонд;
- ✓ за 2016 г. е 5214650 ha, което е 46.99% от поземления фонд;
- ✓ за 2017 г. е 5224402 ha, което е 47.08% от поземления фонд;
- ✓ за 2019 г. е 5222925 ha, което е 47.00% от поземления фонд;
- ✓ за 2020 г. е 5227902 ha, което е 47.00% от поземления фонд;
- ✓ за 2021 г. е 5227350 ha, което е 47.09% от поземления фонд.

Данните сочат, че площта на стопанисваната земя е приблизително една и съща, като промените през годините са в рамките под 1%.

Пряко значение за земеделието има обработваемата земя. Тя се състои предимно от ниви и площи, заети от трайни насаждения като част от стопанисваната земя. У нас дялът на обработваемата земя за 2014 г. е 66.8%, за 2015 – 69,7%, за 2016 – 66,75%, за 2017 – 66,49%, за 2019 г. е 68,7% , а за 2020 г. е 68,89%. Динамичният ред показва, че обработваемата земя варира през годините в рамките на 3%. За 2021 г. тя е 66,70% от използваната земеделска площ, или 3 486 748 ha (вж. фиг. 2), което потвърждава гореказаното. В абсолютни стойности обаче се наблюдава тенденция за намаляване на обработваемите площи преди пандемията от COVID-19 (вж. фиг. 2.). В годините на пандемията тенденцията е противоположна.

Интерес представляват промените, настъпили в количеството на обработваемата земя след реформите (след 1990 г.). По данни на НСИ за 1990 г. обработваемата земя е 4 642 900 ha, а за 1992 – 4 640 200 ha. В сравнение с последните години тя значително е намаляла и за 2021 г. представлява 75,14% от земята, обработвана към 1992 г. Направената констатация дава основание за извода, че в България все още възможностите за включване на нови земи в стопанския оборот не са изчерпани.

⁴ МЗХГ, отдел „Агростатистика“.

Фиг. 2. Обработваема земя по години в хектари⁵

Използването на стопанисваната земя е представено чрез структурата на стопанисваната земя в *Таблица 3*.

Районното разпределение на обработваемата земя показва, че с най-голяма осигуреност е Северозападният район – 23,3% от обработваемата земя в България, а с най-малка – Югозападният (5,7%). Неравномерното разположение на обработваемата земя, представено по области, по-детайлно очертава регионалните различия (фиг. 3. и 4.)⁶.

Над 40% от обработваемата земя са съсредоточени в 6 области. Само областите Добрич, Плевен и Враца притежават 23,6% от нея⁷. Тази териториална концентрация с ясно изразено доминиране на Северна България неминуемо се отразява на регионалното разположение на отглежданите култури.

⁵ По МЗХГ, агростатистика, БАНСИК 2021, Резултати и анализи, № 397 – октомври 2021.

⁶ По МЗХГ, агростатистика, БАНСИК 2021, Резултати и анализи, № 397 – октомври 2021.

⁷ По МЗХГ, агростатистика, БАНСИК 2021, Резултати и анализи, № 397 – октомври 2021.

Таблица 3. Структура на стопанисваната земя в България в хектари

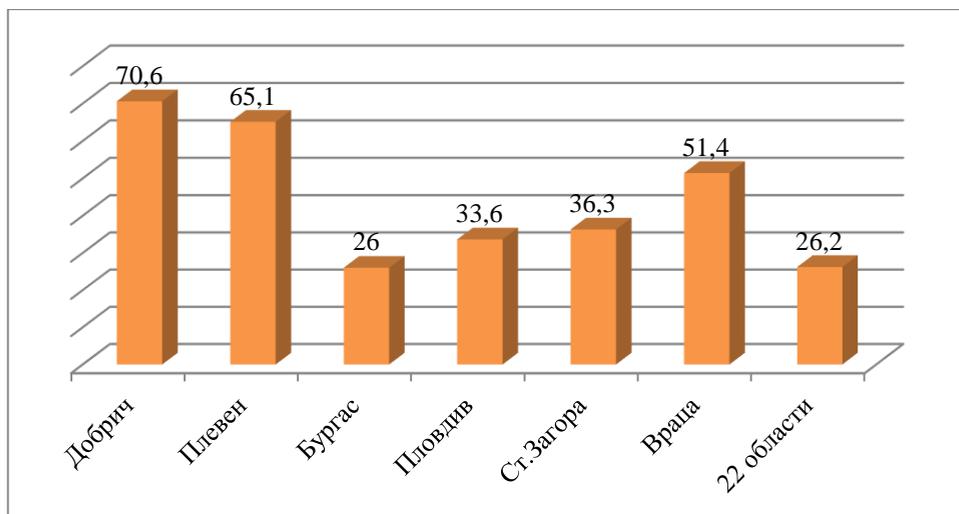
Категории	2015 г.	%	2016 г.	%	2017 г.	%	2019 г.	%	2020 г.	%	2021 г.	%
пшеница	1151225	33	1215684	35	1197768	34,5	1250478	36,1	1203964	34,62	1250478	36
ечемик	191433	5,5	168244	4,8	138122	4	112264	3,5	131340	3,78	112264	3,22
ръж и тритикале	24190	0,7	30909	0,9	30639	0,88	28163	0,8	25875	0,74	28163	0,81
овес	13329	0,4	15675	0,5	19730	0,6	13866	0,4	11386	0,33	13866	0,4
царевица	524121	15	468762	14	461085	13,3	641555	18,5	642373	18,47	641555	18,4
други житни	31479	0,9	21304	0,6	19600	0,6	26352	0,76	22757	0,65	26352	0,76
слънчоглед	851245	24	887845	26	934715	26,9	789604	22,8	888200	25,54	789604	22,6
тютюн	19072	0,5	13930	0,4	10506	0,3	4849	0,14	5440	0,16	4849	0,14
други маслодайни	225847	6,5	196958	5,6	181067	5,2	158305	4,6	120055	3,45	158305	4,54
други индустриални	71198	2	55144	1,6	58848	1,7	57878	1,7	65209	1,88	57878	1,66
картофи	9449	0,3	10109	0,3	12909	0,4	11177	0,3	11524	0,33	11177	0,32
боб и др. варива	24617	0,7	33928	1	78389	2,3	42167	1,2	24989	0,72	42167	1,21
пресни зеленчуци	37538	1	46527	1,3	33312	1	35627	1	25705	0,74	35627	1

Категории	2015 г.	%	2016 г.	%	2017 г.	%	2019 г.	%	2020 г.	%	2021 г.	%
други фуражи	6871	0,2	14223	0,4	17705	0,5	13859	0,4	8345	0,24	13859	0,4
ливади с бобови	94288	2,7	105371	3	115447	3,3	117708	3,4	119134	3,43	119942	3,44
ливади с житни	394	0	3422	0,1	2504	0,07	6625	0,19	8152	0,23	7345	0,21
угари	235150	1	191537	5,5	159959	4,6	149636	4,3	161565	4,65	149636	4,29
оранжерии	1314	0	1419	0	1520	0,04	1503	0,04	1502	0,04	1704	0,04
Обработваема земя	3493688	70	3480991	69	3473825	69,1	3461615	68,7	3477514	68,9	3486748	69,1
<i>Семейни градини</i>	15664	0,3	15367	0,4	15258	0,4	14636	0,29	14231	0,28	13728	0,27
овощни насаждения	68543	1,4	77625	2,1	84320	2,3	90221	1,8	91339	1,8	90261	1,79
лозя	54210	1,1	52517	1,5	53251	1,47	53005	1,2	51356	1,2	50252	1,21
<i>Общо тр. насаждения</i>	133477	2,7	140966	2,8	148094	2,94	152738	3	151518	3	149042	2,95
Използвана зем. площ	5011494	96	5021412	96	5029529	96,3	5037470	96,4	5047252	96,5	5046597	96,5
Общо зем. площ	5202752	100	5214640	100	5224402	100	5222925	100	5227902	100	5227350	100

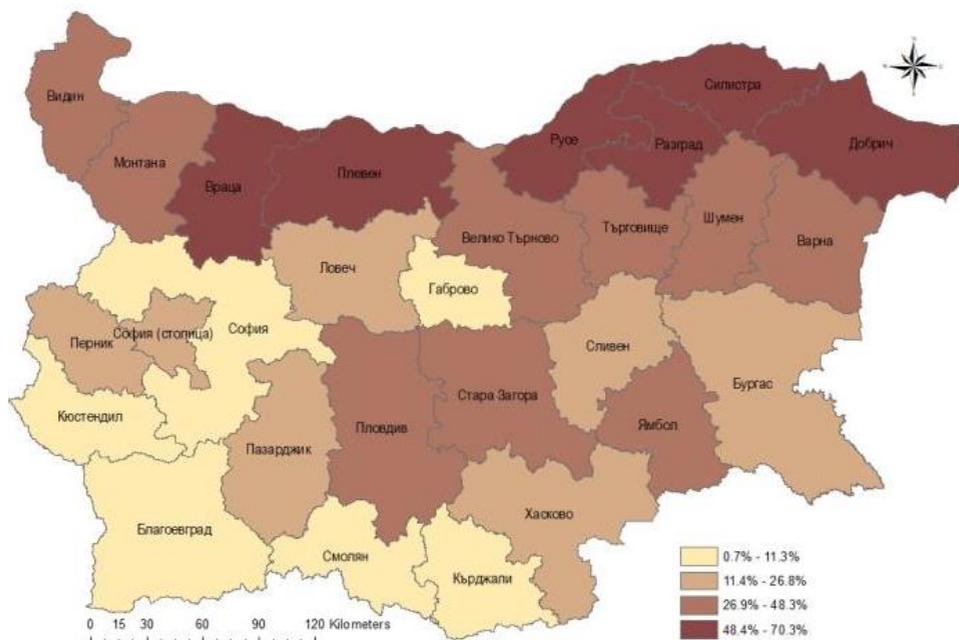
Източник: МЗХГ, изчисленията са на автора

Биоразнообразието е фактор, който влияе предимно с наличието на подходящи пасища за развитие на животновъдството, както и за отглеждане на плодове, билки и т.н. Отглежданите **култури и животни** са третата основна група ресурси за земеделско производство. Тъй като са живи организми, те се подчиняват на собствени биологични закони за развитие, върху които човекът не е в състояние да въздейства, а трябва да се съобразява с тях и при използването им като производствен ресурс. В този смисъл отглежданите култури и животни са *биологични фактори* за земеделско производство, намират се във взаимна зависимост и в постоянно взаимодействие с екологичната среда.

Природните фактори влияят комплексно и тяхното познаване е важно за производителите. Съчетанието например в Пазарджишко-Пловдивско на благоприятен климат (преходен), добри почвени условия (предимно алувиални и смолници), добри възможности за напояване е превърнало района във водещ при производството на зеленчуци. При други условия отглеждането на друга култура, като например пшеницата, не би имало за производителите добри икономически резултати.

Фиг. 3. Обработваемата земя като процент от общата площ на областта към 2021 г.

Фиг. 4. Относителен дял на площите с обработваема земя спрямо площта на съответната област към 2021 г.¹

Социално-икономически. От тях може да отличим собствеността на земята и формите на стопанисване, политиката на държавата в областта на земеделието, пазарът, структурата и териториалното разположение на предприятията, преработващи земеделска продукция, транспортът, агротехническите дейности, кредитният климат в страната, науката и техническият прогрес и традициите. У нас след реформата в земеделието се съчетават частна, държавна и общинска собственост. Обработваемата земя е основно частна. Мерите и пасищата са предимно общински и държавни.

В България по традиция икономическата форма, която се развива в земеделието, е кооперативната, но на настоящия етап тя се съчетава (конкурира) с арендната форма и обработката на собствена земя от еднолични производители и фирми. Това е стимул и засилва конкуренцията в регионите в рамките на национално стопанство.

Държавната политика заема основно място в превръщането на българското земеделие в конкурентно в рамките на Европейския съюз (ЕС) и в световен мащаб. Политиката се реализира на принципа на

¹ Пак там.

преките дотации както от структурните фондове на ЕС, така и от държавния бюджет. Тя не се ограничава само със субсидиите, а и с контрола върху качеството на продукцията, ветеринарния контрол и т.н. Държавната политика може да окаже силно влияние върху производствената структура, например с насочване на субсидиите към производството на конкретна култура, чрез програмите в областта на земеделието, чрез данъчни преференции за обновена техника и т.н.².

Демографски фактори. Влияят с количеството и качеството на трудовите ресурси. Обезпечеността със специалисти в областта на агроикономиката и управлението на производството е основна за просперитет на всяко земеделско стопанство. Установените традиции на населението създават предпоставка за производството на качествена и конкурентна продукция. Според точка 38. от Римския договор, с който е създаден Европейският съюз през март 1957 г., „*земеделско стопанство* е предприятие, което произвежда продукти, свързани със земята, растенията и животните и извършва първична преработка на собствени земеделски продукти“. За земеделец се признава всяко физическо лице, което изразходва минимум 50% от работното си време и осигурява минимум 50% от доходите си от земеделска дейност.

По данни на МЗ заетостта в сектора през последните години намалява и е около 7%.

Екологичен фактор. Влияе в две посоки. В първата е залегнала обективната необходимост от опазване на ресурса, за да се запази и в бъдеще, а във втората – производството на природосъобразна продукция, което дава предимство на пазара и осигурява на производителите допълнителна добавена стойност на продукцията (биологично земеделие).

IV. Отраслова структура. Растениевъдство

Въведение

Земеделието има два основни отрасли – *растениевъдство* и *животновъдство*. По традиция водещо за България е растениевъдството. То осигурява над 65% от общата земеделска продукция, а главна причина за това са природните условия. Животновъдството играе второстепенна роля и е в голяма степен зависимо от фуражната база (*вж. Приложение 1*).

² Темата, свързана с аграрната политика, е обширна и представлява обект на самостоятелна изследване.

Растениевъдство. Това е отрасълът, който обработва земята, силно зависим е от природните условия, има сезонен характер, носи повишен риск за инвестициите и т.н. От значение за неговото развитие е земята като основно средство за производство. Нейните количество и качество определят териториалното разположение на конкретните икономически дейности и вида на отглежданите култури. Основните култури се групират традиционно, както следва: зърнени, технически, фуражни, зеленчукови (вкл. картофи), трайни насаждения и др. Водещи растениевъдни подотрасли от гледна точка на относителния им дял в структурата на обработваемите земи и количеството на произведената продукция са зърнените и техническите култури. Най-малки площи заемат трайните насаждения и зеленчуците³. Традиционно най-голям дял заемат зърнените култури, следвани от техническите. Добре изразена е тенденцията към намаляване дела на зърнените и повишаване дела на техническите култури и преди всичко на слънчогледа (фиг. 5.)⁴.

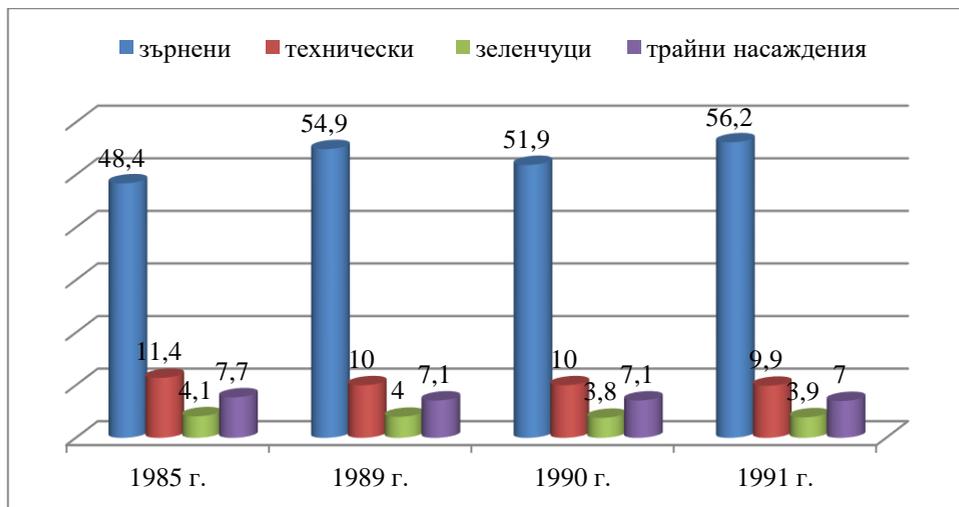

Фиг. 5. Дял на засадените площи на основни земеделски култури по години в %

³ Лаков, Пл. Национална и регионална аграрна политика, учебно помагало за електронно обучение във ВУ, второ допълнено издание. Пловдив: АИ „Талант“ към ВУАРР, ISBN 978-619-203-318-7, 2021, сайт (платформа) за e-book: [http:// https://uni.e-uard.bg//](http://https://uni.e-uard.bg//)

⁴ По данни на МЗ.

Прави впечатление стабилният ръст на площите, заети със слънчоглед, като за 2021 г. те са на второ място след пшеницата с дял 22,8% (вж. Таблица 3.).

Фиг. 6. Дял на засадените площи на основни земеделски култури по години в %

Зърнените и техническите култури за 2021 г. заемат общо почти 90% (88,4%) от обработваемата земя. Сходна е ситуацията и за предходните четири години. Ако сравним тези данни с данните за периода до 1990 г., констатираме значителна промяна в структурата на обработваемата земя (фиг. 6.)⁵.

Почти три пъти се е увеличил дялът на площите с технически култури и повече от три пъти е намалял дялът на площите с трайни насаждения (за 2021 г. те заемат 2,25%) и зеленчуци.

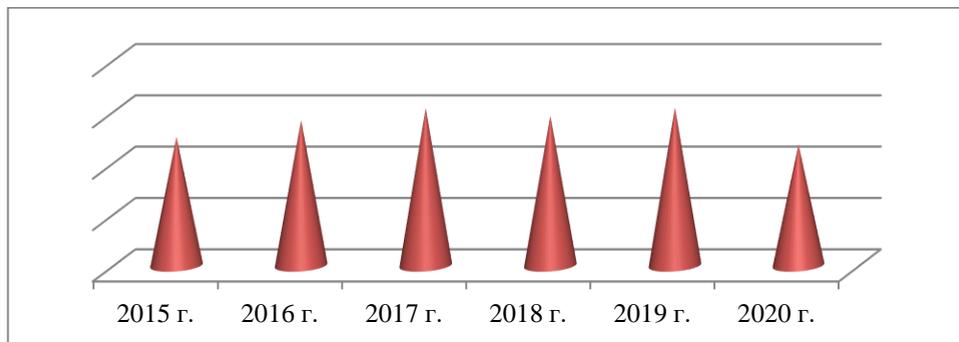
Зърнени култури. Отглеждат се: *зърнено-хлебни* – пшеница и ръж, *зърнено-фуражни* – царевица, ечемик, *зърнено-бобови* (вкл. ориз) и др. Общото производство на зърнени култури в страната е повече от 11,3 млн. т към 2021 г. Най-голямо значение имат пшеницата, ечемикът и царевицата.

Зърнено-хлебни култури. На най-голяма площ и с най-голямо производство е *пшеницата* – ок. 1,250 млн. ха и 7 119 474 т към 2021 г. (вкл. лимец и спелта), като производството е с тенденция към

⁵ Статистически справочник, 1992 г.

увеличаване (фиг. 7.)⁶. Прави впечатление ниският добив, получен през 2020 г., което се дължи на неблагоприятните условия през тази година (а не на ковидкризата). От друга страна, полученият добив през 2021 г. често е определян като рекорден за страната, надминаващ 7 млн. т⁷.

С най-голям дял от площите с пшеница е Североизточният район – 22%, следван от Северозападния с 19,5% (за 2020 г.)⁸.

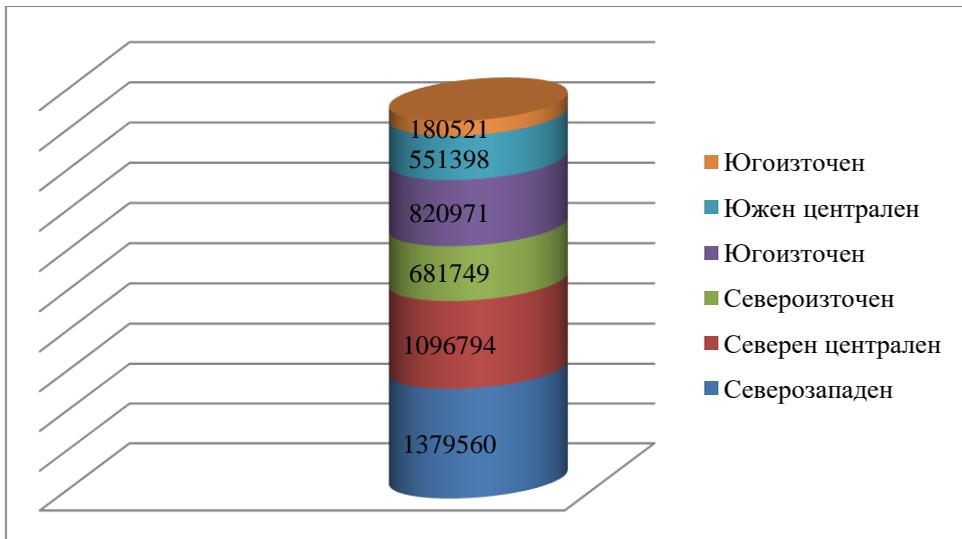
Фиг. 7. Добив на пшеница по години в тонове

Най-голям е дялът на площите с пшеницата в областите: Варна, Добрич, Разград, Русе, Плевен и Ямбол. Съответно с най-нисък дял са Габрово, Смолян, Благоевград, Кърджали (фиг. 8. и 9.).

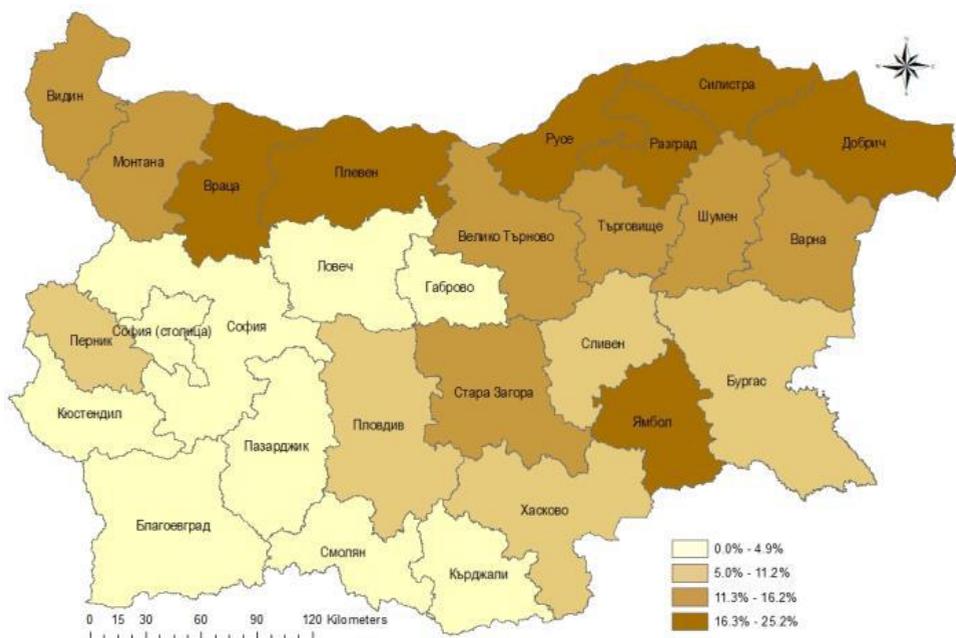
⁶ МЗ, отдел „Агростатистика“.

⁷ МЗ, отдел „Агростатистика“, Добиви от полски култури – реколта 2021, № 400 – март 2022.

⁸ МЗХГ, отдел „Агростатистика“, Резултати и анализи, № 391 – юни 2021.

Фиг. 8. Добив на пшеница по райони в тонове за 2020 г.

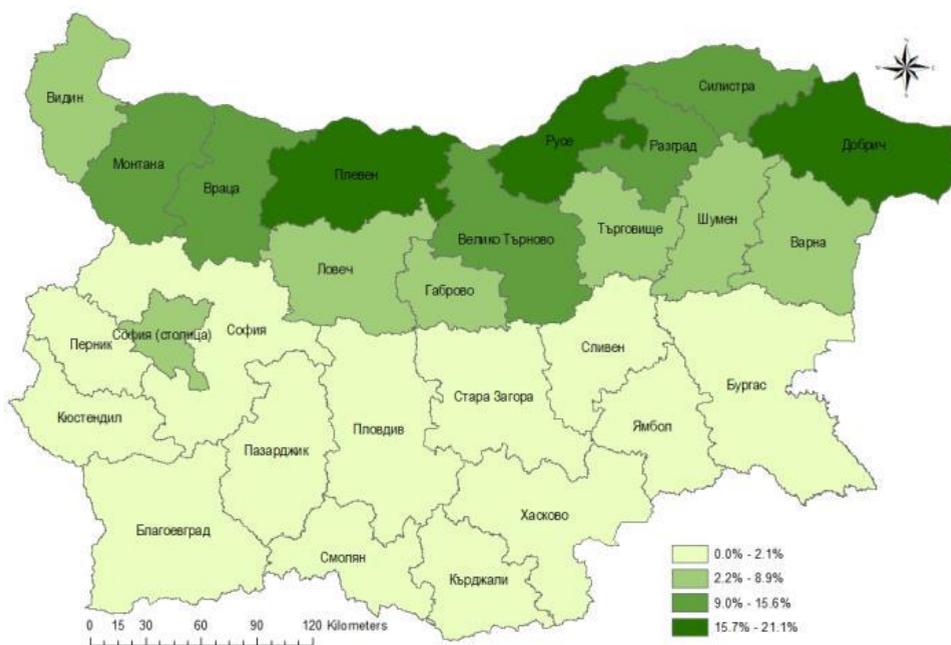
Фиг. 9. Относителен дял на площите с пшеница спрямо площта на съответната област към 2021 г.

Ръжта е втората по значение зърнено-хлебна култура, но заема под 1% от общите площи на зърнените култури в България и добивът ѝ

е ок. 16 000 т към 2021 г. Тя е по-малко взискателна към плодородието на почвите и може да се отглежда на по-голяма надморска височина. Главни производствени райони са Кюстендилска, Благоевградска, Пазарджишка и Пловдивска област, Средна Стара планина, Странджа и др.

Зърнено-фуражни култури. Такива са царевицата, ечемикът, овесът, просото и др. От най-голямо значение е царевицата, която е и трета след пшеницата и слънчогледа зърнена култура по площ и втората по добив в България, заема ок. 18,4% от обработваемите площи и е с добив от 3 376 278 т към 2021 г.

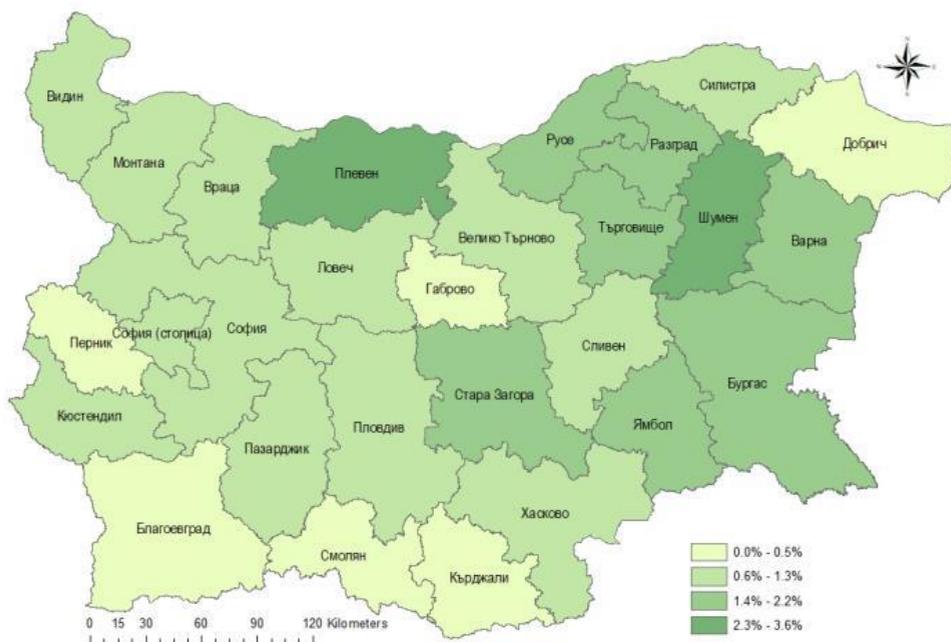
Царевицата е топлолюбива култура и се засажда през пролетта, когато температурата на почвата е ок. и над 10°C. Вирее върху богати на хумус почви. Издържа на засушаване, но през вегетационния период, за да има добри добиви, трябва да се напоява. Над 90% от производството на царевица е съсредоточено в Северна България, в областите Добрич, Силистра, Разград, Плевен, Враца, Монтана, Видин, а в Южна – предимно в Пловдивско (*фиг. 10.*).

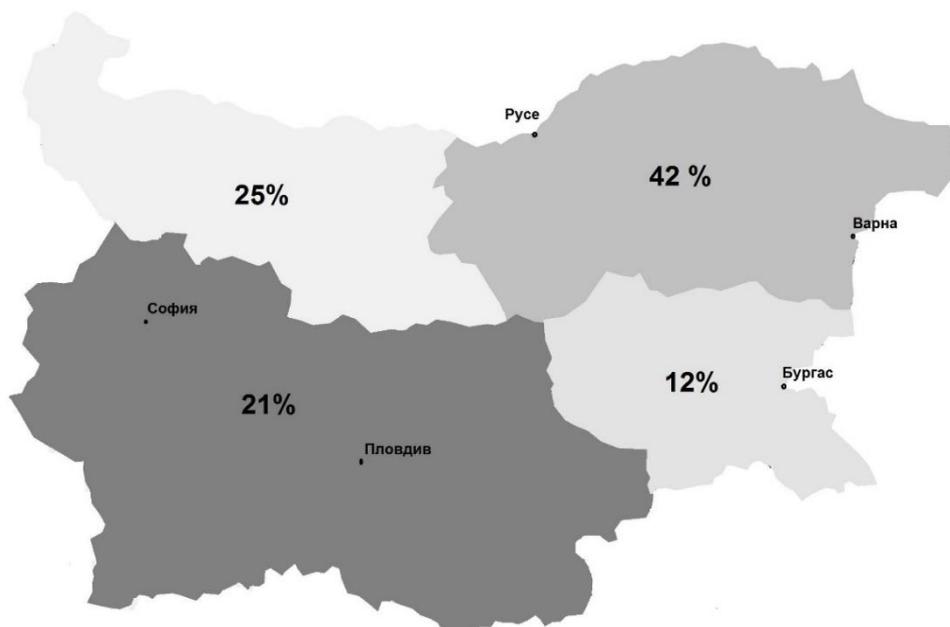
Фиг. 10. Райони на отглеждане на царевица (относителен дял на площите с царевица спрямо площта на съответната област) към 2020 г.

Ечемикът е четвъртата по значение зърнена култура с 3,2% от зърнопроизводствените площи. Районите на отглеждане до голяма степен съвпадат с тези на пшеницата¹ като добивът за 2021 г. е 683 406 т (фиг. 11.). Най-много площи с ечемик през 2020 г. има в Югоизточния район (26,9% от общия размер на реколтираните площи в страната), следван от Североизточния район (19,9%).

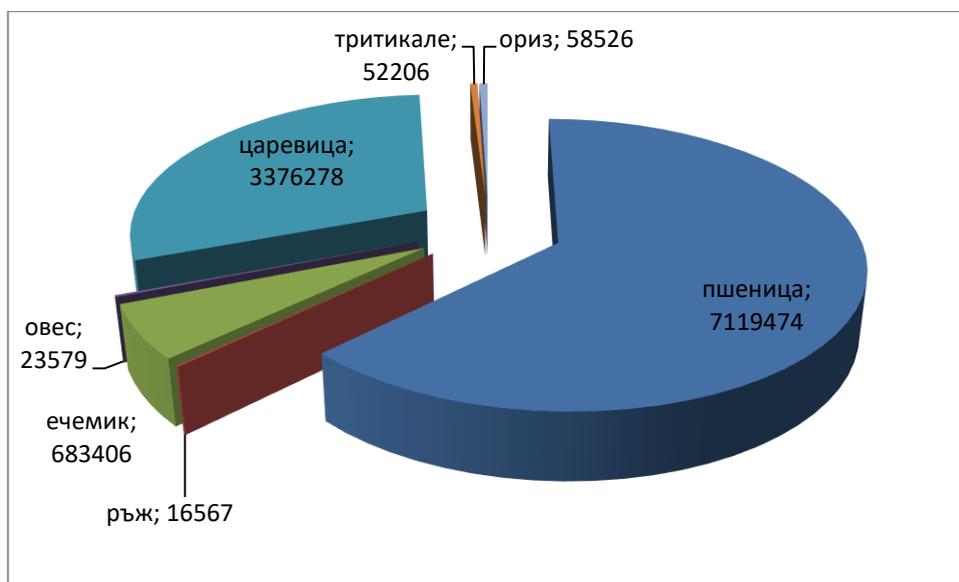
На територията на страната има *четири главни зърнопроизводствени района* (вж. фиг. 12. и 13.): *Североизточен* – предимно Добричко, Разградско и Силистренско, където се произвеждат ок. 70% от соята, 60% от царевичата за зърно, 40% от пшеницата и 35% от фасула; *Средна и Западна Дунавска равнина* – предимно Русенска, Великотърновска, Плевенска, Врачанска, Монтанска и Видинска област, осигурява ок. 33% от площите; *Югоизточен* – Бургаска и Ямболска област с 11–12% от общото зърнопроизводство и се специализира в производството на ечемик и пшеница (14–15%); *Югозападен* – Старозагорска, Кюстендилска, Благоевградска, Пазарджишка и Пловдивска област.

Фиг. 11. Райони на отглеждане на ечемика (относителен дял на площите с ечемик спрямо площта на съответната област) към 2020 г.

Фиг. 12. Райони на зърнопроизводство (%)

Фиг. 13. Производство на основни зърнени култури в тонове за 2021 г.
(източник: МЗ)

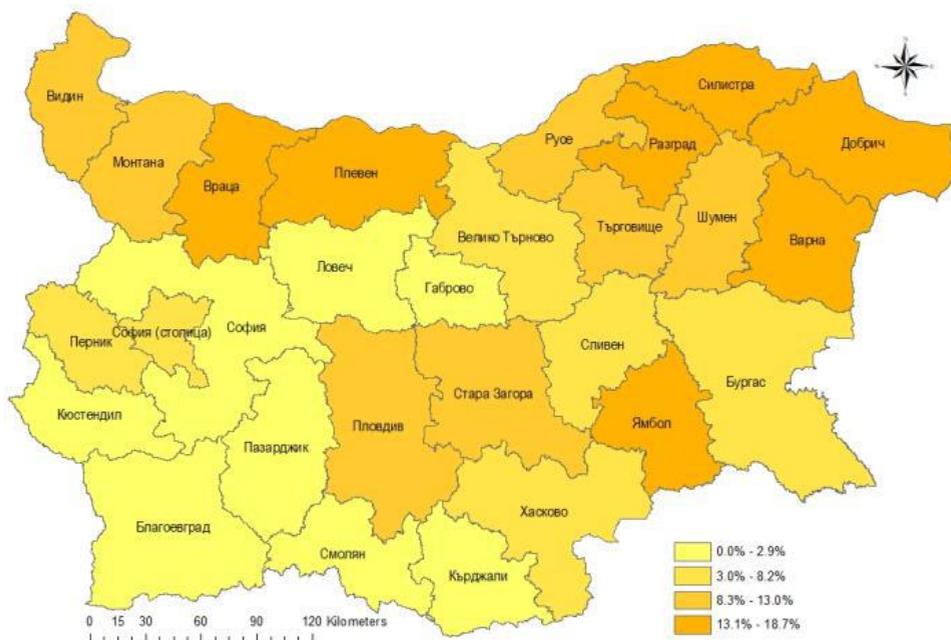
Технически култури. Техническите култури са вторите по значение в страната както по заемани площи, така и по добив. Делят се на захародайни, маслодайни, етерично-маслени, влакнодайни, лекарствени, багрилни и др. За някои от техническите култури е характерна относително висока трудоемкост на производството, напр. тютюн, маслодайна роза и др.

Маслодайни култури. В тази група влизат голям брой култури – слънчоглед, рапица, лавандула, сусам, маслодайна роза, мента и др. Основна маслодайна култура у нас е *слънчогледът*. Той не е взискателен към почвите, сухоустойчив е, но добивите зависят от валежите в активния вегетационен период. През 2014 г. площите, заети от слънчоглед, са 877 538 ха, а добивът е 2 010 668 т. През 2019 г. площите са 815561 ха, или ок. 23% от обработваемата земя, а добивът достига 1 914 072 т. Интерес представляват годините 2020 и най-вече 2021. За 2020 г. площите са 824 244 ха, или 25,54% от стопанисваната земя, а добивът е 1 720 299 т. През 2021 г. са засети със слънчоглед 836 469 ха и са добити 1 989 068 т. Оказва се че, ковидкризата обхванала другите сектори на националното стопанство, не оказва съществено влияние върху производството на полските култури. Върху добивите влияят почвено-климатичните условия, които са причината за по-ниските добиви през 2020 г. Например производството на слънчоглед през 2020 г. възлиза на 1 720 300 т. Количеството е с 10,1% под нивото от предходната година, което се дължи на понижението на средния добив с 10,8%. Засетите площи със слънчоглед през тази годината са 824 244 ха, от които са реколтирани 821 922 ха, съответно с 0,9% и 0,8% повече спрямо 2019 г. Площите със слънчоглед в Северозападния район представляват 26,3% от общо реколтираните площи в страната през 2020 г., следван от Североизточния район с 22,6%⁹.

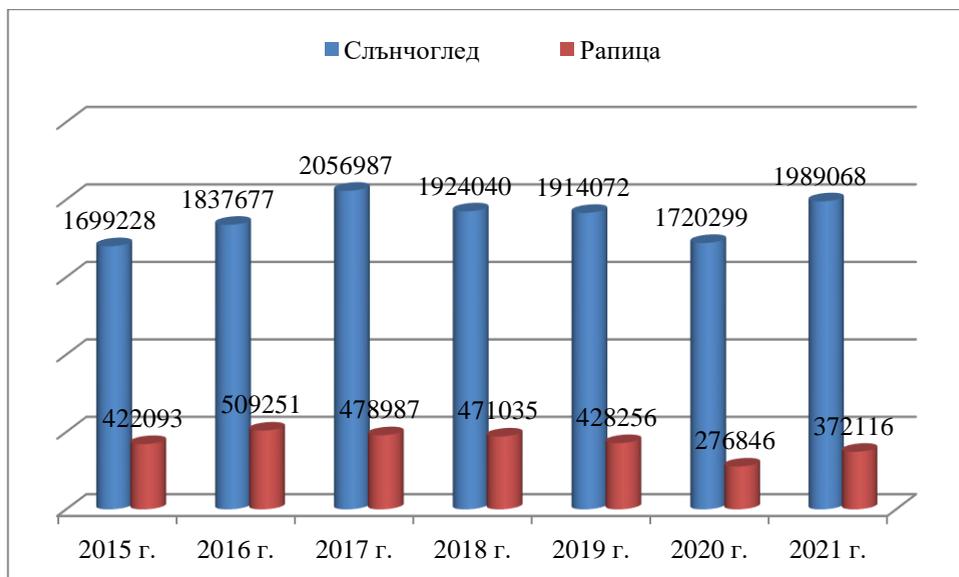
Слънчогледът се отглежда основно в областите от Дунавската равнина – Добрич, Плевен, Враца и др. В по-малка степен – в Южна България – областите Стара Загора, Сливен, Ямбол и Бургас – ок. 30% (*фиг. 14*). Площите със слънчоглед в Северозападния район представляват 26,3% от общо реколтираните в страната през 2020 г. Следва Североизточният район с 22,6%. Най-голям е делът на слънчогледа, разположен върху предшественик пшеница – съответно 69,3% за 2020 г. и 65,9% за 2020 г. Царевицата включена в сеитбооборота е съответно 18,1% и 20,4%, а ечемикът е 5,7 и 6,7%¹⁰.

⁹ Вж. МЗ, отдел „Агrostатистика“, Резултати и анализи, № 397 – октомври 2021.

¹⁰ Пак там.

Фиг. 14. Относителен дял на площите със слънчоглед спрямо площта на съответната област към 2020 г.

Фиг. 15. Добив на слънчоглед и рапица по години в тонове (източник: МЗ)

Слънчогледът заедно с *рапицата* в последните години е важна суровина за производството на *биодизел* (фиг. 15.).

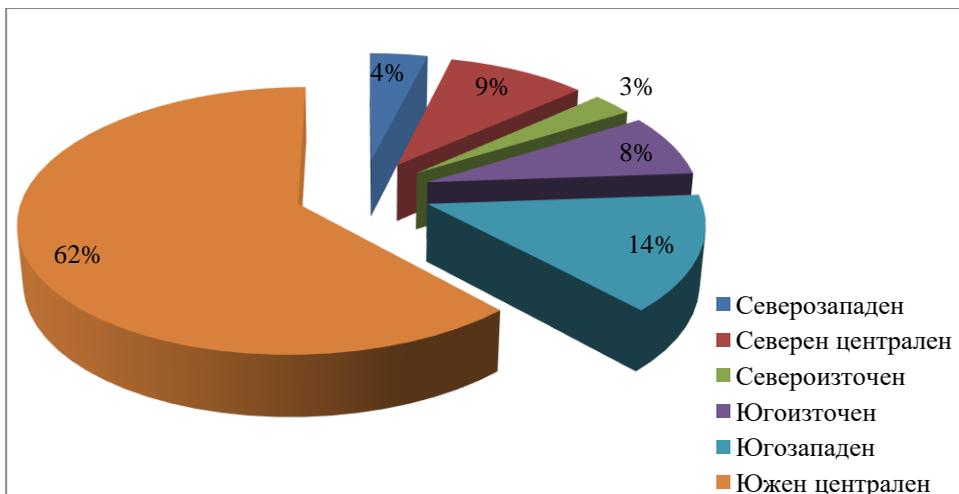
Маслодайната роза е традиционна култура в България, създава образа на страната по света. В миналото България е най-големият износител на розово масло в света. Днес производството е силно намаляло и съсредоточено предимно в района на Казанлък, Карлово и Калофер – 13 306 т за 2019 г. Наблюдава се намаление на производството на розов цвят с 8,1% (до 13 306 т спрямо предходната година), поради понижаване на получения среден добив с 13,9%. За 2020 г. обаче при 4,1% по-висок среден добив производството на розов цвят нараства с 9,6% спрямо предходната 2019 г. и достига 14 587 т.

България заема водещо място в света по добив на *лавандула* (първо място в света за 2015 г. – 18 768 т.). Добитото количество лавандулов цвят през 2019 г. бележи ръст от 49,9% на годишна база, до 51 681 т, основно вследствие на увеличение на реколтираните площи с 41,2%. При средния добив също е налице повишение, с 6,1%. През 2020 г. добитият лавандулов цвят продължава тенденцията на увеличение с 18,3% на годишна база и достига 61 157 т. Това се дължи отново на увеличение на реколтираните площи с 38,4%. За 2021 г. производството на свеж цвят бележи своеобразен рекорд и достига 81 523 т¹¹!

Важна традиционна култура е *тютюнът*. Площите в последните години постепенно намаляват и към 2013 г. те са 20 573 ха, а през 2014 – 17 572 ха. За 2016 г. те вече са 10 049 ха, а през 2019 г. са 4849 ха. За 2020 г. заетите от тютюн площи са 5440 ха, а за 2021 г. отново падат до 4849 ха.

Годишното производство от 29 936 т за 2014 г. е намаляло на 6481 т през 2019 г., а през 2020 г. вече е 5443 т. В миналото България заема между 6-о и 8-о място в света по производство на тютюн сред страни като Китай, САЩ, Бразилия, Индия и Турция. В страната има четири тютюнопроизводителни района: *Югоизточен* – областите Кърджали, Хасково, Бургас; *Струмско-Местенски* – областите Благоевград, Кюстендил; *Севернородопски* – областите Пловдив и Пазарджик; *Северен* – областите Добрич, Силистра, Русе и отчасти Плевен, Монтана и Видин – това е район, където се отглеждат по-непретенциозните сортове „Бърлей“ и „Вирджиния“ (фиг. 15.-1.).

¹¹ Вж. Аграрен доклад, 2021 г., стр. 28; МЗ, отдел „Агростатистика“, Добиви от полски култури – реколта 2021, № 400 – март 2022.

Фиг. 15.-1. Дял на добива на тютюн по райони

В страната се произвеждат и редица други култури, като памук, маслодаен лен, маточина и др., но тяхното значение е относително по-малко (вж. *Таблица 4.*).

Таблица 4. Добив на други култури за 2021 г.

Култура	Добив в тонове
Соя	2725
Маслодаен лен	906
Фъстъци	777
Памук, влакнодаен	1453
Маточина(суха маса)	2458

Източник: МЗ, отдел „Агростатистика“, бюлетин № 400 – март 2022 г.

Зеленчукопроизводство. Традиционен отрасъл, който се развива още преди Освобождението. Уменията на българските градинари са ценени в Европа (тогава Австро-Унгарска империя), където пренасят българския опит. Днес се отглежда широка гама зеленчуци, за което свидетелстват данните в *Таблица 5.* Добивите са силно зависими от редовното напояване и оптималното торене. Производствените стадии се отличават с относително висока трудоемкост. Значителна част от зеленчукопроизводството е

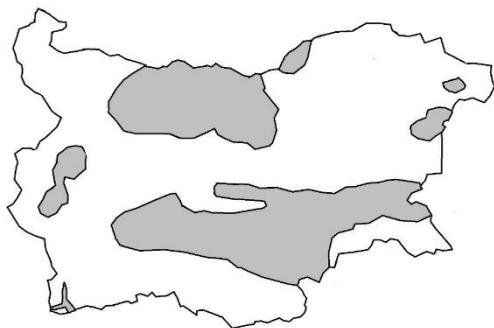
концентрирана край по-големите градове и основните мощности на преработващите предприятия.

В страната са формирани следните зеленчукопроизводителни райони (фиг. 16.): Южен – Пловдивско-Пазарджишки и областите Хасково, Бургас и Ямбол с ок. 35% от производството. Северен централен – с областите Велико Търново, Плевен и отчасти Враца. Освен тях концентрация на зеленчукопроизводство има около София и по долината на р. Струма, преди всичко в Санданско-Петричкото поле със специализация в производството на ранни зеленчуци. Общото производство за 2021 г. е 690 104 т, от които 108 516 т се произвеждат в оранжерии.

Таблица 5. Основни култури на зеленчукопроизводството (в тонове)

Култура	2014 г.	2016 г.	2017 г.	2019 г.	2020 г.	2021 г.
домати	120 489	141 367	158 762	145 012	115 790	116 418
пипер	49 909	72 030	54 822	63 982	50 992	61 576
патладжан	9352	7905	11 908	11 178	-	7804
краставици	51 297	59 622	42 584	67 817	50 202	51 414
корнишони	1966	7031	11 844	5149	3434	2268
дини	33 662	85 654	108 141	96 786	-	107 342
пыпеши	5046	-	26 489	23 430	-	29 203
зеле	42 347	75 650	41 817	46 565	32 066	-
моркови	9614	-	23 539	20 407	8702	12 056
картофи	132 651	127 182	227 815	197 410	192 410	195 639

Източник: МЗ

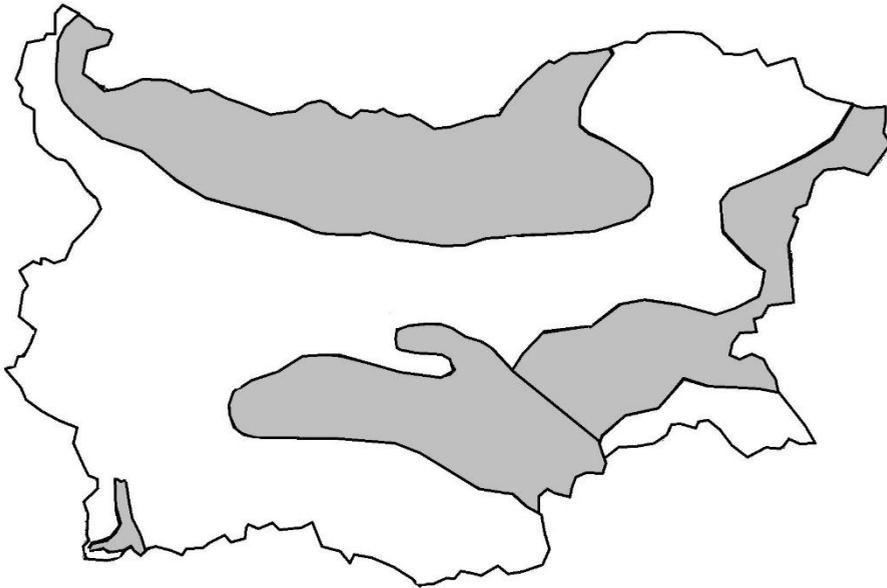
Фиг. 16. Картографска схема на районите на зеленчукопроизводство

Трайни насаждения. *Лозарството* е традиционен отрасъл с дълбоки корени в бита на българина. Лозата най-добре вирее на слънчеви терени до ок. 500 м надморска височина. Площите в България системно намаляват, както и производството. Усилията са да се спре този процес и да се възстановят площите чрез създаване на нови лозя чрез финансовите инструментите на ЕС. Към 2012 г. лозята заема 1,5% от обработваемите площите, а през 2015 г. те вече са 1,08%. В резултат най-чувствително е намаляло производството на грозде в Североизточния район – с 66%. Повече от две трети от тях са в Южна България. Към 2017 г. лозята отново заема около 1,5%, а за 2021 г. те са 50 252 ха (ок. 1,2%). Произведеното грозде за 2021 г. е 178 302 т, като 42% е произведено в Югоизточния район, а в Южния централен – 34%. Формират се следните лозарски райони: *Южен централен* – областите Пловдив, Хасково, отчасти Стара Загора; *Причерноморски* – областите Бургас и Варна; *Северен* – областите Силистра, Русе, Търговище, Разград, Велико Търново, Плевен и т.н. (вж. фиг. 16.). Добивите силно се влияят от агроклиматичните условия и преди всичко от неблагоприятните климатични явления като градушката. Общото производство е представено в *Таблица 6.* 93% от продукцията се преработва. Повече от две трети от лозовите масиви се намират в Южна България (фиг. 17.)

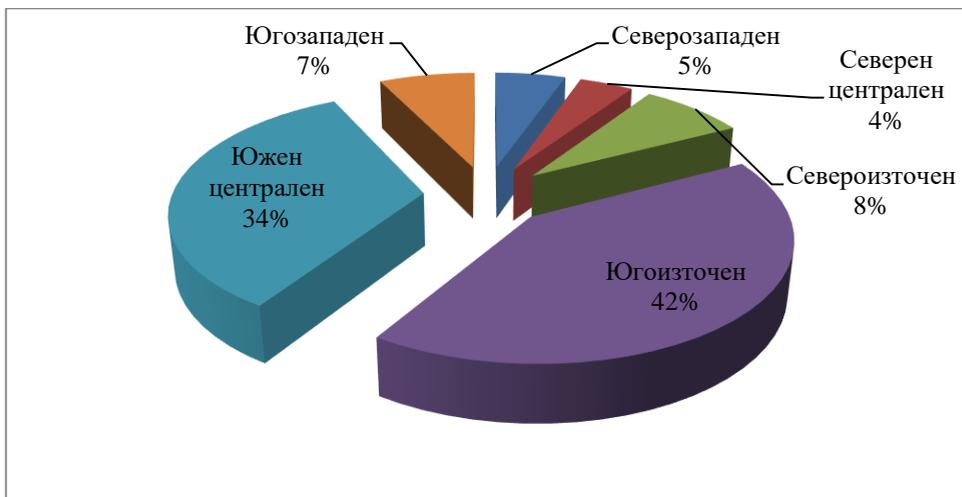
Таблица 6. Производство на грозде (в тонове)¹²

Сорт	2012 г.	2014 г.	2017 г.	2019 г.	2020 г.	2021 г.
винен сорт	250 533	124 730	186 131	164 878	146 221	164 784
десертен сорт	8659	6564,8	14 297	12 843	12 515	13 314
от асма	1480	1436	1 101	813	361	204

¹² МЗ, отдел „Агροстатистика“.

Фиг. 16. Картохема на районите с развито лозарство

Фиг. 17. Производство на грозде по статистически райони – реколта за 2021 в %¹³

¹³ МЗ, отдел „Агростатистика“, Производство на грозде и вино – реколта 2021, № 404 –април 2022.

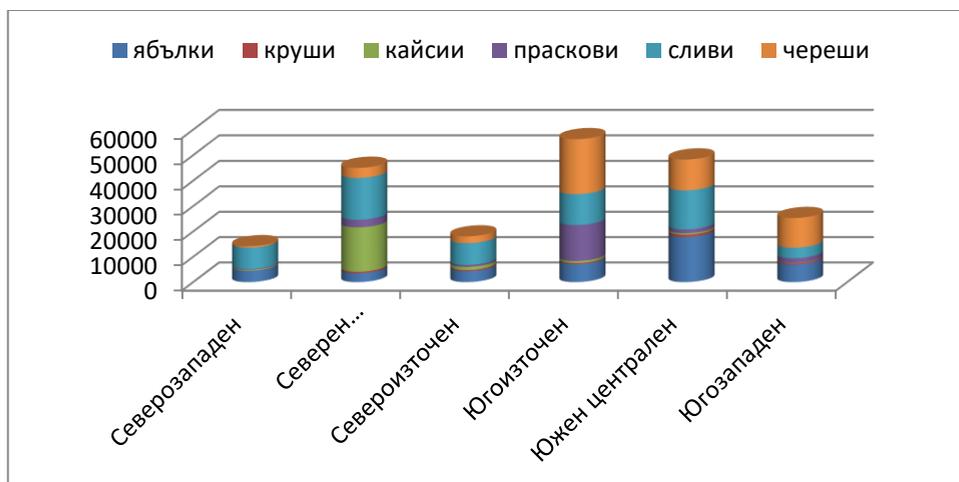
Овощарство. В България овощарството започва да се развива интензивно след Освобождението. Чрез овощните култури се постига оптимално усвояване на по-бедните почви в полупланинските територии на страната. Производството през последни години се стабилизира и за 2014 г. са произведени 168 961 т плодове, а за 2021 г. – 226 118 т¹⁴ (вж. Таблица 7.). Най-важните овощни култури са *сливите, черешите и ябълките*. Производството на ябълки заема ок. 9,6% от площта на овощните насаждения и дава ок. 18,6% от общата продукция на овощарството. Отглеждат се предимно в Кюстендилска, Пловдивска, Пазарджишка област. *Сливата* също е традиционна овощарска култура, заема ок. 18,7% от площите и дава ок. 24% от общата продукция на овощарството. Сливите се използват основно за консервиране и производство на алкохол. Главни производствени райони са областите Ловеч, Габрово, Велико Търново. Отглеждат се и праскови, кайсии, череша, круши, вишни, орехи, бадеми, малини и др. (фиг. 18., 18.-1.)

Таблица 7. Производство на овощни култури (в тонове).

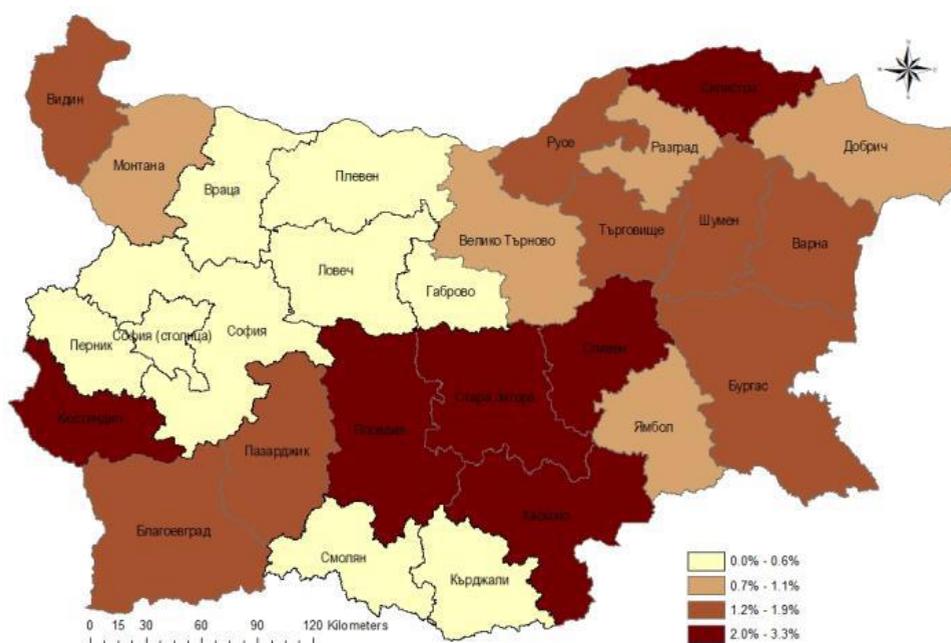
Вид	2012 г.	2014 г.	2017 г.	%	площ %	2019 г.	%	площ %	2021 г.	%	площ %
ябълки	30942	54502	44 927	20,4	8,1	43 622	18,6	9,6	44 030	19,5	6,8
круши	1364	2152	2840	1,3	1	5425	2,3	1,6	3038	1,3	1,1
кайсии	10196	11367	22 542	10,3	5,8	20 244	8,6	6,8	20 701	9,2	5,3
праскови	25214	30483	34 572	15,7	7	33 878	14,4	7,5	21 698	9,6	4,9
сливи	22949	24640	49 194	22,4	16,3	56 192	24	18,7	65 123	28,8	19,2
череша	19512	33294	48 391	22	18,6	54 960	23,4	25,3	52 615	23,3	19,3

Източник: МЗ изчисленията са на автора

¹⁴ МЗ, отдел „Агростатистика“, Производство на плодове в България – реколта 2021, № 403 – април 2022.

Фиг. 18. Производство на плодове – реколта за 2021, по статистически райони (тонове)

Фиг. 18.-1. Относителен дял на площите с трайни насаждения спрямо площта на съответната област към 2020 г.

По окончателни данни на Министерството на земеделието за 2020 г.¹⁵ растениевъдството осигурява основния дял при формиране стойността на брутната продукция от отрасъла. При крайната продукция относителният дял на растениевъдството също е най-голям – 66,6%.

В стойността на крайната продукция от отрасъла водещи остават зърнените и маслодайните култури. Зърнените са на стойност 2 608,5 млн. лв., а маслодайните – 1 444,0 млн. лв., т.е. заедно те формират над половината (51,5%) от стойността на продукцията от отрасъл „Земеделие“.

Най-голям принос за 2020 г. имат следните растениевъдни продукти:

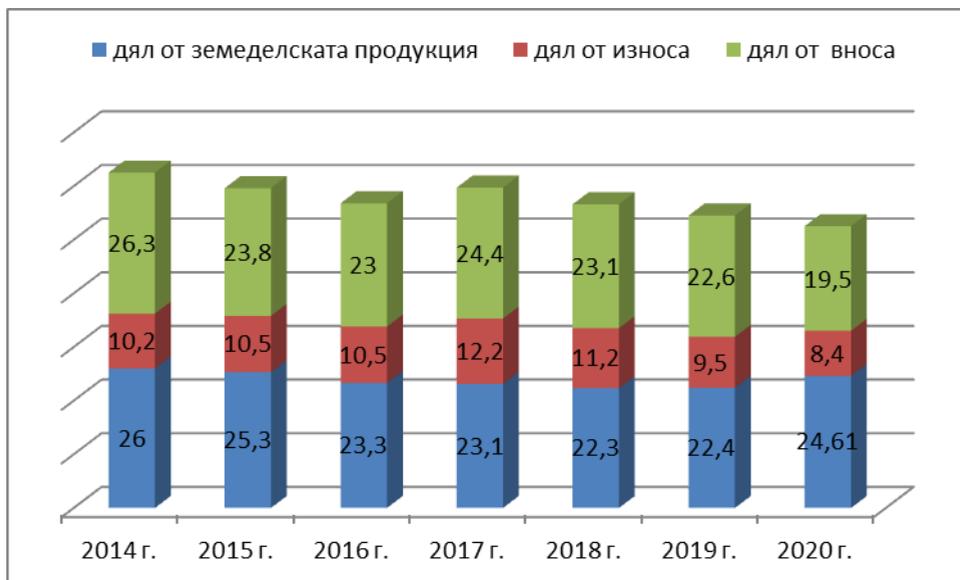
- Мека пшеница – дял от 18,7% с 1 474,6 млн. лв.
- Слънчоглед – дял от 15,8% с 1 244,7 млн. лв.
- Царевица за зърно – дял от 11,4% с 893,7 млн. лв.
- Плодове и зеленчуци – дял от 10% с 790,4 млн. лв.

V. Отраслова структура. Животновъдство

Животновъдството е вторият по значение отрасъл на земеделието в България (вж. Приложение 1). Той осигурява както мляко, месо, яйца, така и промишлени суровини, като кожи, мазнини, вълна и други. Усвоява обширни площи от ливади, мери, пасища, доставя органични торове, като по този начин подпомага увеличаването на добивите от растениевъдството. Участва и в износа на страната (фиг. 19.)¹⁶.

¹⁵ МЗ, Аграрен доклад, 2021 г., с. 21.

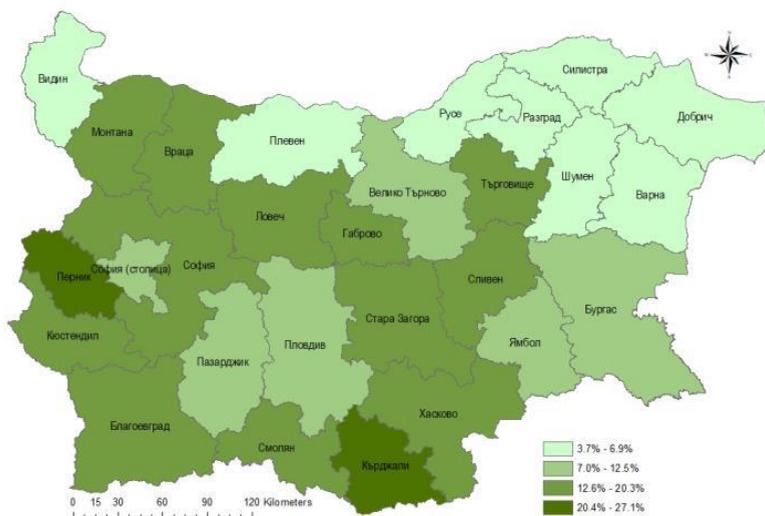
¹⁶ Източник: Аграрен доклад на МЗХГ/ за 2015–2021 г.

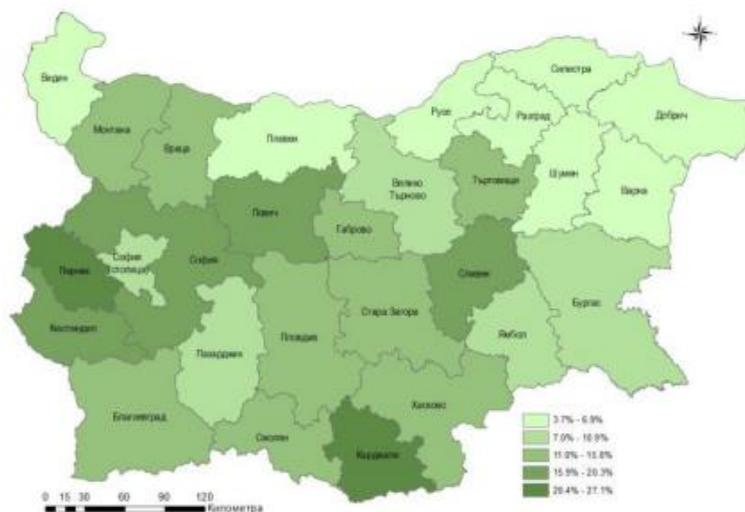
Фиг. 19. Място на животновъдството в %

Животновъдството се влияе по-слабо от природогеографските фактори, сезонността е слабо изразена. Осигурява целогодишна заетост на трудовите ресурси, а производителността на труда е по-висока, сравнена с растениевъдството.

Фактори за развитие и териториално разположение. Животновъдството е силно зависимо от фуражната база. От една страна, му влияе наличието на ливади и пасища (фиг. 20. и 21.), а от друга – производството на фуражи от растениевъдството (груби: сено и слама и сочни: зелена маса) и промишлеността – концентрирани и комбинирани. Разходите за фуражи формират основната част от себестойността на животновъдната продукция. Основен фактор е наличието на преработващи предприятия, както и създаването на затворен цикъл – суровина–преработка–продукт–пазар. Квалифицираните кадри – ветеринарни лекари, зоотехници, инженери, както и държавната политика в областта на отрасъла са съществен фактор.

Фиг. 20. Относителният дял на постоянно затревените площи спрямо площта на съответната област. Постоянно затревени площи (вкл. ливади и овощни градини) в страната за 2020 г. възлизат на 1 403 988 кв.км¹⁷

Фиг. 21. Относителният дял на постоянно затревените площи спрямо площта на съответната област. Постоянно затревени площи (вкл. ливади и овощни градини) в страната за 2021 г. възлизат на 1 397 079 кв.км¹⁸

¹⁷ Източник: МЗХГ.

¹⁸ Източник: МЗХГ.

Подотраслите на животновъдството са: говедовъдство, биволовъдство, свиневъдство, птицевъдство, пчеларство, козевъдство, коневъдство и др. (вж. Таблица 8.). В Таблица 9. е представено разпределението на отглежданите животни по райони.

Таблица 8. Животни, отглеждани в земеделието (брой) по години

Вид	2012 г.	2014 г.	2016 г.	2017 г.	2019 г.	2020 г.	2021 г.
Говеда – общо, в т.ч.:	526 112	552 807	557 800	539 800	510 460	568 726	589 512
вкл. крави общо, в т.ч.:	317 295	344 496	357 200	348 500	331 415	139 734	166 483
от тях млечни	288 749	49 122	271 300	252 000	215 219	227 795	214 936
Биволи – общо, в т.ч.:	9212	9555	13 000	12 400	16 734	20 179	21 686
вкл. биволици	5740	6339	7600	8300	11 471	14 147	15 407
Свине – общо, в т.ч.:	530 945	553 114	616 400	593 000	491 814	592 097	694 663
вкл. свине майки	48776	55 167	47 200	44 600	50 858	46 546	54 353
Овце – общо, в т.ч.:	1 361 545	1 335 283	1 360 100	1 316 100	1 280 983	1 307 771	1 199 547
вкл. овце майки	1 085 175	1 109 047	1 128 900	1 095 600	1 074 644	1 105 776	1 013 239
Кози – общо, в т.ч.:	293 639	292 644	237 500	256 500	228 493	253 401	215 002
вкл. кози майки	236 056	227 618	199 400	220 400	193 881	207 714	179 836
Общо птици от тях:	15 260 000	14 609 000	13 700 000	14 756 000	15 565 000	13964000	14 168 000
кокошки и пилета	13 837 000	12 970 000	12 448 000	12 864 000	1 374 2000	12 411 000	12 176 000
Пуйки	47 000	45 000	32 000	30 000	23 000	21 000	16 000
Патици и др. водоплаващи	1 297 000	1 517 000	1 128 000	1 666 000	1 610 000	1 368 000	1 893 000

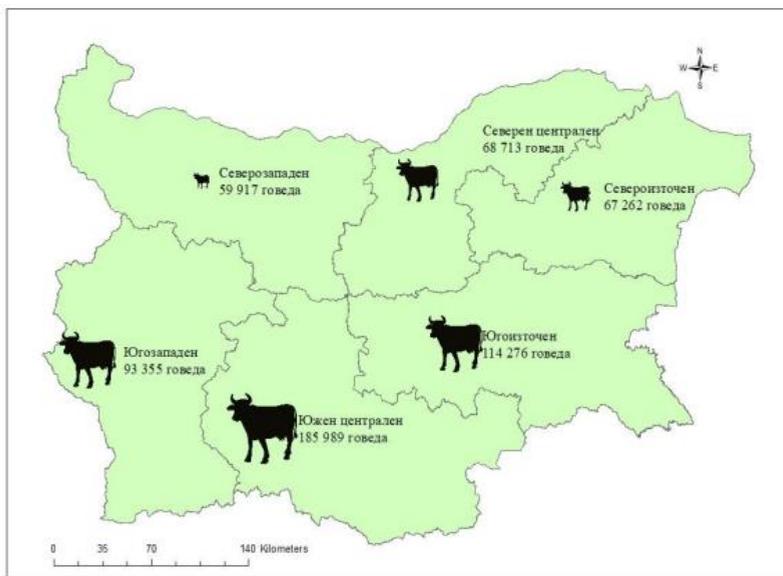
Източник: МЗХГ, МЗ

Таблица 9. Териториално разположение на отглежданите животни по райони (в %) за 2021 г.

Район	говеда	млечни крави	биволи	свине	овце	кози
Северозападен	11	11,6	28,6	3,8	11,1	15,5
Северен централен	11,4	10	10,9	20,2	8,6	13,5
Североизточен	11,7	10,4	8,5	38,1	14,2	11
Югоизточен	19,4	19,4	21,3	26	20,3	16,4
Югозападен	15	15,4	7,3	1,6	18,8	26
Южен централен	31,5	33,3	23,4	10,3	27	17,6

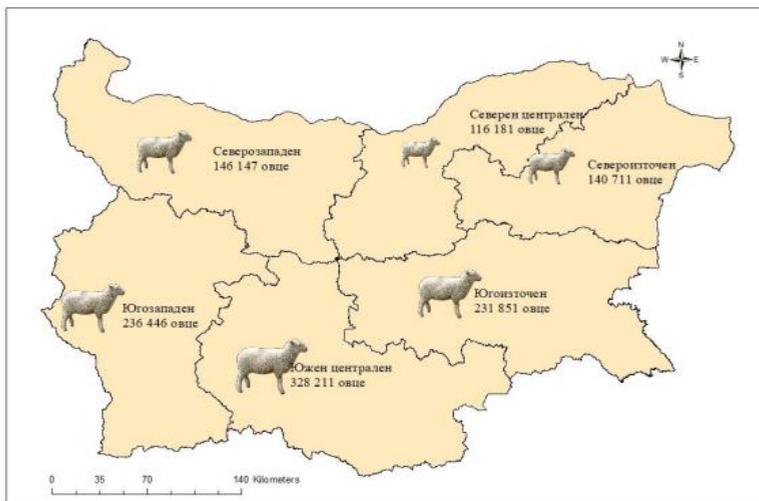
Източник: МЗ

Говедовъдство. Традиционен отрасъл. Отглеждат се ок. 580 000 броя говеда, вкл. ок. 220 000 броя дойни крави. Освен породата „Черношарено говедо“ се отглеждат и животни от месните „Родопско говедо“ и „Сиво искърско говедо“. Развива се в районите с фуражна база – областите от Дунавската равнина, Горнотракийската низина, в Бургаско и Ямболско.(фиг. 22.)

Фиг. 22. Разпределение на отглежданите говеда към 1 ноември 2021 г. по статистически райони

Овцевъдство. Най-традиционният отрасъл с най-голям брой животни. промишленост.

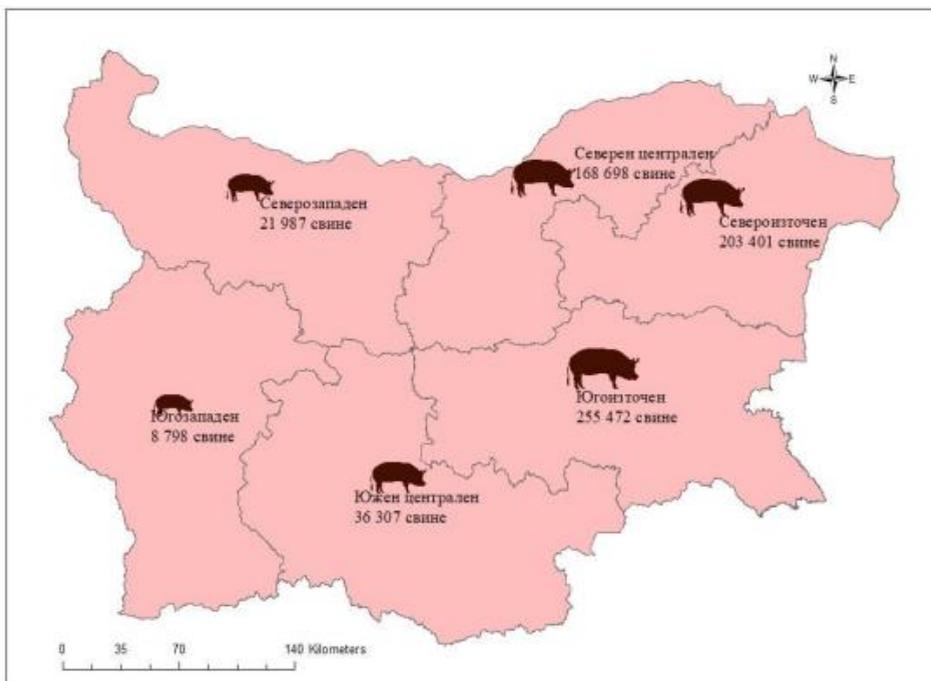

Фиг. 23. Разпределение на отглежданите овце към 1 ноември 2021 г. по статистически райони ¹⁹

Дава ок. 8–10% от животновъдната продукция и ок. 6–8% от млякото и месото, като същевременно осигурява част от суровините за вълнотекстилната Най-разпространени породи са „Черноглава плевенска“, „Свищовска бяла“, „Бяла южнобългарска“, „Медночервена карнобатска овца“ и др. Отглеждат се пасищно, а допълнително се използват и фуражи. Броят на отглежданите овце в страната след 1989 г. намалява повече от пет пъти. Към 2021 г. те са около 1199 хил. бр. гл. Отглеждат се в Родопите, Бургаско, в Стара планина, Североизточна и Югоизточна България (фиг. 23.).

Свиневъдство. Животновъден отрасъл, осигуряващ суровини за месната, кожарската, обувната и химическата промишленост. Продукцията му се отличава с висока рентабилност.

¹⁹ По МЗ, отдел „Агростатистика“, Селскостопанските животни в България към 1 ноември 2021 г., № 405 – април 2022.

Фиг. 24. Разпределение на отглежданите свине към 1 ноември 2021 г. по статистически райони

При свинете кланичният рандеман е много по-висок в сравнение с повечето домашни животни, традиционно отглеждани у нас – 70–80%. Най-продуктивни са породите „Българска бяла“, „Датски ландрас“ и „Мангалица“. В Източна Стара планина, Сакар и Странджа е разпространена „Източнoбългарската“, която се отглежда при пасищни условия. Традиционно за страната и характерно за повечето села и по-малките градове е домашното свиневъдство. В процеса на преход към пазарно стопанство се увеличава относителният дял на дребните и средните частни свинеферми.

Животните са подходящи за механизано отглеждане, тъй като използват предимно концентрирани и комбинирани фуражи и биологични отпадъци. Животновъдните ферми са замърсител на водите, почвите и въздуха. Броят на отглежданите свине е стабилен и варира между 500–600 хил. бр. гл. (вж. Таблица 8.). Най-голям е броят на отглежданите свине в Югоизточния, Североизточния и Северния централен район (фиг. 24.).

Птицевъдство. Подотрасълът осигурява месо, яйца и пух. Отглеждат се кокошки, патици и други птици. Изхранването им зависи от производството на концентрирани и комбинирани фуражи. Отглеждането е механизано и автоматизирано. Най-много се отглеждат кокошки и пилета за месо (фиг. 25.).

Най-голям брой птици се отглеждат в Северния централен, Североизточния и Южния централен район (Таблица 10. и фиг. 25.).

Таблица 10. Основни видове птици, отглеждани по статистически райони към 31 декември 2021 г. в %

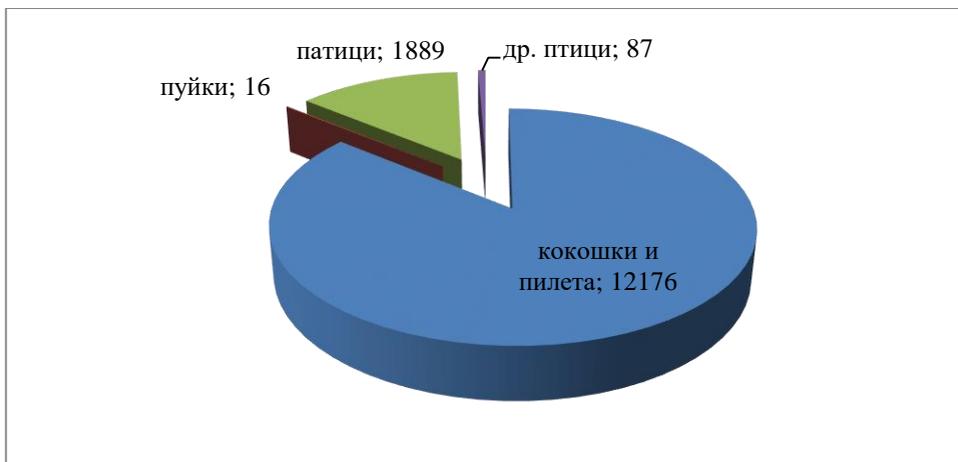
Район	Общ брой кокошки и пилета	пуйки	патици	Общо птици
Северозападен	7,1	12,5	13,4	7,9
Северен централен	42,8	6,25	-	38
Североизточен	22,2	6,25	-	19,9
Югоизточен	15,9	25	27	17,5
Югозападен	2,5	12,5	0,8	2,7
Южен централен	9,3	31,25	43,8	14

Източник: МЗХГ, отдел „Агростатистика“ - анкета „Птицевъдството в България през 2021 г.“, изчисленията са на автора

Фиг. 25. Източник: МЗХГ/МЗ, отдел „Агростатистика” – анкети „Птицевъдството в България”

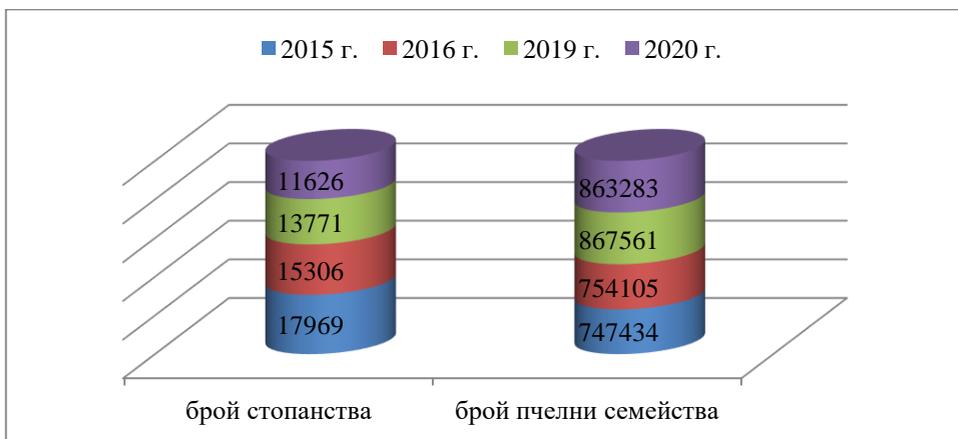
В края на 2021 г. в България се отглеждат 14 168 000 броя птици, от които кокошките и пилетата заемат най-голям дял (фиг. 26).

Фиг. 26. Основни видове птици, отглеждани в България към 31.12.2021 г. в хил. броя

Източник: МЗ, отдел „Агростатистика“ - анкета „Птицевъдството в България през 2021 г.“

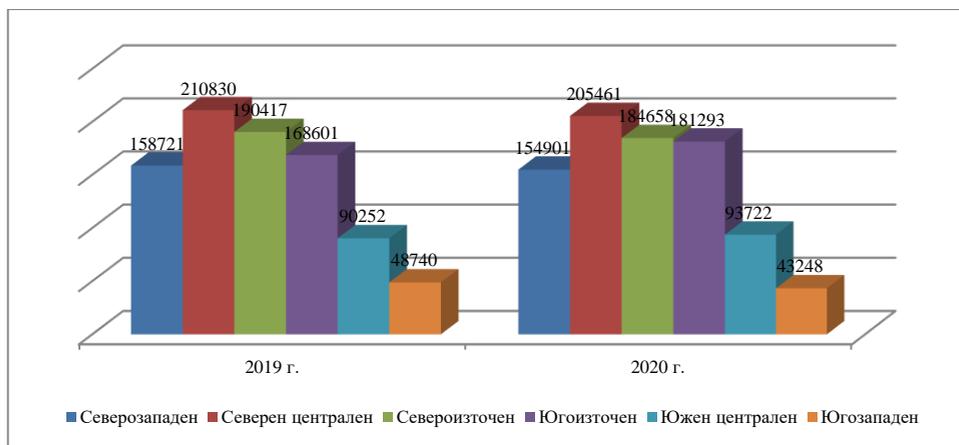
Пчеларство. Пчеларството е стар поминък на населението в планинските и полупланинските райони. През последните години пчелните семейства се увеличават (*фиг. 27.*). Пчелните продукти имат ценни хранителни и лечебни свойства. Пчеларството подпомага опрашването на растенията и допринася за повишаване на добивите в растениевъдството.

Фиг. 27. Движение на стопанствата и броя на пчелните семейства²⁰

²⁰ Източник: МЗХГ/МЗ аграрен доклад за 2017–2021 г.

За 2020 г. пчелните семейства са 863 283. Пчелните стопанства за 2020 г. са 11 626. Пчеларството е по-широко разпространено в Северна и Югоизточна България, където през 2020 г. се отглеждат 84% от пчелните семейства. Най-голям брой пчелни семейства се намират в Северен централен район, следван от Североизточен, Югоизточен и Северозападен район. По-слабо застъпено е пчеларството в Югозападния и Южния централен район, където се отглеждат 16% от пчелните семейства (фиг. 28.)²¹.

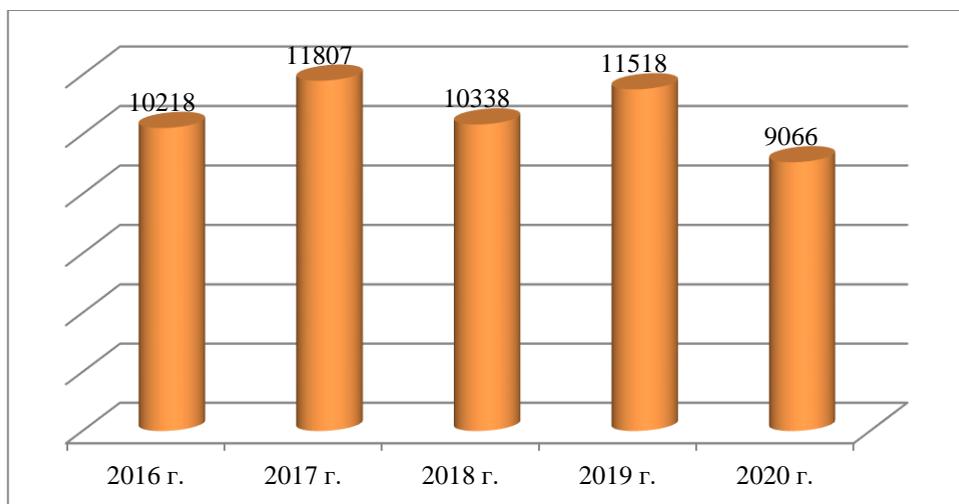

Фиг. 28. Брой пчелни семейства по райони през 2019 и 2020 г.²²

Добитият пчелен мед за 2020 г. въпреки някои неблагоприятни условия е 9 066 т (фиг. 30.).

²¹ Вж. Пак там.

²²Източник: МЗХГ, отдел „Агростатистика“.

Фиг. 30. Производство на пчелен мед през периода 2016 – 2020 г. в тонове

Източник: МЗХГ, отдел „Агростатистика”

Отчита се по-слаб добив в сравнение с предходните години, но от друга страна, се наблюдава увеличение на реализирания пчелен мед.

Трябва да се посочи, че държавната политика в подкрепа на българските пчелари се осъществява чрез приета през 2020 г. пета тригодишна Национална програма по пчеларство (НПП) 2020 – 2022 г. Само за финансовата 2020 г. е осигурен бюджет в размер на 6 399 307 лв. (в т.ч. 50% национално съфинансиране). Усвоените от пчеларите средства са в размер на 4 938 010 лв., или 77% от общия ресурс²³.

Проблеми и перспективи. За отрасъла като цяло е характерно намаляване броя на животните и дела на животновъдството в общата земеделска продукция. Редица производства замърсяват околната среда. Като цяло животновъдството не задоволява българския пазар на редица продукти, което налага внос. Отрасълът с подкрепата на държавата и Европейския съюз е в състояние бързо да увеличи своята продукция – за целта обаче са необходими целенасочени инвестиции и тясно обвързване с преработващата промишленост и пазара.

VI. Биологично земеделие

Важен етап от развитието на българското земеделие е преходът към биологично производство. В България са налице редица основни

²³ По „Аграрен доклад“ 2021 г.

предпоставки, биологичното земеделие да намери своето място и развитие – качествени и разнообразни поземлени ресурси, благоприятни климатични условия, традиции и богат производствен опит. Счита се, че определящ за биоземеделието е „специфичният метод на производство, който поддържа екологичните баланси и произвежда продукция, покриваща принципите на екологичните цикли „растения – животни – почва“²⁴.

На този етап обаче, трябва да подчертаем, че едва 7,2% от регистрираните за 2020 г. земеделски стопани попадат в системата за контрол като биологични оператори.

Така например в отрасъл „Растениевъдство“ за 2020 г. се прилагат методи на биоземеделие върху малко над 116 000 ха, което е едва 2,3% от използваната земеделска площ в страната. От данните (Таблица 11.) е видно, че с най-голям дял са ливадите и пасищата, техническите култури и трайните насаждения.

Таблица 11. Площи в системата на контрол, в т.ч. „в преход“ и „биологични“ (ха)

Вид култури	2020 г.
Зърнено-житни, вкл. ориз	15 550,3
Зърнено-бобови, протеинови култури	12 245,4
Кореноплодни	433,4
Технически – общо	27 253,1
Култури за зелено/фуражни	468,7
Пресни зеленчуци	2107,8
Трайни насаждения	24 829,3
Постоянни ливади и пасища	30 153,8
Угари	3191,8
Общо площи	116 233,5

Източник: МЗ, Аграрен доклад, 2021 г.

Биологичното животновъдство е по-слабо развито от биологичното растениевъдство. По биологичен начин в страната се отглеждат основно овце, говеда, кози и пчелни семейства. По данни на Министерството на земеделието за 2020 г. са регистрирани селскостопански животни в система на контрол, както следва: говеда – 10 343, овце – 19 090, кози – 8296, пчелни семейства - 223 151.

²⁴ МЗ, „Аграрен доклад“, 2021, с. 50.

Съответно това са 1,8%, 1,5%, 3,3% и 25,8% от общия брой отглеждани през 2020 г. селскостопански животни.

Изводът, който неизбежно се налага, е, че в сектора биоземеделieto е застъпено по-скоро символично (с изключение на пчеларството), земеделските стопани не намират стимул и достатъчна мотивация да развият биоземеделие. Това е тревожна констатация, която поставя българския земеделски производител в труден период с оглед на Общата земеделска политика на Европейския съюз за новия програмен период, зелената сделка и плащанията по условие.

VII. Земеделски структури. Аграрна структура²⁵

Значението на аграрната структура се определя от обстоятелството, че размерът на стопанисваната земя е „рамката“, в която се съчетават факторите на земеделското производство – земеделската земя, аграрният капитал и земеделският труд. От степента на тяхното хармонично съчетаване зависи продуктивността на всеки фактор поотделно.

Българските аграрикономисти изучават проблемите на аграрната структура още от последната четвърт на 19. в. Тези проблеми стават особено актуални през първата половина на 20. в., когато поредицата от поземлени реформи раздробява поземлената собственост и „свива“ размера на земеделските стопанства. След реформата от 1946 г. 67% от земеделските стопанства разполагат със земеделски земи в размер до 50 дка, а още 25% от стопанствата разполагат със земеделски земи в размер от 50 до 100 дка. Аграрикономистите от този период, които познават напредничавата аграрна мисъл в европейските страни и трезво преценяват неблагоприятното състояние на аграрната структура, я наричат „аграрна конституция“, с което отчитат определящото влияние на аграрната структура върху цялостния облик на българското земеделие и върху най-важните му стопански, социални и демографски измерения.

Аграрната структура се установява с преброяванията на земеделските стопанства, които се извършват през определени периоди от време, или от данните на текущата статистика. Въз основа на набраните данни земеделските стопанства се групират според размера на стопанисваната земя във физически декари. В някои европейски

²⁵ Виж. Лаков, П. Национално аграрно стопанство, учебно помагало за електронно обучение във ВУ, второ, преработено и допълнено издание. Пловдив: АИ „Талант“ към ВУАР, 2021, ISBN 978-619-203-315-6, сайт (платформа) за e-book: [http:// uni.euuard.bg/](http://uni.euuard.bg/)

страна аграрната структура се конструира и изучава в условни числа, отчитащи едновременно и размера на стопанисваната земя, и останалия потенциал на стопанството, представен от неговите дълготрайни материални активи (ДМА), пресметнати за целта с подходящи методики.

За основните характеристики на аграрната структура може да се съди от данните на последните преброявания на земеделските стопанства през 2003 и 2010 г., представени в *Таблица 12*.

Първото преброяване е осъществено през втората половина на 2003 г. и съгласно нормативната уредба на Европейския съюз (Правилник № 571/88 и последвалите го изменения). От преброяването са обхванати всички земеделски стопанства в страната, които по смисъла на селскостопанската статистика отговарят на определени условия, свързани с размера на обработваните от тях площи, броя на отглежданите животни или обема на произведената продукция.

Данните дават представа за съвременното състояние на аграрната структура и за основните ѝ параметри. В първото преброяване са обхванати около 680 000 земеделски стопанства, 668 000 от които стопанисват собствена или наета под някаква форма земеделска земя. Средният размер на едно земеделско стопанство е 43,4 дка. В същото време 78,4% от земеделските стопанства в страната стопанисват до 10 дка, или 6,6% от общия размер на земеделската земя, стопанисвана от анкетираните стопанства. Земеделските стопанства, обработващи земеделска земя с размер от 10 до 50 дка, са 120 000, или 18% от общия брой на анкетираните стопанства, като всяко от тях стопанисва средно по 19 дка земя. Дори на стопанствата в групата, стопанисващи от 50 до 1000 дка се падат средно по 140,9 дка земеделска земя. Едва в групата на стопанствата, обработващи повече от 1000 дка земя, където оперират близо 4000 стопанства, се падат средно по 5500 дка. Следователно налице е поляризация на аграрната структура – две трети от анкетираните единици стопанисват едва 6–7% от общия размер на стопанисваната земя от преброените стопанства, а само 0,6% от стопанствата – 76%. Другият извод е, че в преобладаващия брой стопанства хармонията в съчетаването на земеделската земя, земеделския труд и аграрния капитал е трудно осъществима, което определя и ниската продуктивност на основните фактори на земеделския производствен процес.

Таблица 12. Аграрна структура на земеделските стопанства през 2003 и 2010 г.

Размер на стопанисваната земя (дка)	Земеделски стопанства (хил. бр.)		Относителен дял от общия им брой (%)		Общ размер на стопанисваната земя (хил. дка)		Относителен дял от общия ѝ размер (%)		Среден размер на стопанисваната земя в едно стопанство (дка)	
	2003	2010	2003	2010	2003	2010	2003	2010	2003	2010
до 5,0	360	181	53,9	50,6	870	367	3,0	1,0	2,4	2,0
от 5,1 до 10,0	164	67	24,5	18,8	1 060	449	3,6	1,2	6,5	6,7
от 10,1 до 20,0	80	47	12,0	13,2	1 080	626	3,7	1,7	13,5	13,3
от 20,1 до 50,0	40	30	6,0	8,4	1 190	905	4,2	2,5	29,8	30,2
от 50,1 до 1 000,0	20	27	3,0	7,6	2 818	5 528	9,7	15,0	140,9	204,7
над 1 000,1	4	5	0,6	1,4	22 000	28 295	75,8	78,3	5500,0	5 659,0
Общо	668	357	100,0	100,0	29 018	36 170	100,0	100,0	43,4	101,3

Източник: Преброяване на земеделските стопанства 2003 г., МЗГ, Агростатистика и Преброяване на земеделските стопанства в Република България, 2010, МЗХ, Агростатистика.

Данните от второто преброяване на земеделските стопанства в Република България, проведено през 2010 г., показват, че общият брой на преброените стопанства е 371 100. В сравнение с 2003 г. той е намалел с 44%. Намалението на броя на земеделските стопанства за същия период е характерно за всички страни членове на ЕС. В Чехия намалението е с 50%, в Латвия – с 34%, в Унгария – с 25%, в Полша – с 31%, в Англия – с 28%, а в останалите страни – в рамките от 11 до 22%.

Около 358 000 земеделски стопанства използват земеделска площ, а над 13 000 не използват земеделска площ. Средният размер на използваната земеделска площ (ИЗП) в едно стопанство е нараснал до 101,3 дка. Запазва се обаче основната характеристика на структурата на земеделските стопанства – 69,5% от преброените стопанства са с използвана земеделска площ в размер до 10 дка. Всички те стопанисват едва 2,3% от общия размер на използваната земеделска площ в Р България, докато 1,4% от стопанствата стопанисват 78,2% от използваната земеделска площ. Земеделските стопанства с размер от 10 до 50 дка стопанисват 4,2% от ИЗП. Стопанствата с размер от 50 до 100 дка са 7,2% от общия брой на преброените стопанства и стопанисват 15,3% от използваната земеделска площ в страната.

По време на преброяването са анкетирани и 106 012 земеделски стопанства, които не отговарят на дефиницията за земеделско стопанство от Закона за преброяване на земеделските стопанства в Република България през 2010 г. Те обаче също разполагат с използвана земеделска площ в размер на 83 320 дка. Тези стопанства отглеждат зърнени култури, фуражни култури, зеленчуци и лозя. Притежават постоянно затревени площи, отглеждат десетки хиляди животни, почти милион птици, зайци и пчелни семейства.

Същите изводи подсказва и структурата на земеделските стопанства според техния юридически статут (*Таблица 13.*). Частните земеделски стопанства, които са 99% от преброените, притежават малко повече от 30% от стопанисваната земя, при среден размер на едно стопанство 13,3 дка. Значително по-високи са средните размери на кооперативните земеделски стопанства, на стопанствата на търговските дружества и едноличните търговци.

Таблица 13. Структура на земеделските стопанства според юридическия им статут

Юридически статут на стопанствата	Земеделски стопанства (бр.)		Относителен дял от общия им брой (%)		Общ размер на стопанисваната земя (хил. дка)		Относителен дял от общия ѝ размер (%)		Среден размер на стопанисваната земя от едно стопанство (дка)	
	2003	2010	2003	2010	2003	2010	2003	2010	2003	2010
Физически лица	661 340	350 041	99,00	98,03	8 770	12 013	30,50	33,21	13,3	34,3
Еднолични търговци	2 976	2 134	0,45	0,60	3 405	5 444	11,70	15,05	1 144,2	2 551,1
Земеделски кооперации	1 992	941	0,30	0,26	11 684	6 436	40,20	17,79	5 865,5	6 839,5
Търговски дружества	1 339	3 639	0,20	1,02	4 699	11 514	16,10	31,84	3 509,3	3 164,1
Други стопанства	353	319	0,05	0,09	460	763	1,50	2,11	1 303,1	2 391,8
Общо	668 000		100,00		29 018	36 170	100,00	100,00	43,4	101,3

Източник: Преброяване на земеделските стопанства в Р България през 2003 и 2010 г., МЗХ, „Агростатистика“.

Преброяването на земеделските стопанства през 2010 г. още веднъж подчертава големите разлики в размера на стопанствата на физическите и юридическите лица. Стопанствата на физически лица с ИЗП са 350 041, като само 26 211 от тях стопанисват над 50 дка и обработват 80,7% от общата използвана земеделска площ в земеделските стопанства на физическите лица. В стопанствата на юридическите лица средният размер на ИЗП е далеч по-голям, като за търговските дружества тя достига до 3164 дка, а при кооперациите – до 6839 декара.

През 2013 г. земеделските стопанства в България са 254 142. В сравнение с 2010 г. средната използвана земеделска площ на стопанство се увеличава с 53%, като достига 155 дка. Най-значително е намалението на броя на дребните стопанства с до 10 дка, а по-умерено – при тези с между 10 и 100 дка.

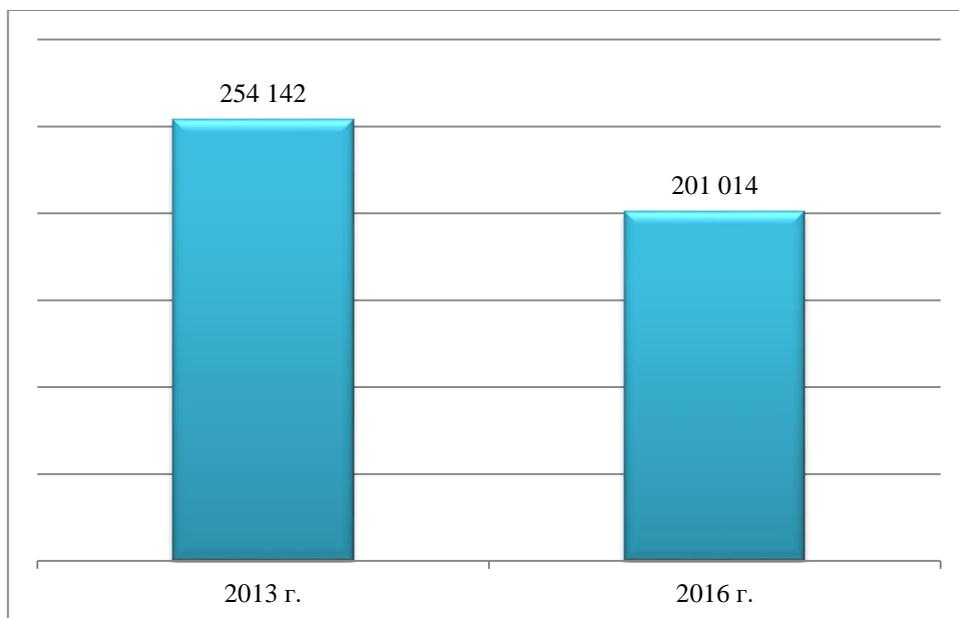
Резултатите от преброяванията на земеделските стопанства в България, проведени през 2003 и 2010 г., и от структурните анкети, вкл. и през 2013 г., показват съсредоточаване на 75% от земеделските стопанства в рамките на стопанисваната земя до 20 дка, докато повече от 85% от използваната земеделска площ е съсредоточена в 3,6% от стопанствата, стопанисващи над 500 дка земеделска земя. В тях са концентрирани основните финансови ресурси – и като стойност на произведената продукция, и като размер на субсидиите, които получават. По изчисления на БАН¹ по I стълб – Директни плащания за 2007–2013 г. 75% от субсидията са получени от 3700 физически и юридически лица, които на практика представляват 100 свързани лица. Аналогична е ситуацията и по II стълб – Развитие на селските райони – от 3242 млн. евро са усвоени около 2609 млн., от тях 67% са усвоени от 100-те свързани лица. В българското земеделие се е наложила едрофермерската аграрна структура.

Споделяме възгледа, че това е трайно негативни тенденции в развитието на българското земеделие – обстоятелство, довело до висока концентрация на земята, което е капиталът в сектора и е създадо монопол при арендуването на земеделската земя.

Каква е ситуацията в следващите периоди? На *фиг. 31.* е представена динамиката на регистрираните земеделски стопанства².

¹ Вж. Годишен доклад за 2016 г. на Институт за икономически изследвания при БАН.

² МЗХГ, отдел „Агростатистика“, ГДЗРП, Структура на земеделските стопанства за 2016 г.

Фиг. 31. Брой на регистрираните земеделски стопанства по години

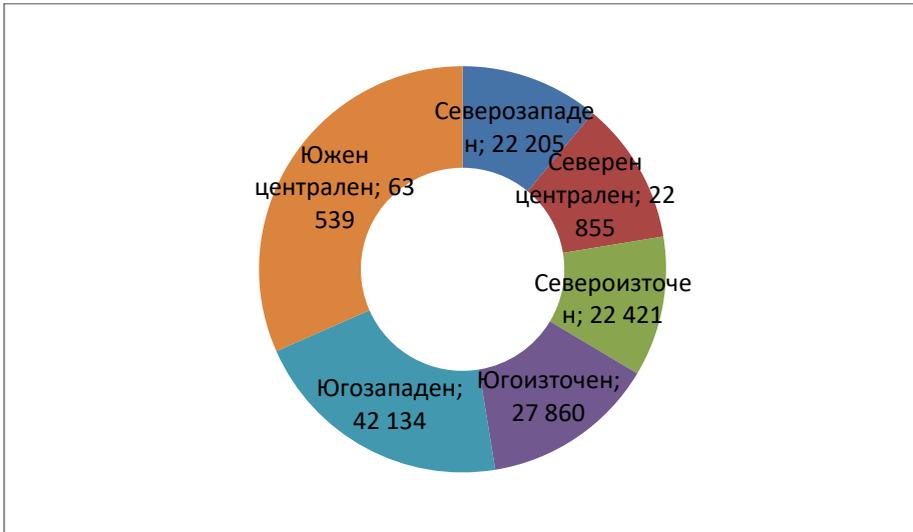
От представените данни става ясно, че продължава тенденцията към намаляване броя на земеделските стопанства. Нещо повече, за периода 2013–2016 г. намалението е с 1,26%. За същия период паралелно протича процес на окрупняване на стопанствата. За 2016 г. 5% от земеделските стопанства разполагат с 85,2% от използваните земеделски площи (ИЗП), или средно по 342,9 ха на стопанство. От друга страна, 56% от земеделските стопанства разполагат с 0,89% от ИЗП, като средно на стопанство се падат по 0,33 ха. Останалите стопанства се разделят на следните категории: 1) 8,3% от стопанствата разполагат с 9,6% от ИЗП, или средно с 23,6 ха; 2) 16,1 от стопанствата разполагат с 3,4% от ИЗП, или средно с 4,34 ха; 3) 1,5% от стопанствата разполагат с 0,95% от ИЗП, или с 1,31 ха. Трябва да посочим и факта, че 8% от регистрираните земеделски стопанства не използват земеделски площи³.

Разпределението на стопанствата по райони е представено на *фиг. 32*⁴. Прави впечатление, че районите с най-много обработваема

³ По: МЗХГ, отдел „Агростатистика“, ГДЗРП, Структура на земеделските стопанства за 2016 г.

⁴ По: МЗХГ, отдел „Агростатистика“, ГДЗРП, Структура на земеделските стопанства за 2016 г.

земя имат най-малък брой регистрирани земеделски производители, и обратното. Разпределението на земеделските стопанства по райони и анализът на данните за 2016 г. дават основание да направим извода, че в районите с най-големи площи от обработваема земя се намират най-едрите земеделски производители. Това практически са областите, където са разположени Дунавската равнина, отчасти Предбалкана и Бургаската низина.

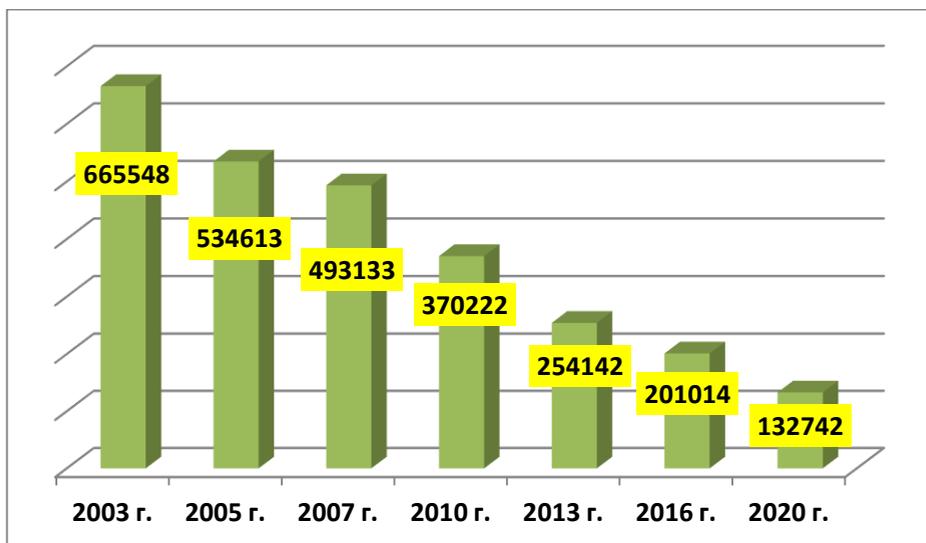

Фиг. 32. Брой на регистрираните земеделски стопанства по райони за 2016 г.

От 1 септември до 18 декември 2020 г. в България се проведе ново преброяване на земеделските стопанства. Това е най-голямото изчерпателно статистическо изследване в националното аграрно стопанство, което се провежда на всеки 10 години по препоръка на Организацията по прехрана и земеделие на ООН (FAO). Правилата за провеждането му са установени с Регламент (ЕС) 2018/1091 на Европейския парламент и на Съвета и със Закона за преброяване на земеделските стопанства в Република България през 2020 г.

По данни от преброяването през 2020 г. броят на земеделските стопанства, отговарящи на критериите за праг, посочени в Закона за преброяване на земеделските стопанства в Република България през

2020 г., е 132 400 (фиг. 33.), което е с 64% по-малко спрямо броя им, отчетен по време на преброяването през 2010 г.⁵.

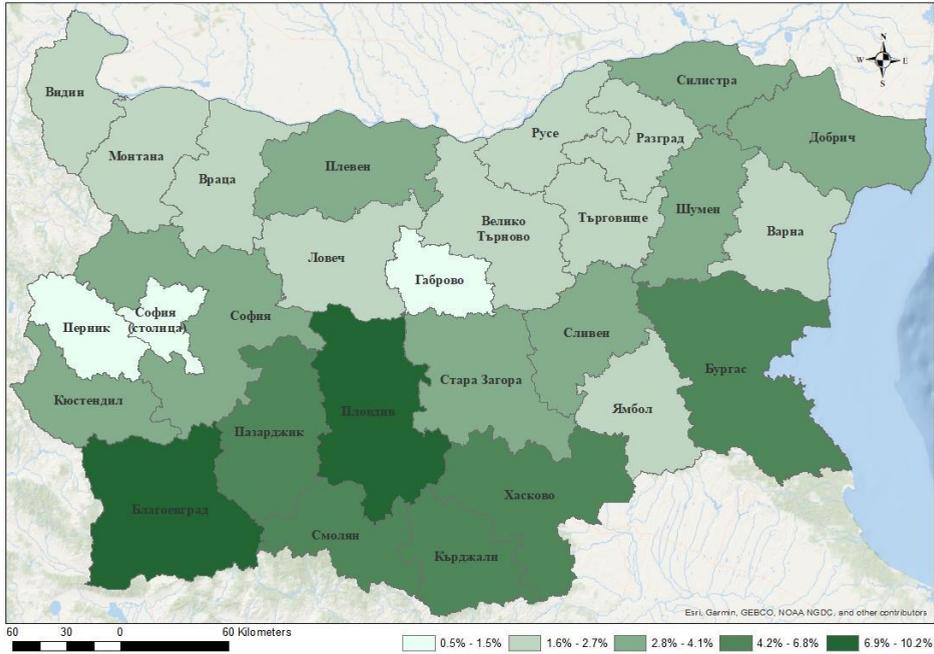

Фиг. 33. Брой на земеделските стопанства по години

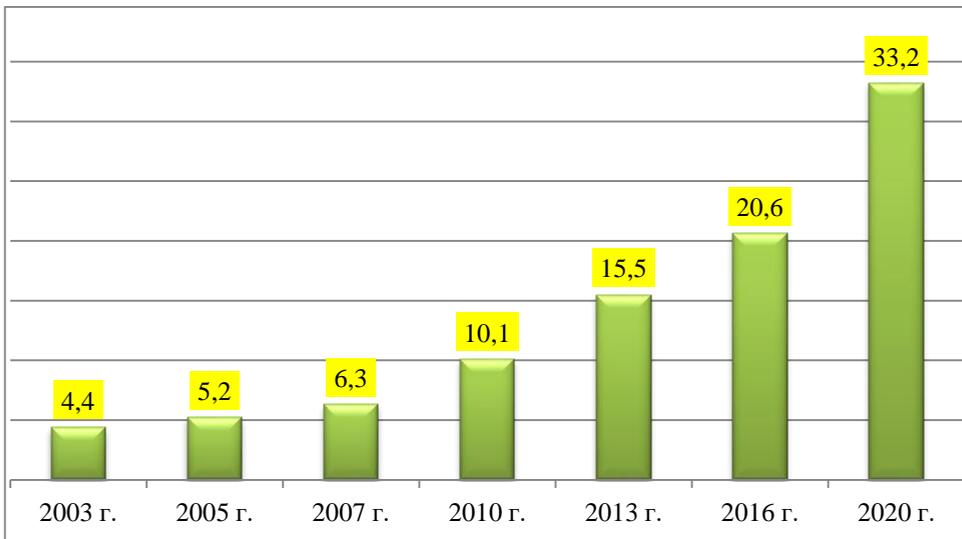
Най-голям е броят на земеделските стопанства в областите Благоевград и Пловдив, съответно 10.2% и 8.2% от общия брой на стопанствата в страната през 2020 г. Най-малък е броят на стопанствата в областите Габрово и София (столица) – съответно 1.0% и 0.5% (вж. фиг. 34.).

През 2020 г. стопанисваната от земеделските стопанства използвана земеделска площ достига 3 957 000 ха и се увеличава с 9% спрямо 2010 г. Средната ИЗП на земеделските стопанства със земя нараства до 33 ха, при 10 ха, отчетена през 2010 г. (вж. фиг. 35. и 36.).

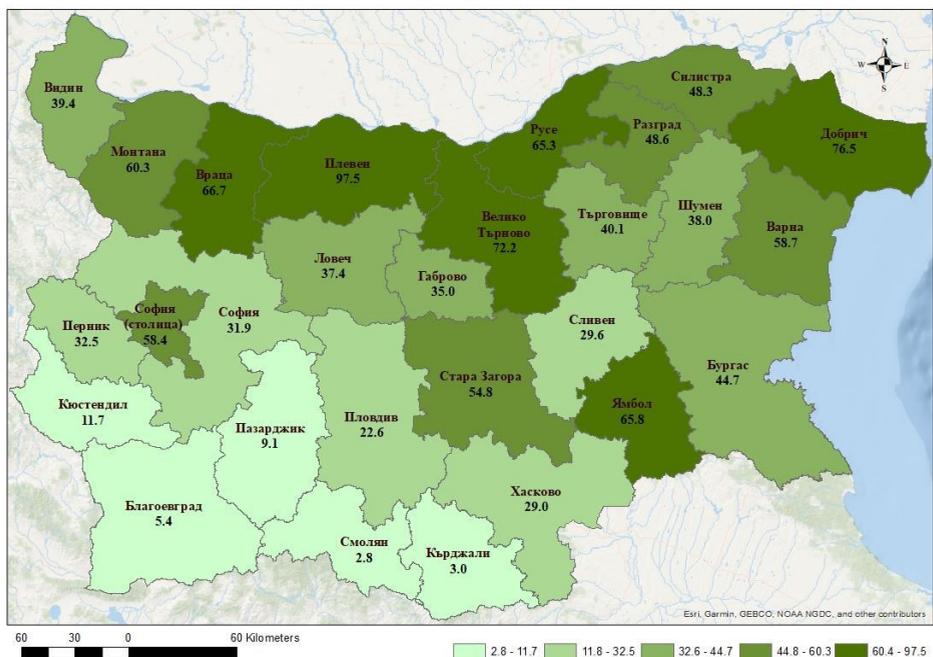
⁵ По: МЗХГ, отдел „Агростатистика“, Преброяване на земеделските стопанства през 2020 г., № 390 – април 2021.

Фиг. 34. Разпределение на земеделските стопанства по местоположение

Фиг. 35. Средна използване земеделска площ на стопанствата със земя (ха)

Фиг. 36. Средна ИЗП на стопанствата със земя (ха) през 2020 г.

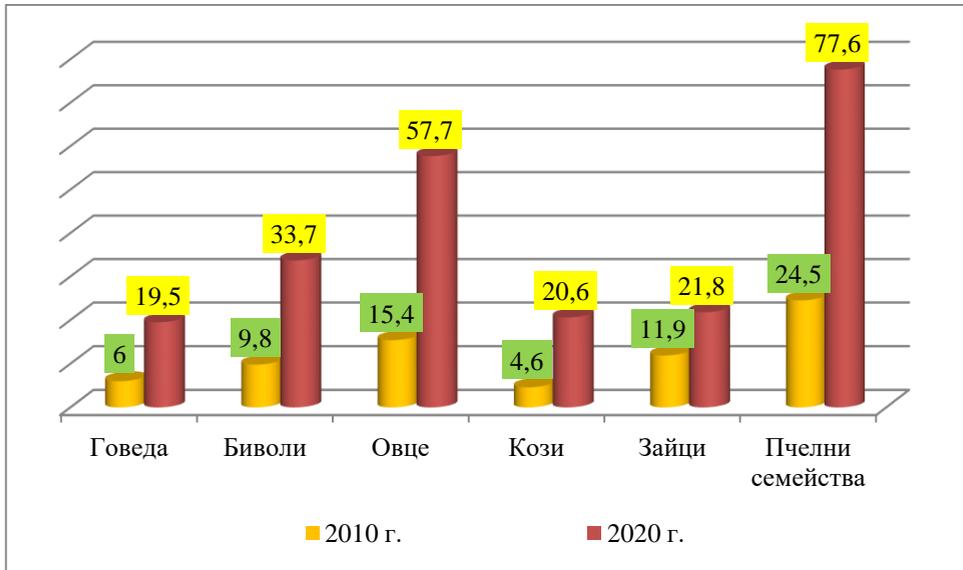
Значително намалява броят на стопанствата с ИЗП под 10 ха спрямо 2010 г. Най-голямо е намалението (80%) на стопанствата с ИЗП до 1 ха. Около 9% от стопанствата (с 50 ха и повече ИЗП) стопанисват 85% от ИЗП. Техният брой се увеличава с 28% спрямо преброяването през 2010 г. (Таблица 14).

Таблица 14. Разпределение на ИЗП по размер на стопанисваните площи

Година	>0 ха и < 1 ха		≥1 ха и < 2 ха		≥2 ха и < 10 ха		≥10 ха и < 50 ха		≥ 50 ха	
	Брой	ИЗП	Брой	ИЗП	Брой	ИЗП	Брой	ИЗП	Брой	ИЗП
	стопанств.	(ха)	стопанств.	(ха)	стопанств.	(ха)	стопанств.	(ха)	стопанств.	(ха)
2003	501700	192600	90000	120200	51600	185900	6400	126900	5100	2278900
2010	248000	81600	46900	62600	41100	163100	12800	278600	8200	3031000
2020	37452	16213	19796	28124	34510	157050	22154	536819	13266	4564152

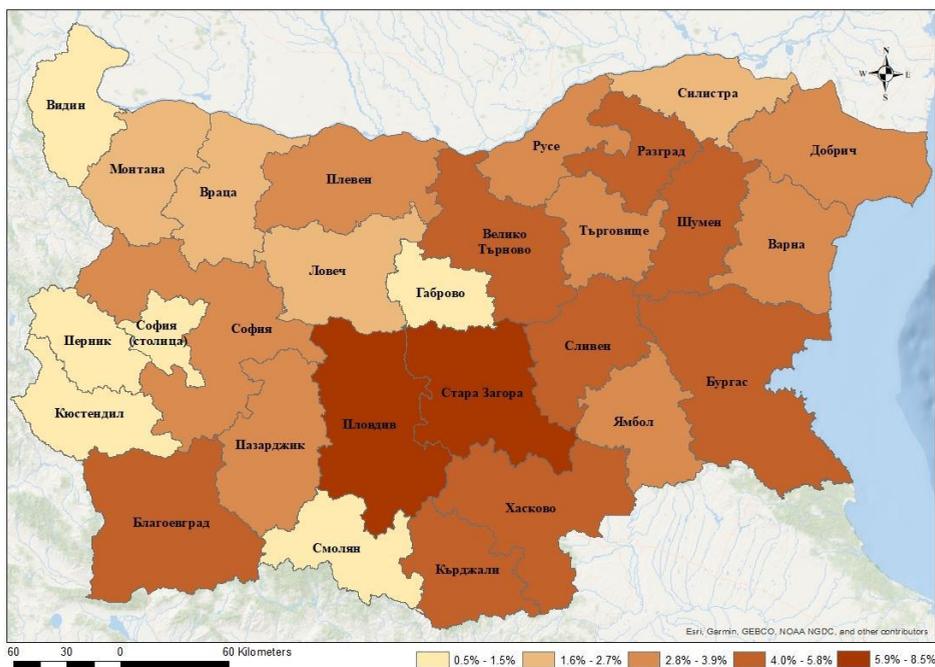
През 2020 г. животновъдните стопанства, отглеждани селскостопански животни, птици и пчелни семейства, са около 71 500. Около 31 000 земеделски стопанства отглеждат 608 600 броя говеда, 12 000 стопанства – 244 000 броя кози, 22 000 стопанства – 1 276 800 броя овце, и малко над 3000 стопанства отглеждат 642 000 броя свине. С 6%

се увеличава броят на говедата през 2020 в сравнение с 2010 г. През 2020 г. средният брой на отглежданите животни в стопанствата е значително по-висок спрямо предходните периоди. Средният брой на отглежданите говеда достига 20 на стопанство с говеда, на козите – до 21, на овцете – до 58, а на свинете – до 190 (фиг. 37. и 38.).

Фиг. 37. Среден брой на отглежданите животни в стопанствата

В периода между последните две преброявания структурата на животновъдните стопанства е повлияна от появата на инфекциозни болести по селскостопанските животни. Съществено влияние върху развитието на свиневъдството оказва разпространението на африканската чума по свинете, което наложи ликвидирането на голям брой малки животновъдни стопанства и унищожаването на свине в специализирани свиневъдни стопанства. Популацията на овцете и козите е засегната от чума по овцете и козите.

Фиг. 38. Разпределение според относителния дял на животинските единици в областта през 2020 г.

Рационализирането на аграрната структура, по-равномерното разпределение на стопанствата и земеделските земи по отделните равнища на аграрната структура зависи от въздействието на подходящи реформени мероприятия и структурна политика. Този процес е свързан и с устойчивото развитие на цялата национална икономика, както и с други фактори. По-важните от тях могат да се сведат до следните:

Първо. Нарастването на алтернативната заетост в отрасли и дейности, различни от земеделието. Нейната поява и величина позволяват на дребните собственици на земя, които не могат да си осигурят целогодишна заетост и доходи в своите дребни стопанства, да потърсят заетост извън земеделието и да продадат или отдадат под наем или аренда своите земи на по-едрите стопанства и собственици, с трайна ориентация към стоковото земеделско производство.

Второ. Осигуряването на простор за развитието на поземлените отношения. Той е необходим за канализирането на арендните и наемните отношения, за установяването на пазарния размер на рентните и арендните плащания. Тази ситуация мотивира стопаните

с трайни интереси в земеделието да наемат или закупуват земеделски земи за разширяване на собствените си стопанства.

Трето. Разгръщането на производствените и пазарните връзки. Тяхното устойчиво функциониране е гаранция за пазарната реализация на произведената в стопанствата земеделска продукция. При други равни условия това мотивира земеделските стопани към наемането и закупуването на земеделски земи за увеличаване на производството, за разширяване на стопанствата, за нарастване конкурентоспособността на развиваната дейност.

Четвърто. Масовото изграждане на земеделски стопанства на кооперативни и търговски дружества. По правило те стопанисват земите на своите членове и на други физически и юридически лица. Това им позволява да формират оптимални размери на своите стопанства, да се изкачат на по-високите етажи на аграрната структура и да допринесат за нейната рационализация.

Пето. Своевременното разработване на потребните за регулирането и реформирането на аграрната структура нормативно-правни рамки, отнасящи се до наследяването на земеделските земи, разкрепостяващи поземлените отношения, формиращи оптималните размери на земеделските стопанства, облекчаващи ползването на опита на европейските страни в регулирането и рационализирането на аграрната структура.

Установяването и поддържането на адекватна аграрна структура е неразделна част от общите изисквания за пълноценно присъствие на Република България в Европейския съюз и за прилагане принципите на Единната аграрна политика на Съюза.

VII. Териториална организация на земеделието

Райониране на земеделското производство. Това е форма на териториалното разделение на труда. По своята същност районирането е процес на съсредоточаване на производства, на отделни отрасли и дейности, на отделни продукти на дадена територия⁶. Обективно този процес се обуславя от:

Първо. Природно-климатичните условия, гарантиращи най-добрите резултати от развиваната производствена дейност.

⁶ Вж. Лаков, П. Национално аграрно стопанство, учебно помагало за електронно обучение във ВУ, второ, преработено и допълнено издание. Пловдив: АИ „Талант“ към ВУАР, 2021, ISBN 978-619-203-315-6, сайт (платформа) за e-book: [http:// uni.euuard.bg/](http://uni.euuard.bg/)

Второ. Подходящите физико-химически характеристики на почвата, облекчаващи технологията на производството, неговата механизация и растителната защита.

Трето. Подходящите генетични качества на растенията и животните, разкриващи своите възможности в дадените условия.

Четвърто. Наличието на работна сила, притежаваща необходимите подготовка, квалификация и придобити умения.

Пето. Наличието на пазар, близостта до големи преработвателни центрове и транспортни артерии.

Тези характеристики определят районирането като пространствено-териториална форма на обществено разделение на труда. Следователно се определя и начинът на свързване и съчетаване на факторите на производството на определена територия.

С развитието на териториалното обществено разделение на труда, отделните териториални единици се обособяват като земеделски райони. Това са обективни икономически формирания с обособена специализирана част от територията на страната с дадени природни и икономически условия и производствени връзки.

Обществената форма на проявление при районирането и териториалното разполагане на производството е специализацията, тъй като тя е главният белег, характеризиращ земеделския район. Тя, от своя страна, предполага:

Първо. Нарастване на стоковото производство на специализирана продукция.

Второ. По-нататъшна специализация и обособяване на специализирани земеделски райони.

Трето. Утвърждаване мястото на земеделския район в общественото разделение на труда в отрасъла.

Четвърто. Тясно обвързване на дадения район с други райони на основата на развитието на производствените връзки между тях.

Формите на специализация в земеделието се различават според равнището, мащаба, дълбочината и обхвата на възпроизводството. Те взаимно се преплитат и разграничаването им е условно.

Едновременно със специализацията на производството протича и процесът на неговата концентрация.

Концентрацията на земеделското производство се осъществява на равнище отделни култури, отрасли, стопанства, райони и микрорайони, по видове животни, но във всичките ѝ форми тя трябва да се основава на обективните изисквания за оптимални размери, в които разкрива действителните си предимства.

При териториалната организация на земеделието в България трябва да се отчитат и процесите на интеграция, т.е. **обединяване на диференцираните производства и дейности в земеделското стопанство, в района и земеделието като цяло, а също и обединяване на земеделското производство с промишлените производства и дейностите, които го снабдяват със средства за производство или преработват неговата продукция.** Интеграцията обхваща и реализацията на продукцията, и обслужващите дейности.

VIII. Териториална организация на земеделието в Република България (примерни модели)

Териториалната структура на земеделието се отличава с подчертана зоналност, съобразена с почвено-климатичните условия, релефа, наличието на работна ръка и потреблението на сурова и преработена продукция. Районирането е сложен творчески процес. В зависимост от избраните от изследователя критерии то може да има различни варианти. В настоящото изследване ще разгледаме два варианта (*Таблица 14. и 15.*) с разбирането, че в основата стоят обективно формиралите се териториални съчетания между факторите, традициите и специализацията на производството в сектора.

В заключение ще посочим, че териториалните различия в земеделското производство (предимно при растениевъдството) са обективно обусловени. Отглеждането на едни или други култури в голяма степен зависи от почвено-климатичните условия, но и от възможността за напояване, торене и др., т.е. и от субективни фактори. Един от субективните фактори е *държавната политика*.

Таблица 14. Териториална организация на земеделието в България⁷

Район	Основни характеристики
Североизточна България, с изключение на Русенска област	– зърнено-животновъден: производство на слънчоглед; специализиран в тютюнопроизводство, а южните части – в лозарство
Средна Дунавска равнина (Плевенска, Великотърновска и Русенска област)	– зърнено-животновъден: производство на, зеленчуци и грозде; специализиран в производство и добив на коноп и соя

⁷ По Генешки, М. Регионална икономика. София, 2002.

Район	Основни характеристики
Северозападна България (Видинска, Монтанска и Врачанска област)	– животновъдно-зърненопроизводителен: производство на зеленчуци
Предбалкан (Ловешка и Габровска област)	– животновъден и овощарски: специализиран в лозарство и производство на картофи
София-град, Софийска и Пернишка област	– животновъден картофопроизводителен: производството на зеленчуци
Кюстендилска и Благоевградска област	– тютюнево-овощарски: южните части са специализирани в лозарство и зеленчукопроизводство
Смолянска и Кърджалийска област	– тютюнево-животновъден: специализиран в производство на картофи
Пловдивска и Пазарджишка област	– зеленчуко-лозаро-овощарски: застъпено животновъдство (с изключение на родопските дялове)
Хасковска, Старозагорска и Ямболска област	– зърнено-животновъден: специализиран в производство на памук и тютюн, както и в развитие на лозарството
Бургаска област	– зърнено-животновъден: специализиран в лозарство, както и в отглеждането на слънчоглед

Таблица 15. Териториална организация на земеделието в България⁸

Зона	Основни характеристики
Растениевъдно-животновъдна зона на Дунавската равнина	Обхваща низините и равнинно-хълмистите територии на Северна България. Равнинният релеф и благоприятните почвено-климатични условия позволяват висока степен на механизация на производството. Специализира се в производството на зърнени и технически култури (слънчоглед, коноп), зеленчукопроизводство, лозарство, овощарство. Има подходящи условия за развитието на едро крайградско животновъдство.

⁸ По Русев, М. Обществена география. София, 2008.

Зона	Основни характеристики
Растениевъдно-животновъдна Старопланинска зона	Обхваща полупланинските и планинските територии на Предбалкана и Стара планина. Природните условия позволяват развитието на пасищно животновъдство, овощарство, отглеждане на картофи.
Животновъдно-растениевъдна Софийско-пернишка зона	Главен фактор за нейното обособяване са големите консуматорски центрове, поради което зоната се специализира в крайградско фермерско животновъдство и зеленчукопроизводство.
Растениевъдно-животновъдна Горнотракийска зона	Специализира се в отглеждането на зеленчуци, плодове, грозде, слънчоглед, етеричномаслени култури, както и във фермерско животновъдство.
Струмско-родопска зона	Специализира се в производството на тютюн, картофи, плодове, зеленчуци, пасищно овцевъдство и говедовъдство.

Въпреки възможността, която дава програмният период 2014–2020 г. на страните членове на Европейския съюз, за да провеждат аграрната политика, като **„определят региони на базата на обективни и недискриминационни критерии като техните агрономски и икономически характеристики и техния регионален земеделски потенциал** (1 възможност – б.а. Пл.Л.) **или тяхната институционална или административна структура** (2 възможност – б.а. Пл.Л.)“. В Република България е възприет вторият подход. Провеждането на регионалната аграрна политика се осъществява на база административно деление на страната на ниво област – *NUTS-3*, чрез областните дирекции на ДФ „Земеделие“.

От друга страна, общините имат възможност според Конституцията и ЗМСМА да приемат и реализират общински планове за развитие, вкл. и в областта на земеделието. Те трябва да са съобразени с националната политика за съответния район, област и сектор. Това е другото ниво на регионалната аграрна политика.

Остава отворен въпросът по-какъв начин локалната аграрна политика кореспондира и взаимодейства с провежданата от държавата регионална аграрна политика. Според нас липсва ясно регламентиран механизъм за взаимодействие между различните нива на субектите, които имат права и отговорности за провеждане на аграрна политика в районите. В политическите програмни документи се откроява и още

една слабост на регионалната аграрна политика – неясно е определена ролята на основния обект, към който е насочена политиката – земеделския производител.

Регионалната аграрна политика се осъществява чрез *Политиката за развитие на селските райони*. В България тя се възприема като придружаваща и допълваща директните плащания и пазарните мерки. В обхвата на цялостната рамка подпомага развитието на селските райони и допринася за постигане на по висока конкурентноспособност, устойчиво управление на природните ресурси и дейностите, свързани с климата, както и за балансирано териториално развитие на селските райони.

Възприетият подход според нас има известни слабости. На първо място, административното деление не отговаря на обективната териториална организация на земеделието. По-добрият вариант би бил провеждането на регионалната аграрна политика да се осъществява по региони, определени по „обективни и недискриминационни критерии като техните агрономски и икономически характеристики“⁹. Това би допринесло за по-ефективното управление на финансовия ресурс и за балансиране на номенклатурата на земеделското производство, така че да се намали тежестта на култури с ниска добавен стойност.

Прилагането на програмно-проектния принцип при разпределяне на финансовия ресурс на практика не дава възможност на земеделските производители от районите, които се нуждаят от целенасочена финансова подкрепа, да я получат преференциално. Би трябвало конкурсното начало да се съчетава с целите на държавата за развитие в съответния регион, както това е договорено за Северозападния регион. Общините от необлагодетелстваните райони фактически не получават нужната подкрепа.

В тази насока трябва да почертаем липсата на субординация между направленията и мерките на Програмата за развитие на селските райони (ПРСР) и локалните (общинските) програми за развитие. Общините, от една страна, нямат възможността да участват при реализацията на ПРСР, а от друга – в програмите основната част от планирания финансов ресурс за реализацията им е именно ПРСР. Това превръща местните политики в пожелателни, обезсилва ги откъм съдържание и до голяма степен ги формализира (програмата заради самата програма).

⁹ Бояджиев, В. Икономикогеографските приоритети на българското земеделие. София: Парадигма, 2014, с. 245.

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА

1. Аграрен доклад. Министерство за земеделието и храните. София, 2006–2021.
2. Бояджиев, В. Икономгеографските приоритети на българското земеделие. София: Парадигма, 2014.
3. Вълчев, Н. Национална и регионална аграрна политика. Пловдив: Изд. ЦДО към ВУ „Земеделски колеж“, 2011.
4. Генешки, М. Регионална икономика. София, 2002.
Годишен доклад за 2016 г. на Институт за икономически изследвания при БАН. София.
5. Лаков, П. Регионална икономика, учебно помагало за електронно обучение във ВУ, второ, преработено и допълнено издание. Пловдив: АИ „Талант“ към ВУАРР, 2021, ISBN 978-619-203-318-7, сайт (платформа) за e-book: <https://uni.e-uard.bg/>
6. Лаков, П. Национално аграрно стопанство, учебно помагало за електронно обучение във ВУ, второ, преработено и допълнено издание. Пловдив: АИ „Талант“ към ВУАР, 2021, ISBN 978-619-203-315-6, сайт (платформа) за e-book: <https://uni.e-uard.bg/>
7. Лаков, П. Национална и регионална аграрна политика, учебно помагало за електронно обучение във ВУ, второ допълнено издание. Пловдив: АИ „Талант“ към ВУАРР, 2021, ISBN 978-619-203-318-7, сайт (платформа) за e-book: [http:// https://uni.e-uard.bg/](http://https://uni.e-uard.bg/)
8. Лаков, П. Аспекти на регионалната аграрна политика на България за периода 2014– 2020 // Годишник. Том III, 2015. Пловдив: АИ „Талант“ на ВУАРР, с. 145–183.
9. МЗХ, отдел „Агростатистика“.
10. МЗХГ, отдел „Агростатистика“, ГДЗРП, Структура на земеделските стопанства за 2016 г.
11. МЗХ, отдел „Агростатистика“, Резултати и анализи, № 334 – 2017 г.
12. МЗХГ, отдел „Агростатистика“, ГДЗРП, Структура на земеделските стопанства за 2016 г.
13. МЗХГ, отдел „Агростатистика“, Резултати и анализи, № 346 – юни 2018 г.
14. МЗХГ, отдел „Агростатистика“, Преброяване на земеделските стопанства през 2020 г., № 390 – април 2021 г.
15. МЗХГ, отдел „Агростатистика“, Резултати и анализи, № 391 – юни 2021 г.

16. МЗ, отдел „Агростатистика“, БАНСИК 2021, Резултати и анализи, № 397 – октомври 2021 г.
17. МЗ, отдел „Агростатистика“, Резултати и анализи, № 397 – октомври 2021 г.
18. МЗ, отдел „Агростатистика“, Добиви от полски култури – реколта 2021, № 400 – март 2022 г.
19. МЗ, отдел „Агростатистика“, Производство на плодове в България-реколта 2021, № 403 – април 2022 г.
20. МЗ, отдел „Агростатистика“, Производство на грозде и вино-реколта 2021, № 404 – април 2022 г.
21. МЗ, отдел „Агростатистика“, Селскостопанските животни в България към 1 ноември 2021 година, № 405 – април 2022 г.
22. МЗ, отдел „Агростатистика“ – анкета „Птицевъдството в България през 2021 г.“, 401 – май 2022 г.
23. Национален стратегически план за развитие на селските райони (НСПРСР) 2007–2013 г.
24. Национална програма за развитие на селските райони за периода 2014–2020 г.
25. Програма за развитие на селските райони (ПРСР) за периода 2007–2013 г.
26. Преброяване на земеделските стопанства 2003, 2010. Министерство на земеделието и горите, София.
27. Русев, М. Обществена география. София, 2008.
28. Статистически справочник за 1991 и 1992 г.

Забележка: Съкращенията МЗХ, МЗХГ и МЗ се отнасят за една и съща държавна структура, това е Министерството което се занимава с Аграрния сектор. През различни периоди то е имало различни названия. Към момента на изследването носи названието „Министерство на земеделието“ (МЗ).

Приложение №1

Структура на общата селскостопанска сметка, формиране на добавената стойност и предприемаческия доход в отрасъл "Селско стопанство" за периода 1999-2020 г.

Показатели	1999		2000		2001		2002		2003		2019		2020	
	млн. лв.	%	млн. лв.	%	млн. лв.	%	млн. лв.	%	млн. лв.	%	млн. лв.	%	млн. лв.	%
Производство от отрасъл "Селско стопанство"	6 546,20	100	6 509,00	100	7 218,20	100	7 111,50	100	6 410,9	100	8 319,10	100	7 798,00	100
От растениевъдство	2 730,50	41,71	2 546,30	39,12	2 952,20	40,9	3 250,40	45,71	3 245,2	50,62	5 760,9	69,3	5 212,3	66,84
От животновъдство	2 612,40	39,91	2 803,30	43,07	2 981,8	41,31	2 313,50	32,53	1 996,8	31,15	1 867,1	22,4	1 919,6	24,62
От селскостопански услуги	381,8	5,83	352,2	5,41	378,2	5,24	382,6	5,38	354,5	5,53	492,2	5,9	462	5,92
От второстепенни дейности	821,5	12,55	807,2	12,4	906	12,55	1 165,00	16,38	814,4	12,7	1 198,9	2,4	204,1	2,62
Междинно потребление	3 312,00	50,59	3 451,40	53,03	3 810,90	52,8	4 008,40	56,37	3 414,80	53,27	4 777,40	57,4	4 647,60	59,6

Структура на общата селскостопанска сметка, формиране на добавената стойност и предприемаческия доход в отрасъл "Селско стопанство" за периода 1999-2020 г.
(Продължение и край)

Показатели	1999		2000		2001		2002		2003		2019		2020	
	млн. лв.	%	млн. лв.	%	млн. лв.	%								
Брутна добавена стойност	3 234,20	49,4	3 057,60	47	3 407,30	47,2	3 103,20	43,6	2 996,20	46,74	3727,2	44,8	3416,5	43,8
Потребление на основен капитал	179,1	2,74	181,5	2,79	170	2,36	159,1	2,24	183,8	2,87	910,3	10,9	922,6	11,8
Нетна добавена стойност	3 055,20	46,7	2 876,10	44,2	3 237,30	44,8	2 944,10	41,4	2 812,30	43,87	2816,9	33,9	2496,9	32
Компенсация на наетите (заплати и социални осигуровки)	288,9	4,41	260,9	4	246,4	3,41	299,2	4,21	224,7	3,5	1007,9	12,12	1111,5	14,2
Данъци върху производството	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9,9	0,1	18,4	0,23
Субсидии върху производството	9,7	0,15	15	0,23	65,1	0,9	69,4	0,98	141,6	2,21	1977,1	23,8	2294,1	29,4
Операиращ излишък (смесен доход)	2 776,00	42,4	2 630,20	40,4	3 056,00	42,3	2 714,30	38,2	2 729,20	42,57	3776,2	45,4	3661,1	46,9
Платени ренти/аренди	0	0	0	0	0	0	0	0	156,2	2,44	1166,3	14	1212,9	15,5
Платени лихви	15,4	0,24	0	0	15,7	0,22	25,3	0,36	27,9	0,44	73	0,9	78,7	1
Получени лихви	0,5	0,01	0	0	0,6	0,01	1,3	0,02	1,7	0,03	28,6	0,34	36,2	0,46
Предприемачески доход (доход на предприятието)	2 761,10	42,2	2 630,20	40,4	3 040,90	42,1	2 690,30	37,8	2 546,80	39,73	2565,5	30,8	2405,7	30,9

Източник: Аграрен доклад за 2000, 2001, 2002, 2003, 2020, 2021 г. Агростатистика, МЗГ, изчисленията са на автора.

Приложение № 2

Структура на междинното потребление по видове разходи и източници по текущи цени за периода 1999 – 2019 г.

Видове разходи и източници	1999		2000		2001		2002		2003		2019	
	млн. лв.	%	млн. лв..	%	млн. лв..	млн. лв.	%	млн. лв..	%	млн. лв..	млн. лв.	%
Семена и посадъчен материал	37,2	1,12	26,9	0,78	36,7	37,2	1,12	26,9	0,78	36,7	9,5	0,2
Горива и енергия	937,9	28,32	950,0	27,52	945,0	937,9	28,32	950,0	27,52	945,0	1062,8	24,5
Торове и препарати	434,5	13,12	452,0	13,10	450,0	434,5	13,12	452,0	13,10	450,0	803,1	18,5
Фуражи	754,9	22,79	773,8	22,42	864,6	754,9	22,79	773,8	22,42	864,6	1003,5	23,1
Материали, дребно оборудване, поддръжка и ремонт	732,4	22,11	725,0	21,01	720,0	732,4	22,11	725,0	21,01	720,0	490,3	11,3
Селскостопански услуги	382,4	11,55	352,2	10,20	378,2	382,4	11,55	352,2	10,20	378,2	492,2	11,4
Друго междинно потребление	32,6	0,99	171,6	4,97	416,4	32,6	0,99	171,6	4,97	416,4	479,1	11
Общо междинно потребление	3 311,9	100,0	3 451,5	100,0	3 810,9	3 311,9	100,0	3 451,5	100,0	3 810,9	4340,5	100
Произведено и потребено в стопанството	665,0	18,57	695,8	18,79	818,5	665,0	18,57	695,8	18,79	818,5	566,5	11,1
Закупено от други селскостопански единици	130,4	3,64	109,0	2,94	119,4	130,4	3,64	109,0	2,94	119,4	406,8	7,9
Закупено от единици извън отрасъла	2 786,3	77,79	2 898,9	78,27	3 146,1	2 786,3	77,79	2 898,9	78,27	3 146,1	4153,0	81
Общо междинно потребление по източници	3581,7	100,00	3703,7	100,00	4084,0	3581,7	100,00	3703,7	100,00	4084,0	5126,3	100

Източник: *Аграрен доклад за 2000, 2001, 2002, 2003, 2020 г. Агростатистика, МЗХГ, изчисленията са на автора.*

Валентина Маринова

**ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПРАГА НА
НОВИЯ ПРОГРАМЕН ПЕРИОД ЗА
ПРИЛАГАНЕ НА ВОДЕНО ОТ
ОБЩНОСТИТЕ МЕСТНО РАЗВИТИЕ
(ВОМР). ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УКРЕПВАНЕ
НА НПО И ЧИТАЛИЩАТА**

ГОДИШНИК НА ВУААРР

ТОМ X

Доц. д-р Валентина Маринова е с над 35 год. трудов стаж в сектор земеделие и гори.

Научни интереси в областта на горското стопанство, селски и алтернативен туризъм, устойчиво развитие на териториите, организационите структури на управлението. Участва в редица проекти и програми с международно, национално и регионално значение, автор и съавтор на учебни помагала монографии, доклади.

UNIVERSITY OF AGRIBUSINESS AND RURAL DEVELOPMENT
YEARBOOK, VOLUME X, 2022

**CHALLENGES AHEAD OF THE NEW PROGRAM
PERIOD FOR THE IMPLEMENTATION OF
COMMUNITY-LED LOCAL DEVELOPMENT
(CLD). OPPORTUNITIES FOR STRENGTHENING
OF NGOs AND READING CENTERS**

Valentina Marinova

Abstract: Local communities enable the development of a diverse and distinguishable spectrum of processes that change space. Communities are the places where the processes of change in the economic, political and family spheres (which characterize modern society) take place.

Due to the process of globalization, the local level acquires new dimensions, forms new networks in the form of regional innovation systems. Nation-states are no longer the only frameworks for creating innovation processes, and social leadership is therefore given a special role. Local territories are a space of great importance and potential for working on different strategies for coexistence.

Social capital is an element deeply related to community life and socio-community education. When trust and reciprocity exist between the residents of a locality and its social leaders, social capital can be strengthened and renovated. Different formulas for participation ensure a commitment to values, worldviews and ways of life, and this can be expressed in different ways.

Keywords: local community, leaders, EU, non-governmental sector / NGO /, strategy, Program period 2021-2027.

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ПРАГА НА НОВИЯ ПРОГРАМЕН ПЕРИОД ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ВОДЕНО ОТ ОБЩНОСТИТЕ МЕСТНО РАЗВИТИЕ (ВОМР). ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА УКРЕПВАНЕ НА НПО И ЧИТАЛИЩАТА

Валентина Маринова

Резюме: Местните общности позволяват развитието на разнообразен и разграничим спектър от процеси, които променят пространството. Общностите са местата, където процесите на промяна в икономическата, политическата и семейната сфера (които характеризират съвременното общество) се случват.

Заради процеса на глобализация местното ниво добива нови измерения, формира нови мрежи под формата на регионални системи за иновация. Националните държави вече не са единствените рамки за създаване на процеси на иновация и следователно социалното лидерство получава специална роля. Местните територии са пространство от огромна важност и потенциал за работа по различни стратегии за съвместно съществуване.

Социалният капитал е елемент дълбоко свързан с живота в общност и с социо-общностното образование. Когато съществуват доверие и взаимност между жителите на местност и нейните социални лидери, социалният капитал може да бъде заздравен и реновиран. Различни формули за участие гарантират ангажимент към ценностите, мирогледа и начина на живот и това може да бъде изразено по различни начини.

Ключови думи: местна общност, лидери, ЕС, неправителствен сектор / НПО/, стратегия, Програмен период 2021-2027 г.

1. Еволюция на гражданското общество в ЕС до 2030

Гражданските организации трябва да отговорят адекватно на промените на съвременния свят и да прилагам иновативни решения за справяне с проблемите си. Това е един от основните изводи, който прави анализът „Еволюция на гражданското общество в ЕС до 2030“.

Демографските промени влияят върху неправителствения сектор по няколко различни начина – положителни и отрицателни. От една страна необходимостта от услугите предоставяни от НПО нараства и се обособяват нови полета за изява, като например сплотяване и комуникации между различните поколения. И макар и на пръв поглед тази тенденция да е положителна, тя има и негативна страна. Предоставянето на обществени услуги все повече се основава на договори, а не на безвъзмездно финансиране.

За справяне с предизвикателствата, организираното гражданско общество трябва да отговори адекватно на промените и съответно да засилва и подобрява своите структури, процедури за управление както и да „прегърне“ иновациите. Гражданското общество заедно с институциите трябва да разработи нови подходи за справяне с тези предизвикателства.

Въпреки че, ЕС се възстановява от икономическата криза, нейните последици са все още осезаеми. По време на кризата гражданските организации загубиха значителна част от публичното си финансиране и макар и нивата на финансиране да се възстановяват към тези от преди кризата, то съставът е коренно различен. Сега много по-голяма част от финансирането е насочено към предоставяне на услуги, докато гражданските организации занимаващи се със застъпничество остават не до финансирани. НПО вече намират отговор на тази променяща се среда, като развиват нови бизнес модели, основани на рационализации и профилиране, работа в мрежи и съвместни кампании, както и диверсифициране на източниците на средства. Организациите на гражданското общество трябва да продължат да прилагат тези мерки, като също така инвестират в застъпничество и се противопоставят на внушенията, че орязването на публичните разходи е неизбежно и приватизацията е единствения верен път напред.

Дигиталните технологии са един друг фактор, който оказва влияние върху обществото като цяло и в частност НПО и техните отношения с институциите. Новите социални медии и мрежи правят дейността на някои организации на гражданското общество по-лесни и те получават по-голяма публичност.

От друга страна онлайн атавизмът омаловажава в голяма степен ролята на неправителствените организации. Същото може да се каже и за процеса на консултиране от страна на институциите към гражданите.

В миналото, НПО бяха естественият посредник между институциите и гражданите, но с помощта на новите технологии институциите могат директно да комуникират с гражданите, като по

този начин процесът на консултиране става по-обхватен, но за сметка на това се губи дълбочината му. За да се възползват от предимствата на модерните технологии, НПО трябва да поддържат съответното високо технологично ниво, не само по отношения на реализирането на програмите, но и във фондонабирането, връзките с обществеността и т.н. В сектора трябва да сме наясно с положителните ефекти на новите технологии, но и с техните ограничения. Виртуалното общуване не трябва да измества реалните комуникации, а по-скоро да ги допълва.

При засилващия се популизъм и евроскептицизъм, Европейските ценности, които бяха издигнати преди десетилетия са подложени на съмнения и дори отричани. Свидетели сме и на феномена фалшиви новини и журналистиката, фокусирана върху скандали. Всичко това има своето отражение върху организациите на гражданското общество. Тяхното право на съществуване и ефективност са поставени под въпрос, като по този начин натискът върху тях неимоверно нараства, било то под формата на по-слабо финансиране или дори в ограничаването на фундаментални права, като правото на сдружение и изразяване. НПО и държавните институции трябва да работят съвместно за гражданско образование и обучение, като привлекат общественото мнение върху опасностите, свързани с ограничаване на гражданските права и разпространяването на фалшиви новини. Неправителственият сектор като цяло трябва да повиши отчетността и прозрачността в дейността си, за да не бъде лесно уязвим.

Въпреки че, България се възстановява от икономическата криза, нейните последици са все още осезаеми. По време на кризата гражданските организации загубиха значителна част от публичното си финансиране и макар и нивата на финансиране да се възстановяват към тези от преди кризата, то съставът е коренно различен. Сега много по-голяма част от финансирането е насочено към предоставяне на услуги, докато гражданските организации занимаващи се със застъпничество остават не дофинансирани. НПО вече намират отговор на тази променяща се среда, като развиват нови бизнес модели, основани на рационализации и профилиране, работа в мрежи и съвместни кампании, както и диверсифициране на източниците на средства. Организациите на гражданското общество трябва да продължат да прилагат тези мерки, като също така инвестират в застъпничество и се противопоставят на внушенията, че орязването на публичните разходи е неизбежно и приватизацията е единствения верен път напред. Тук те трябва да си сътрудничат с институциите на ЕС, които са създадени за преодоляване на икономическата криза. Тези институции заедно с НПО трябва да

насърчават филантропията, за да стимулират една култура на даряване и доброволчество.

Стесняващото се гражданско пространство е глобален феномен, все по-осезаем в страните от ЕС. Ето защо гражданските организации съвместно с институциите на ЕС трябва да мониторираат гражданското пространство в Европа и да насърчават участието на гражданите в устояване на демокрацията. Очаква се помощта на институциите в тази насока да има и финансово изражение. Но основната роля в този процес трябва да изиграят самите граждански организации, които трябва да са активни и да увеличават своята членска маса.

2. Предизвикателства пред прага на новия програмен период за прилагане на Водено от общностите местно развитие (ВОМР)

Един от най-резултатните инструменти за подпомагане развитието на селските райони в ЕС е подходът ВОМР, който осигурява целенасочено разходване на публичните средства, съобразено с нуждите и спецификите на района и участието на местната общност при разработването на стратегия за местно развитие, отговаряща на социалните, екологичните и икономическите предизвикателства.

Подход, който със сравнително малки финансови инвестиции може да окаже значително влияние върху живота на хората и да генерира нови идеи и обща отговорност за въвеждането им в практиката.

ВОМР подкрепя сектори и категории бенефициенти, които често не получават подпомагане или само ограничена помощ чрез други програми, които работят в селски райони като културни дейности, подобряване на природната среда, архитектурата и възстановяването на културните ценности, селския туризъм, които допринасят за оптимизиране на отношенията между производителите и потребителите и др. Чрез МИГ ПРСР добавя стойност към резултатите от реализацията на мерките, включени в програмата.

Общността е особен тип социална система от човешки отношения, която във всеки момент е различна и търпи постоянни промени.

По същество местната общност обединява хората от дадена географска територия чрез техните общи интереси. С оглед на общностното развитие в селските райони, една от най-силните характеристики на читалището е неговият средищен характер.

На много места, особено в малките селища, то е единствената културна, образователна и информационна организация, което го превръща в естествен център за развитие.

В общественото съзнание, читалището е „мястото” на общността - неутрална територия, достъпна за всеки.

То е естествено място за срещи, дискусии, дебати, публични обсъждания, освободено от институционални зависимости. Читалището е най-близката организация до местния контекст и всекидневно се докосва до непосредствените проблеми и потребности на местните хора.

Независимо от усилията на различни програми и проекти през последните години, вложени в тази посока, повечето читалища не разчитат добре тази своя функция, като се придържат към по-традиционни форми на общуване и взаимодействие с общността.

Въпреки това, вече има достатъчно положителни примери, които показват, че това е правилният път на развитие за читалищата. Връзката „местна общност – читалище” може да бъде сведена до няколко основни типа взаимодействие с огромен потенциал за развитие, като читалището може да играе ключова роля по отношение на представителство, посредничество, информиране, образование, обединение, сближаване на различия, подкрепа и взаимопомощ и др.

Голям потенциал по отношение на общностното развитие в селските райони се корени в многофункционалността, богатството и многообразието на читалищната дейност.

Тя носи своя колорит в зависимост от местния контекст и спецификите на съответното населено място, традиционни практики, поминък на населението, демографски и етнически състав, прилагани управленски подходи.

Безспорен е и фактът, че читалището е разчетено от местната общност като мястото за обмен на информация и хранилище на нематериалното културно наследство. В съвременността, в известен смисъл то поема функциите на семейството по осигуряване на предаване на традиционни знания и умения между поколенията. С непреходна стойност се дейностите, свързани с традицията, местния патриотизъм, съхранената памет на общността.

Динамиката в средата непрекъснато провокира потребностите на общностите – информационни, културни, социални, технологични. Често това са същите потребности както и преди, но удовлетворяването им вече изисква нови умения, решения, подходи, технологии и тип управление.

За да бъде адекватно на променените очаквания на местните хора, читалището следва непрекъснато да инвестира в човешкия си потенциал и в материалната и технологичната си база, но ограничените му ресурси възпрепятстват този процес.

Често незнанието и невъзможността за справяне с новите предизвикателства водят до бягство от промени и иновации, а в други случаи – до липса на критерии и качество на услугите. Въпреки отворения си характер по закон, много читалища, предимно в селските райони, се ограничават до художествена самодейност, основаваща се на традиционен фолклор.

На практика те са затворили пространствата си, допускайки до структурираните си дейности ограничен кръг хора, т.н. самодейци.

Повечето от тях не търсят контакт с хора извън непосредственото читалищно обкръжение.

Мудността в технологичната модернизация на читалищата може да ги маргинализира. Същевременно за тях е рисково да бъдат поставени в чисто пазарна ситуация, тъй като нямат достатъчно знания и ресурси, а това може да компрометира усилията им за промяна и да ги тласне в нежелани посоки. Следователно е добре да се търси пресечна точка и начини на взаимодействие между бизнес дейностите и дейностите на читалищата за развитие на местните общности.

Друг проблем може да се яви negliжирането от тяхна страна на диверсификацията на обществото, несъобразяването с разнообразието от общности и вкусове, промяната на демографския и етнически състав на селските общности, което отново може да доведе до само изолиране на читалищата от нуждите на хората .

Неподготвеността на голяма част от читалищните служители за иновативни и предприемачески модели може да ги лиши от достъп до ресурси и допълнително да маргинализира общностите. Мнозинството от читалищата в селските райони са неподготвени за осигуряване на алтернативно финансиране.

При неуспешно кандидатстване по проекти, част от тях загубват интерес към алтернативни възможности и ресурси. Управленските умения на повечето от читалищните секретари са незадоволителни, както поради некомпетентност и неосъзнатост, така и поради отсъствие на управленски изисквания към тях.

Запазване на многофондовото финансиране, разширяване на териториалното прилагане и опростяване на прилагането на подхода ЛИДЕР / VOMP.

Подходът Лидер / ВОМР доближава европейската политика до хората и бизнеса от селските райони чрез подобряване на достъпа до финансиране от европейските фондове на малки по размер бизнес дейности с помощта на екипите на местните инициативни групи, подпомага изграждането на местен капацитет за усвояване на европейски средства сред членове на местната общност, много от които нямат друг достъп до европейски средства, подпомага задържането на инициативни хора в местната общност.

Прилагането на подхода насърчава създаването на публично-частни партньорства (чрез местните инициативни групи) с участието на местния бизнес, граждански и неправителствени организации и местната власт, които съвместно определят потребностите и потенциала на територията за развитие

Прилаганите стратегии за ВОМР са в полза на малкия местен бизнес, създават по-добри икономически, социални и екологични условия за живот в малките население места. ВОМР е териториален подход, който доказва предимствата си за развитие на местната икономика и е необходимо да продължи за програмен период 2021-2027 г.

Основни потребности са разширяване прилагането на подхода ЛИДЕР/ВОМР и запазването и увеличаването на възможностите за многофондово финансиране освен по ПРСР и по ОПРЧР, ОПНОИР, ОПОС и ОПИК за осигуряване на многосекторно развитие на териториите на местните общности.

Подходът ВОМР се прилага с многофондово финансиране с участието на програми „Конкурентоспособност и иновации в предприятията“, „Развитие на човешките ресурси“, „Образование“ и „Околна среда“ с финансиране в размер на по 2% от бюджетите на всяка програма, както и финансиране от СПРЗСР в размер на 8% от неговия бюджет.

Разширяването на подхода ще даде възможност на по-голяма част от местните общности на територията на страната сами да определят потребностите и потенциала за развитие на територията, на която живеят, да вземат решение за областите, които за тях е важно да се развиват и в резултат да определят мерките, чрез които това може да бъде постигнато, а в следствие – да одобрят и конкретни проекти, които да получат публично финансиране.

Това би изградило както местен управленски капацитет и такъв за управление на проекти, така би спомогнало в голяма степен и за

решаването на дефинирани от местната общност проблеми на съответната територия.

Подкрепата за WOMP/ЛИДЕР се извършва чрез подкрепа на интегрирани и многосекторни стратегии за местно развитие, основани на характеристиките на конкретната територия и разработени въз основа на местните потребности и потенциал. Интервенцията е съгласно чл. 77 от Регламент 2021/2115 на Европейския парламент и Съвета за установяване на правила за подкрепа на стратегическите планове, които да бъдат изготвени от държавите-членки в рамките на Общата селскостопанска политика (Стратегически планове за ОСП) и финансирани от Европейския фонд за гарантиране на земеделието (ЕФГЗ) и от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР) и за отмяна на регламент (ЕС) № 1305/2013 на Европейския парламент и на Съвета и Регламент (ЕС) № 1307/2013 на Европейския парламент и на Съвета.

Подходът WOMP/ЛИДЕР води до постигането на специфична цел съгласно чл. 6, параграф 1, буква з): „Насърчаване на заетостта, растежа, социалното приобщаване и местното развитие в селските райони, включително биоикономиката и устойчивото горско стопанство“ на предложение за Регламент на Европейския парламент и Съвета за установяване на правила за подкрепа на Стратегически планове за ОСП.

Прилагането на стратегии за WOMP дава възможност за финансиране на проекти, които отговарят на местните потребности, създават и запазват заетост за местното население и са в полза на малкия местен бизнес. Чрез тях се създават по-добри икономически, социални и екологични условия за живот в малките население места, подкрепя се многосекторното развитие на местните икономики и се забавя процесът на обезлюдяване.

С прилагането на подхода WOMP/ЛИДЕР се цели и постигане на следните специфични цели за местно развитие:

- Подобряване на условията на живот на териториите на местните общности;

- Създаване на динамична жизнена среда и подобряване качеството на живот чрез развитие на хоризонтални и междусекторни партньорства и взаимодействие за инициативи от общ интерес, както и на практики и модели за добро управление и участие на заинтересованите страни в развитието на територията, като основа за териториално развитие;

- Подкрепа за териториалната идентичност, маркетинг и марки на база на специфичния териториален потенциал и продукти от местен характер;

- Повишаване на конкурентоспособността на местните икономики и възможности за създаване на местен бизнес, включително чрез диверсификация и подкрепа за алтернативни дейности;

- Подкрепа за въвеждането на иновации;

- Засилване на капацитета за научни изследвания и иновации и на въвеждането на модерни технологии чрез подкрепа за иновации в предприятията и насърчаване на прехода към кръгова икономика чрез подкрепа за инвестиции в предприятията с цел подобряване на ресурсната ефективност;

- Насърчаване на устойчивата и качествена заетост и социално включване на уязвими и маргинализирани групи;

- Съхраняване и опазване на околната среда и насърчаване на ресурсната ефективност, вкл. дейности за превенция и управление на риска и за използване потенциала на културното наследство;

- Приобщаващо образование и образователна интеграция.

Прилагането на подхода ЛИДЕР/ВОМР в България се отразява положително на териториите на местните общности като води до получаването на значителна добавена стойност под формата на създаване и укрепване на административния капацитет за работа с проекти с европейско финансиране на местно ниво, което подкрепя местното самоуправление и децентрализацията; осигуряване на подкрепа за малкия бизнес чрез инвестиции в много на брой малки проекти, което от своя страна задържа хората по родните им места и забавя процесите на обезлюдяване на малките населени места; предлага многосекторно развитие на териториите, като по този начин се осигурява балансирано развитие на териториите; изгражда местна идентичност и сплотява местната общност.

Програма „Образование“ 2021-2027 като част от бъдеща Стратегия за ВОМР на МИГ

Специфична цел: ESO4.6. Насърчаване на равния достъп до качествено и приобщаващо образование и обучение, както и на неговото завършване, по-специално за групите в неравностойно положение — от образованието и грижите в ранна детска възраст през общото и професионалното образование и обучение до висшето образование, както и образованието и ученето на възрастни, включително улесняване

на мобилността с учебна цел за всички и достъпността за хората с увреждания (ЕСФ+).

- Разширяване обхвата в предучилищното и в училищното образование, чрез подкрепа за ефективното функциониране на механизма за съвместна работа на институциите по обхващане, включване и предотвратяване на отпадането от образователната система на деца и ученици.

- Обща и допълнителна подкрепа за личностно развитие в предучилищното и училищното образование.

- Допълнителна подкрепа за личностно развитие на деца и ученици със СОП, в риск, с хронични заболявания и изявени дарби за трайно приобщаване в предучилищното и училищното образование.

- Обща подкрепа за личностно развитие за достъп и трайно приобщаване на децата и учениците в предучилищното и училищното образование.

Специфична цел: ESO4.7. Насърчаване на ученето през целия живот, по-специално гъвкавите възможности за повишаване на квалификацията и за преквалификация за всички, като се вземат предвид предприемаческите и цифровите умения, по-доброто предвиждане на промените и изискванията за нови умения в зависимост от нуждите на пазара, улесняването на преходите в професионалното развитие и насърчаването на професионалната мобилност (ЕСФ+).

- Ограмотяване на възрастни.

Специфична цел: ESO4.10. Насърчаване на социално-икономическата интеграция на маргинализирани общности като ромите (ЕСФ+).

- Създаване на условия за достъп до образование чрез преодоляване на демографски, социални и културни бариери.

- Комплексни програми на общинско ниво за десегрегация на училищата, превенция на вторичната сегрегация и против дискриминацията.

- Утвърждаване на интеркултурното образование, чрез култура, наука и спорт.

Специфична цел: ESO4.6. Насърчаване на равния достъп до качествено и приобщаващо образование и обучение, както и на неговото завършване, по-специално за групите в неравностойно положение — от образованието и грижите в ранна детска възраст през общото и професионалното образование и обучение до висшето образование, както и образованието и ученето на възрастни, включително улесняване

на мобилността с учебна цел за всички и достъпността за хората с увреждания (ЕСФ+).

- Ефективно прилагане на компетентностния модел чрез въвеждане на училищни методически планове за действие за развитие на ключови компетентности.

- Подкрепа за създаване и прилагане на култура за иновации, иновативни детски градини и училища.

Програма "Развитие на човешките ресурси" 2021-2027

Програмата ще подкрепя изпълнението на подхода Водено от общностите местно развитие (ВОМР). Специфичният обхват на подкрепата чрез териториалните инструменти е посочен конкретно за всяка специфична цел.

Мерките по ПРЧР трябва да са част от стратегии, по които е предвидено финансиране от повече от един фонд (многофондови стратегии), като така се осигурява синергия и допълващ ефект между отделните програми за решаване на местни проблеми на територията на МИГ. Координацията между програмите и фондовете ще осигури интеграция на подкрепата от фондовете в подхода ВОМР, а функционирането на МИГ като партньорство между общини, граждански сектор и бизнес и изработването на местните стратегии за развитие на териториите на принципа „отдолу-нагоре“ ще даде възможност да се допълнят ефектите от интервенциите на национално ниво, като финансирането се насочи за решаване на конкретни местни проблеми.

Подходът „Водено от общностите местно развитие“ (ВОМР), приложим на територията на избрани местни инициативни групи, при условие че финансираните операции са част от мерките на техните многофондови стратегии за ВОМР, одобрени за финансиране от ПРЧР 2021-2027 чрез процедура за подбор на национално ниво и отчитащи местни специфики.

ПРЧР може да подкрепи мерки за ВОМР, насочени към:

- Активиране, мотивиране и включване в заетост на неактивни и безработни лица, в т.ч. продължително безработните,

- Подобряване конкурентоспособността на уязвимите групи на пазара на труда чрез повишаване на уменията, компетенциите и професионалната квалификация с отчитане на регионалните възможности на пазара на труда и икономиката;

- Целенасочена подкрепа за осигуряване на заетост за младежите, вкл. чрез трудово консултиране, кариерно ориентиране, стажове, обучение на работното място;

- Подкрепа за развитие на предприятията от социалната икономика с цел създаване на условия за устойчива заетост на силно уязвими групи и изпълнение на социално-значими дейности.

В планирането на Програмен период 2021-2027 г. подходът ВОМР остава задължителна част от ОСП и от Програмите за развитие на селските райони, които се подпомагат от ЕЗФРСР, но действието му като част от интегрираното териториално развитие отново се разширява и сред другите фондове.

В Регламент 2021/1060 от 24 юни 2021 година за установяване на общо приложимите разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд плюс, Кохезионния фонд, Фонда за справедлив преход и Европейския фонд за морско дело, рибарство и аквакултури, както и на финансовите правила за тях и за фонд „Убежище, миграция и интеграция“, фонд „Вътрешна сигурност“ и Инструмента за финансова подкрепа за управлението на границите и визовата политика е записано, че:

За да се мобилизира в по-висока степен потенциалът на местно ниво, е необходимо да се засилва и улеснява воденото от общностите местно развитие. То следва да отчита местните потребности и възможности, както и съответните социални и културни характеристики и да осигурява структурни промени, да изгражда капацитета на общността и да стимулира иновациите. Следва да се засили тясното сътрудничество и интегрираното използване на фондовете и ЕЗФРСР за изпълнение на стратегиите за местно развитие.

От решаващо значение е местните групи за действие, представляващи интересите на общността, да отговарят за разработването и изпълнението на стратегиите за водено от общностите местно развитие.

За да се улесни координираното предоставяне на подкрепа от различните фондове и ЕЗФРСР за стратегиите за водено от общностите местно развитие и да се улесни тяхното изпълнение, следва да се улесни прилагането на подход с „водещ фонд“.

Когато ЕЗФРСР е избран за водещ фонд, следва да се спазват правилата, установени за подхода с „водещ фонд“.

Тъй като ЕЗФРСР е изваден от този Регламент (за ЕЗФРСР ще има отделен Регламент), това от една страна означава, че държавите-членки могат да създадат „обща кошница“ с целенасочено финансиране

за WOMP от различните фондове и с избор на водещ фонд, различен от земеделския, но от друга, налице е риск партньорствата и работата в мрежа по WOMP да останат само елемент на ОСП, където е поставен посилен акцент върху селскостопанските и екологичните въпроси и са пренебрегнати териториалните подходи и неземеделското развитие на селските райони. Независимо от това какво ще реши настоящата Европейска комисия, подходът WOMP е припознат като най-сполучливият инструмент за устойчиво развитие, независимо дали на регионите или на селските райони и вече е съществен, а не допълващ елемент от Политиката на сближаване на ЕС.

WOMP отново е част от Интегрираното териториално развитие (член 28), наред с интегрираните териториални инвестиции или „друг териториален инструмент за подкрепа на инициативи, разработени от държавата членка“. Водено от общностите местно развитие е описано в член 31, като се запазва многофондовото финансиране. Стратегиите са предмет на член 32, а Местните инициативни групи (Местни групи за действие) на член 33.

WOMP е част от последния приоритет – Европа по-близо до гражданите, като освен като подход за развитие на селските райони, инвестиции ще се правят и в градски и регионални стратегии за интегрирано развитие. Водеща роля за разработването на стратегиите и за подбора на мерките, които да бъдат финансирани ще имат съответните градски, местни, общински или други териториални органи или организации.

Градското измерение на политиката на сближаване също се укрепва, като 6 % от помощта по линия на ЕФРР се заделят за устойчиво градско развитие и се създава нова програма за изграждане на мрежи от контакти и капацитет на градските власти – Европейската инициатива за градовете. Тъй като WOMP разширява териториалния си обхват, има предложение Комисията да създаде самостоятелно пилотно Звено за подкрепа на WOMP на ниво ЕС, което да управлява изграждането и работата в мрежа, транснационалното сътрудничество и създаването на капацитет на всички МИГ във всички фондове.

3. Възможности за укрепване на НПО и читалищата

Териториалното многообразие в Европа предоставя потенциал, който не се използва в достатъчна степен. Ориентираният към местните условия процес на изготвяне на политики може да допринесе за разгръщане на нереализирания потенциал.

Обединяването на усилията във всички секторни политики, равнища на управление, райони и групи на обществото е от основно значение, за да бъде Европа приобщаваща и устойчива и да предлага перспективи за бъдещето на всички хора и места, да защитава поминъка и да задава насока за действие при преходите.

Съвременен сред приоритетните цели и задачи на страните по света е изграждането на устойчив икономически модел, базиран на идеята за „интелигентен растеж“. По същество „интелигентният растеж“ е в пряка зависимост от развитието на научните изследвания и иновациите на микро и макро равнище.

В тази връзка в областта на иновациите основен стремеж на национално ниво е инвестициите в научноизследователска и развойна дейност (НИРД) да достигнат 1,50% от брутния вътрешен продукт (БВП) към 2020 г.

Основна предпоставка за създаване на иновативни продукти и услуги е необходимостта от предлагане на ново технологично решение, което в максимална степен да е съобразено с потребителските желания и очаквания.

Развитието на гражданското общество и постоянния процес на търсене на нови методи и подходи за разрешаване на проблеми от социален характер са основополагащи фактори за постигане на иновационен прогрес.

Подкрепата и стимулирането на общественото, духовно, научно, икономическо и политическо развитие са приоритетни цели на организациите с нестопанска цел . Същевременно, към основните задачи на неправителствените организации все по-често се включват дейности по създаване и внедряване на иновационни проекти и новаторски решения, насърчаване и промотиране на социални иновации и иновации в публичния сектор. В икономическо развитите страни организациите с нестопанска цел подпомагат и дори изцяло заместват ролята на правителството при доставка на иновативни стоки и услуги за населението, както и при стимулиране на иновационната активност на бизнес организациите и малките и средните предприятия.

По този начин организациите с нестопанска цел играят важна роля за развитието на научната мисъл и иновационен капацитет на държавите. Това прави неправителствените организации активни стопански субекти в процеса на създаване, реализиране и разпространение на резултатите от научноизследователската и развойна дейност на учени, изследователи и предприемачи. В България обаче съществува слаба информираност относно дейността им и

възможностите, които те предлагат, за постигане на конкурентни предимства, базирани на НИРД.

Основната цел на статията е да се анализира ролята на неправителствените организации като активни организации, извършващи иновационни дейности. Във връзка с предходното е направен анализ на съвременното състояние на сектора и размера на средствата, инвестирани в иновационни дейности.

Разглеждайки потенциала и възможностите пред местните НПО и читалища е добре да се даде шанс на всички възможни роли, в които те могат да влязат като бенефициент или партньор, а именно: то може да бъде лидер на определени процеси; може да бъде партньор, особено що се отнася до изпълнение на стратегически проекти и планове за развитие; може да бъде посредник или медиатор между различни общностни групи и институции.

От гледна точка на общностното развитие считаме, че е важно да се инвестира в засилване на характеристиките на местните НПО и Читалища като средища на всички групи на общността, а не само на собствените му членове или пряко ангажираните в любителски формации или платени услуги.

Това на практика означава разширяване на целевите и потребителските групи чрез въвеждане на нови по-атрактивни читалищни услуги, засилване на възможностите за социално включване и смекчаване на неравенствата.

Наред с традиционните групи на деца с изявиени способности, самодейци и читатели, е необходимо да се разработят и прилагат нови подходи, адекватни за нуждите на младите хора, хората от третата възраст, хора с увреждания, земеделски производители, домакини, предприемачи, безработни, неформални групи за граждански инициативи и т.н.

Това е особено актуално в контекста на демографските проблеми в малките населени места.

За да се реализира потенциалът на местните НПО и Читалища, като средища на общността е необходимо те да отворят пространство за дебат, дискусии, срещи, публични обсъждания с цел повишаване участието на хората в общностния живот.

За целта е наложително на територията на МИГ, за НПО и Читалища да се създадат подходящи дискуссионни пространства.

Наред с необходимостта от реконструкция и ремонти на читалищните сгради е наложително да се инвестира и в нови архитектурни решения и преустройства на вътрешното пространство

(усвояване на фойета и други нефункционални площи), както и в изграждането на мултифункционални зали, оборудвани с технически средства, подходящи за дискуссионни, семинарни, камерни и сценични, публични и общностни прояви, кинопоказ, обучения, пресконференции и др.

Необходимо е да се инвестира и в потенциала на НПО и Читалища като мрежа за обмен на опит, идеи, практики, политики, инициативи за създаване на партньорства и проучване на потребностите в селските райони.

Възможностите за засилване на ролята на НПО и Читалища в селските райони се разглеждат в контекста на политиките за подобряване на качеството на живот на селските общности.

Тези възможности се проявяват най-отчетливо по отношение на повишаването квалификацията и възможностите за реализация на местните хора.

Динамичните промени и новите тенденции в начина на живот на общностно ниво и въздействието на глобализацията и потребителското общество, както и непрекъснатата мобилност на големи групи от хора, включително мигранти, откриват нови възможности за реализация пред НПО и Читалища.

Те са свързани с необходимостта от разнообразяване на продуктите и услугите, насочени към различни групи и общности. Сред възможните услуги и продукти са:

Засилване на посредническата роля на НПО и Читалища в малките населени места, напр. технологичен достъп в малките населени места до електронно правителство, електронно образование, електронно здраве, информационно посредничество между институциите и общността, консултации и срещи с експерти.

Нови/ иновативни услуги, базирани на нематериалното културно наследство, предаване на знания и умения между поколенията, продукти и програми за културен туризъм.

Активно поддържане на местната културна традиция в областта на нематериалното културно наследство; съхранява нематериалното културно наследство - традицията, местните и национални ценности и култура.

Мястото на НПО и Читалища в процеса на прилагане на подхода ВОМР е от съществена важност.

От гледна точка на ресурсен център на местно ниво, НПО и Читалища може да генерира и инициира местни партньорства в рамките на подхода ВОМР за териториално и икономическо местно развитие.

Те следва да бъдат основната точка и място за стартиране на разговори, намиране и изграждане на партньорства, активиране на процесите за създаване на капацитет на общността за оживяване на териториите и местно развитие.

4. Заключение

Гражданските организации са основен елемент на обществото и имат ключова роля за насърчаване на хората да бъдат активни и отговорни. Те са ключов и необходим партньор на държавната и местните власти.

От една страна, те дават възможност на различни групи в обществото да изразяват своите позиции публично.

От друга, реално влияят върху формирането на политики, засягащи пряко техните интереси и подпомагат институциите да вземат информирани решения, основани на анализ на различни гледни точки.

Проектно-ориентираният характер на неправителствените организации създава затруднения, свързани с развитие в дългосрочен план на тяхната устойчивост и финансова сигурност, което от своя страна води до фрагментиране на дейността им, липса на достатъчно съвместни инициативи, недостатъчна работа в мрежа, които в своята цялост водят до отсъствие на консолидация на гражданския сектор.

Оттеглянето на редица външни донори след присъединяването на Република България към ЕС затрудни достъпа до финансиране, а новите инструменти, част от които са и оперативните програми, не предлагат достатъчно директни възможности за развитие на капацитета на неправителствените организации.

Гражданските организации не само говорят за обществените проблеми, но и работят на терен за разрешаването им. От една страна, това включва предоставяне на услуги в образователната (всички форми на неформално образование), здравната (здравни медиатори, пациентските организации), социалната сфера (като доставчици на съвременни социални услуги), така че да се посрещат реалните нужди и да се намаляват държавните дефицити в тези области. От друга страна, натрупаните знания и опит използват в диалога си с институциите при формирането на политики и закони, като включват в процеса маргинализираните и най-уязвими групи, или най-неудобните въпроси, и насърчават повече участие и ангажираност на хората, които са засегнати от решенията. А в повечето случаи засегнати от политическите и законодателни решения сме цялото общество.

По отношение развитието на общностите в селските райони можем да изведем следните приоритети, които определят средищната роля на НПО и Читалища в една дългосрочна визия:

- Изграждане на социалния капитал и засилване на взаимовръзките на местната общност;
- Запазване, развитие и популяризиране на културната цялост на общността;
- Предоставяне на услуги, продукти и общностни инициативи, допринасящи за устойчивото местно развитие;
- Иновации, знание, обучение и повишаване на капацитета на човешкия ресурс.

Не съществува универсален модел за ролята на НПО и Читалища по отношение развитието на общностите в селските райони.

Основна характеристика на общностните организации е тяхната уникалност, произтичаща от местния контекст, ресурси, потребности и специфики.

Това определя търсенето на специфични подходи и инструменти за развитие за всяко конкретно място и задача на НПО и Читалища е да ги идентифицира, развие и приложи в своята общност.

При цялостната оценка на потенциала и възможностите на местните НПО и Читалища на територията на МИГ , те заемат важно място.

На тях се гледа като структури, които трябва да се запазват и укрепват в условията на гражданското общество и приобщаване към европейските ценности.

Все повече се налага мнението, че НПО и Читалища не само не са изчерпали своята жизненост и функционалност, но и продължават да бъдат едно от основните общностни средища.

НПО и Читалища се възприемат като двигатели на промяната, пространство за инициативи и развитие на обществото. Те също са доставчици на алтернативни икономически модели и социални иновации.

Тяхната работа е засегната най-много от появата на нови и разнообразни потребности, които изискват нови видове отговори.

Списък на използваните източници

1. Иновациите като приоритет на неправителствения сектор в България. Потенциал и възможности: гл. ас. д-р Даниела Венциславова Георгиева.

2. Байракова, С., “Силни и слаби страни на съвременните читалища Възможно ли е диференциране на държавната културна политика в сектора?”, в „Докторантски четения“, Сборник, 2017.

3. Информация от местните читалища.

4. Регистър на читалищата в РБ.

5. Как да бъдеш лидер на местната общност , Номер на проекта: 2019-1-PL01-KA204-065651, национална агенция на Еразъм+ в Полша.

6. Читалищата като средища за развитие на общностите в селските райони , Тематична работна група 7, национална селска мрежа.

7. Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони на република България за периода 2023-2027 г.

8. Трудности пред НПО при достъп до оперативни програми, Павлета Алексиева, Български център за нестопанско право.

9. Stoyanova, N. (2018). Guidelines for the development of regional plans for sustainable development in Northern-East Bulgaria. Sustainable development and competitiveness of regions. UARD Collective monograph series; Book 1; First edition ISBN 978-619-203-230-2. Academic publishing house “Talent”; University of agribusiness and rural development Plovdiv, 2018, pp. 205-221.

10. Stoyanova, N. (2019). Normative settlement of labour relations in agricultural sector in Bulgaria. Proceedings of the International scientific and practical conference “Bulgaria of regions’2019”. International scientific and practical conference „Bulgaria of regions 2019“on the topic „Fiscal policy, globalization and economic growth: sustainable development challenges and perspectives“, 22 November 2019, Plovdiv, pp. 621-626.

Валентина Маринова

**НОВИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИВЛЕЧЕН
РЕСУРС ЗА 2021 – 2027 Г. ЗА ПО УСТОЙЧИВ
И ЩАДЯЩ ГОРСКИ СЕКТОР -
„СЕВЕРНОЦЕНТРАЛНО ДЪРЖАВНО
ПРЕДПРИЯТИЕ“ ДП - ГАБРОВО**

ГОДИШНИК НА ВУАРР

ТОМ X

Доц. д-р Валентина Маринова е с над 35 год. трудов стаж в сектор земеделие и гори.

Научни интереси в областта на горското стопанство, селски и алтернативен туризъм, устойчиво развитие на териториите, организационите структури на управлението. Участва в редица проекти и програми с международно, национално и регионално значение, автор и съавтор на учебни помагала монографии, доклади.

UNIVERSITY OF AGRIBUSINESS AND RURAL DEVELOPMENT
YEARBOOK, VOLUME X, 2022

**NEW OPPORTUNITIES FOR ATTRACTING
RESOURCES IN THE PERIOD 2021 - 2027
FOR A MORE SUSTAINABLE AND SAVING
FOREST SECTOR - "NORTH CENTRAL STATE
ENTERPRISE" SE - GABROVO**

Valentina Marinova

Abstract: The European Union provides funding for many diverse projects and programs in areas such as regional and urban development; employment and social inclusion; agriculture and rural development; maritime and fisheries; scientific research and innovation; humanitarian aid.

The reviewed programs and financial instruments are an important element for the multifunctional development of the "Gabrovo" SDDP for creating an optimal structure for the management of the forest sector, guaranteeing the performance of the public functions of the state and the effective management of state forest property.

Keywords: European Green Deal, Forest Strategy, Common Agricultural Policy.

НОВИ ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРИВЛЕЧЕН РЕСУРС ЗА 2021 – 2027 Г. ЗА ПО УСТОЙЧИВ И ЩАДЯЩ ГОРСКИ СЕКТОР - „СЕВЕРНОЦЕНТРАЛНО ДЪРЖАВНО ПРЕДПРИЯТИЕ“ ДП - ГАБРОВО

Валентина Маринова

Резюме: Европейският Съюз предоставя финансиране за множество разнообразни проекти и програми в области като регионално и градско развитие; заетост и социално приобщаване; земеделие и развитие на селските райони; морско дело и рибарство; научни изследвания и иновации; хуманитарна помощ.

Разгледаните програми и финансови инструменти са важен елемент за многофункционалното развитие на СЦДП „Габрово“ за създаване на оптимална структура за управление на горския сектор, гарантираща изпълнението на публичните функции на държавата и ефективното управление на държавната горска собственост.

Ключови думи: Европейски зелен пакт, Стратегия за горите, Обща селскостопанска политика.

1. Въведение

Европейската комисия прие новата Стратегия на Европейския съюз (ЕС) за горите до 2030 г., като част от Европейския зелен пакт. Стратегията цели да бъдат изпълнени мерките на ЕС за намаляване на емисиите от парникови газове с поне 55% до 2030 г. и постигане на климатичен неутралитет през 2050 г., съгласно Закона за климата.

Стратегията за горите определя визия и конкретни действия за увеличаване на количеството и качеството на горите в ЕС и засилване на тяхната защита, възстановяване и устойчивост. Целта е въз основа на всички социални, икономически и екологични аспекти на горите да се осигури тяхната многофункционалност и да се подчертае значимата роля на горските стопани.

Предложените действия ще увеличат задържането на парникови газове чрез подобряване на системите за поглъщане и задържане на въглерод, което по този начин ще допринесе за смекчаване на изменението на климата. Ще бъде осигурена строга защита на

първичните и старите гори, възстановяването на деградиралите гори и гарантирането на устойчивото им управление по начин, който запазва жизненоважните екосистемни услуги, предоставени от горите на обществото. Ще бъдат насърчавани най-благоприятните за климата и биоразнообразието практики за управление на горите, и използването на дървесната биомаса и ресурси.

Стратегията предвижда разработването на схеми за възмездяване на собственици и управители на гори при предоставяне на алтернативни екосистемни услуги, например чрез поддържане на части от техните гори непокътнати. Новата обща селскостопанска политика (ОСП), наред с други политики на ЕС, ще даде възможност за по-целенасочена подкрепа на горските стопани и за устойчиво управление на горите.

Цели се създаване на обединяващо пространство за държавите-членки, собствениците и мениджърите на горите, индустрията, академичните среди и гражданското общество, които да обсъждат бъдещето на горите в ЕС и да подпомагат поддържането на тези ценни активи за поколенията напред.

В Стратегията за горите се предлага законодателна инициатива за засилване на мониторинга, събирането и обобщаването на информация за горите в ЕС. Изграждането на база данни за горските територии, съчетано със стратегическо планиране на ниво държави-членки, ще даде цялостна картина на тяхното състояние, стопанисване и бъдещо развитие.

Стратегията е придружена от Пътна карта за засаждане на три милиарда допълнителни дървета в цяла Европа до 2030 г., при пълно зачитане на екологичните принципи - правилното дърво на точното място с правилната цел.

„Горите са белите дробове на нашата земя: те са жизненоважни за нашия климат, биологично разнообразие, качество на почвата и въздуха. Горите също са белите дробове на нашето общество и икономика: те осигуряват препитание в селските райони, осигуряват основни продукти за нашите граждани и притежават дълбока социална стойност чрез тяхната природа. Новата стратегия за горите признава тази многофункционалност и показва как амбицията за опазване на околната среда може да върви ръка за ръка с икономическия просперитет. Чрез тази стратегия и с подкрепата на новата обща селскостопанска политика нашите гори и нашите лесовъди ще вдъхнат живот на устойчива, просперираща и климатично неутрална Европа. ”

„Европейските гори са ценно природно наследство, което не може да се приема за даденост. Защитата, възстановяването и

изграждането на устойчивост на европейските гори е от съществено значение не само за борба с кризата с климата и биологичното разнообразие, но и за запазване на социално-икономическите функции на горите. Огромното участие в обществени консултации показва, че европейците се грижат за бъдещето на нашите гори, така че трябва да променим начина, по който защитаваме, управляваме и отглеждаме нашите гори, така че да донесе реални ползи за всички. "

Общата селскостопанска политика (ОСП) е доказала значението си за формирането на едно многофункционално селско и горско стопанство, отговарящо на потребностите на обществото, допринасящо за опазването на околната среда и природните ресурси, борбата с климатичните промени и развитието на селските райони, като в същото време позволява на производителите да получават гарантирани доходи от своята дейност за повишаване на тяхната конкурентоспособност.

В очакване на Съобщението на Европейската комисия относно модернизирането и опростяването на Общата селскостопанска политика (ОСП), настоящият документ представя визията на България за ОСП след 2020 г., като отчита общата позиция на земеделската и горската общност, базирана на оценка на състоянието на секторите и развитието на селските райони.

Инструментите на Общата селскостопанска политика (ОСП) следва да намерят отражение при формирането на бюджетната рамка след 2020 г., като се отчитат предизвикателствата пред секторите променящата се външна среда и глобален пазар.

2. Визия за бъдещето на Общата селскостопанска политика след 2020 г.

➤ Нарастващите предизвикателства в световен мащаб изискват ОСП да продължи да бъде силна и адекватно финансирана общностна политика.

➤ За постигане на желаните резултати от предстоящия процес на модернизиране и опростяване, политиката трябва да запази досегашния си балансиран подход, основаващ се на два стълба с конкретни цели и сфери на подпомагане чрез взаимно допълващи се инструменти. Възможността за трансфер между двата стълба трябва да бъде запазена.

➤ С цел гарантиране на дългосрочна стабилност и предвидимост за селскостопанския сектор считаме, че в контекста на обсъжданията на ОСП след 2020 г. фокусът следва да бъде върху подобряване на сегашната структура и мерки на политиката и интегрирането им с други политики, а не върху преразглеждането на основната политика.

➤ С цел минимизиране на изкривяванията в конкурентоспособността между земеделските и горските стопанства в ЕС е необходимо въвеждането на регулация, която да подпомогне процеса към действително сближаване между държавите членки и осигуряване на равнопоставени условия на ниво ЕС.

➤ Европейският фонд за гарантиране на земеделието и горското стопанство и, Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони трябва да си взаимодействат с останалите Европейски структурни и инвестиционни фондове по ефективен и опростен начин, с цел интегрирано развитие на териториите.

Развитие на селските райони

1. Подпомагането по Втори стълб трябва да продължи, като доказана и целенасочена политика за подобряване на живота в селските райони, чрез предоставяне на нови възможности и услуги за населението.

2. Следва да бъде поставен акцент върху модернизацията на технологиите, внедряване на иновации и обмена на опит и знания, отразяващ значимостта на жизнеспособността и конкурентоспособността на земеделските и горските стопанства, ефективно използване на природните ресурси, за насърчаване постигането на екологичните и социални цели на Общата селскостопанска политика (ОСП).

3. Необходимо е да бъде осигурена по-голяма гъвкавост при прилагане на мерките, отговарящи на националните специфики, което ще подобри насочването на финансовата подкрепа и ще доведе до намаляване на дисбаланса в развитието между селските и градските райони.

4. Мерките за по-добро управление на използваните ограничени природни ресурси и стимулирането на практики, щадящи околната среда, насочени към опазване на биоразнообразието и водите.

5. Местните инициативни групи (подходът ЛИДЕР) трябва да бъде насърчаван, за да се преодолее заплахата от застаряване и демографската криза в селските райони.

Общата селскостопанска политика ОСП трябва да бъде политика, която отговаря на настоящите икономически, социални и обществени изисквания. Тя трябва да бъде разбираема, с ниско ниво на бюрокрация, за да се улесни осъществяването на ролята ѝ по отношение както на земеделските и горските производители, така и на потребителите. Общата селскостопанска политика трябва да е пазарно

ориентирана, с опростени правила и гарантирано финансиране за тяхното прилагане, основана на принципите на солидарност и социална справедливост, като не се допуска намаление на финансирането, за да се избегнат сътресения в секторите. Тя трябва да бъде гъвкава и прозрачна, да осигурява оптимално оползотворяване на предоставените за нейното реализиране финансови средства и да покаже на обществеността необходимостта и ефективността от инвестирането на обществени средства за нейното реализиране.

България подкрепя предприетите през последните години промени на Общата селскостопанска политика (ОСП), целящи повишаване на пазарната ориентация на европейското земеделие и стабилизиране на Единния пазар на ЕС. Считаме, че европейският модел на земеделие и горско стопанство е доказал своите предимства и жизнеспособност и това налага запазване и по-нататъшно развитие на Общата селскостопанска политика (ОСП), в условията на новите предизвикателства. Идеята, че Европейският фонд за гарантиране на земеделието и Европейският земеделски фонд за развитие на селските райони трябва да си взаимодействат с останалите Европейски структурни и инвестиционни фондове по ефективен и опростен начин, с цел интегрирано развитие на териториите.

Подкрепата по Втори стълб на Общата селскостопанска политика (ОСП) следва да осигури:

➤ Разширяване на възможностите за специфична подкрепа за регионите, за да удовлетвори нуждите на земеделските и горските стопани и местното население. Предвид това, че голяма част от селските райони са разположени на територии с природни ограничения, където доходът на глава от населението е значително по-нисък от средния за Европа, развитието им продължава да бъде важно предизвикателство за устойчиво териториално сближаване, което изисква адекватна финансова подкрепа, насочена към повишаване на заетостта и жизнения стандарт.

➤ Гъвкавост при насочване на подпомагането. Подпомагането по Втори стълб трябва да предоставя по-голяма свобода на ниво държава при определяне на приоритетните области, в които да се насочва финансовата подкрепа. За да бъде осигурено по-ефективно насочване на средствата за справяне с новите предизвикателства, и да се работи за опростяване на правилата, следва да продължи да се прилага по-голямата гъвкавост, като бъдат отчетени резултатите от текущо прилаганите мерки и усилията да бъдат насочени към утвърждаване на

ясни правила, които да облекчават както дейността на земеделските стопани, така и администрацията.

➤ Модернизация и въвеждане на иновации. Подкрепата по програмите за развитие на селските райони (ПРСР) следва да допринася за същественото повишаване на производителността на труда в горския сектор, преминаването към по-ефективни методи на производство, щадящи околната среда, ефективно използване на природните ресурси. Предвид нарастващите демографски проблеми, подкрепата в рамките на Втори стълб се явява основен инструмент за създаване на устойчива заетост, стимулирайки икономиката в селските райони, чрез развитие на предприемачество и осигуряване на възможности за повишаване на доходите на населението. Подкрепата на иновациите и нови технологични решения за по-добро управление на използваните ограничени природни ресурси и стимулирането на практики, щадящи околната среда, насочени към опазване на биоразнообразието

➤ Гъвкави, регионално насочени мерки за опазване на околната среда и промените в климата. Отчитайки регионалните специфики и настъпващите климатични промени, Общата селскостопанска политика (ОСП) следва да осигури финансирането на достатъчно гъвкави и адаптивни практики с цел опазването на биоразнообразието, количеството и качеството на водите, намаляване на замърсяването при източника му и защитата на горските територии.

➤ Създаване на отделен фонд за подхода ЛИДЕР, който да определя унифицирани правила за прилагане и да включва възможностите за многофондовото финансиране, предвидени в настоящия период. ЛИДЕР трябва да продължи да събира, а не да разделя местните общности, което да води до подобряване на тяхното благосъстояние и условия за живот, като се продължи процеса на подобряване на връзките между селските и градските такива. Особено важно е да се продължи с подкрепата за работата с мрежа на местно, регионално, национално и транснационално ниво.

Общата селскостопанска политика (ОСП) е единствената изцяло общностна политика на ЕС, важна не само за земеделските, горските стопани и производителите на храни, но и за жителите на селските райони и потребителите в ЕС. Чрез последвалите реформи тази политика посреща нови предизвикателства и става неразделна част от стратегиите и икономическите политики на ЕС, които включват ЕС в глобалните усилия за устойчиво развитие.

От Общата селскостопанска политика (ОСП) след 2020 г. се очаква да допринесе максимално към десетте приоритета на Комисията

и целите за устойчиво развитие, като подпомогне прехода към напълно устойчив селскостопански сектор и развитието на жизнеспособни селски райони, осигурявайки сигурни, безопасни и висококачествени храни. Укрепването на грижите за околната среда и климата са основен приоритет за бъдещето на селското и горското стопанство на Съюза. Формулирани са три специфични цели и предложения за показатели, свързани с околната среда и климата, които трябва да бъдат постигнати посредством финансово подпомагане от Европейския фонд за гарантиране на земеделието (ЕФГЗ) и от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР):

- принос за смекчаване на последиците от изменението на климата и за адаптация към него, както и за устойчивата енергия (специфична цел 4);

- насърчаване на устойчиво развитие и ефективно управление на природните ресурси като вода, почва и въздух (специфична цел 5);

- принос за защита на биологичното разнообразие, подобряване на екосистемните услуги и опазване на местообитанията и ландшафта (специфична цел 6).

Три от десетте специфични цели след 2020 г. са насочени към следните области на въздействие изменение на климата, управление на природни ресурси, опазване на биологично разнообразие и ландшафта.

Изменението на климата

България се намира в регион, който е особено уязвим към изменението на климата (предимно чрез повишаване на средно годишната температура и интензивни валежи), като това вероятно ще увеличи честотата на екстремните метеорологични явления

Първите негативни въздействия върху селското стопанство от измененията на климата и увеличаването на честотата и интензивността на неблагоприятните климатични явления вече са факт – няколко периода на засушаване и в същото време по-чести наводнения в резултат от интензивни валежи.

Сценариите за климатичните промени за България показват повишена честота на неблагоприятни климатични събития - по-дълги засушавания, горещи и студени вълни, интензивни валежи и наводнения, горски пожари и свлачища. Екстремните метеорологични явления и постепенните климатични промени могат да окажат силно въздействие върху добивите и качеството на продукцията.

Целта е да бъдат подкрепени действия допринасящи за:

- Смекчаване (измененията на климата) - ограничаване на източниците или поглъщането на парникови газове (ПГ);
- Адаптиране (към последиците от измененията на климата) - процесът на приспособяване към действителни или очаквани неблагоприятни въздействия на изменението на климата, както и предприемане на подходящи действия за предотвратяване или свеждане до минимум на щетите, които тези въздействия биха могли да причинят;
- Използване на устойчива енергия.

Управление на природните ресурси

Втората област на въздействие е свързана с компоненти на околната среда – вода, почва и въздух: Национална стратегия и План за действие за адаптация към изменението на климата.

➤ **ВОДА:** Промените в климата могат да доведат до недостиг на вода и неефективна употреба на водните ресурси. Сушите ограничават наличието на водни ресурси и оказват неблагоприятен натиск, като превръщат водата във водещ ограничаващ фактор в земеделието. Почти е невъзможно да се промени структурата на земеделското производство без наличие на достатъчно вода. Поради хроничен недостиг на вода, сега прилаганите технологии за земеделско производство не са в състояние да гарантират очакваните добиви при проява на екстремни агрометеорологични условия. В България основна характеристика на агрометеорологичните условия е недостигът на вода, а тя е жизненоважна за земеделието. По-високите температури и по-ниската относителна влажност увеличават нуждата от вода, но освен количеството, застрашени са и качествени характеристики на водата. Всички води и водни обекти в България следва да се опазват от изтощаване, замърсяване и увреждане с цел поддържане на необходимото количество и качество на водите и здравословна околна среда, съхраняване на екосистемите, запазване на ландшафта и предотвратяване на стопански щети.

➤ **ПОЧВИ:** България има богато разнообразие от плодородни почви, но те представляват ограничен, незаменим и практически невъзстановим природен ресурс. Същността на плодородието на земеделските земи се дължи на богатството на практически трудно възстановимия повърхностен слой от земната суша, наричан почва. Основен компонент е съдържанието на органично вещество (хумуса). В българските почви то намалява с тревожно бързи темпове и от 4-5 % през 60-те години на миналия век, вече е достигнало стойности от 1,7 –

2,3%. Изследванията показват, че в следващите 20-25 години на някои площи няма да могат да се отглеждат окопни култури, а в някои случаи и по-скоро. Това се дължи основно на влошените физико-механичните свойства на почвите и последващите ги ускорени процеси на уплътняване, ерозия, загуба на органично вещество и намалена микробиологична дейност. Устойчивото и щадящо ползване на почвата гарантират функциите на този ресурс. Законодателството в областта на опазване на почвите идентифицира следните процеси, които увреждат почвата – ерозия, киселяване, засоляване, уплътняване, намаляване на почвеното органично вещество, замърсяване, запечатване, заблацияване и свлачища.

➤ **ВЪЗДУХ:** Въздуха и неговия уникален състав е средата в която се развиват всички живи организми на земята. Горското стопанство е част от секторите, които като резултат от своята дейност участват и допринасят за формиране на парникови газове, които отделени във въздуха предизвикват парников ефект. Факт е, че само около 10% от всички парникови емисии се предизвикват от земеделските дейности, но е факт и че азотните окиси, амоняка, отделени от животновъдството и използването на синтетични торове азотни торове имат най-висок парников потенциал. Повечето климатични модели симулират увеличение на температурата на въздуха в България от 2°C до 5°C до края на века. Целта на управлението на природните ресурси и компоненти на околната среда е да бъдат подкрепени действия допринасящи за устойчиво управление на природните ресурси: подобряване състоянието на почвата, намаляване на замърсяването на въздуха, подобряване на качеството и употребата на вода, подобряване на биологичното разнообразие, свързано със стопанството.

Биологичното разнообразие, подобряване на екосистемните услуги и опазване на местообитанията и ландшафта

България е страна с богато биоразнообразие на растителни и животински видове. Зоните в „Натура 2000“, които заемат над 30 % от територията на страната, както и защитените територии са предназначени за опазването на тези видове. Влошаването на екосистемните услуги може да доведе до загуба на добиви поради спад в опрашването, намаляване контрола на вредителите и болестите и почвени изменения и по-малко генетично разнообразие. Загубата на биологично разнообразие и промените в екосистемите и ландшафта имат непосредствено въздействие върху отглеждането на земеделски

култури и животните. В сферата на селското и горското стопанство заплахите, водещи до промяна и загуба на местообитанията, се явяват, както интензификацията, така и екстензификацията на дейности. Опазването на биоразнообразието в горските площи осигурява не само широк набор от жизненоважни екосистемни услуги и ползи, като например опрашване на растенията, разнообразна продукция, намаляваща икономическия риск за дребните фермери, но и опазване на ключови местообитания за защитените растения, животни и птици. Целта е да бъдат подкрепени действия, допринасящи за защита на биологичното разнообразие, подобряване на екосистемните услуги и опазване на местообитанията и ландшафта, чрез поддържане и увеличаване на тези площи, както и повишаване на стойността на стопанството въз основа на площите с естествени местообитания и диви растителни и животински видове.

Задължителни условия в структурата на ОСП след 2020 г.

На основата на системата за Кръстосано съответствие, след 2020 г. в ОСП се въвежда система на предварителни условия, които са неразделна част от екологичната архитектура („зелена архитектура“), обвързваща пълното получаване на подпомагане със спазването на основни стандарти, които включват законоустановените изисквания за управление (ЗИУ) и стандартите за добро земеделско и екологично състояние на земята (ДЗЕС). Държавите членки определят националните ДЗЕС за всеки от стандартите, установени в приложението към Регламента за Стратегическите планове, като се вземат предвид специфичните характеристики на съответните площи, включително почвено-климатичните условия, съществуващите условия в стопанствата, използването на земята,

Интервенции в подкрепа на околната среда и климата

Предложеният модел и архитектура на ОСП след 2020 г. предвижда промяна във взаимоотношенията между Европейския съюз, държавите членки и земеделските стопани. Държавата членка следва да предприеме действия за справяне с влошаването на околната среда и изменението на климата, като е налице задължение за постигане на определен резултат и за осигуряване на пълно съответствие между използваните финансови ресурси и постигнатите резултати. В контекста на процеса по преглед и оценка на изпълнението на резултатите от прилагане на мерките от Европейската комисия могат да бъдат преразгледани съответните наобелязаните действия.

Интервенции в развитието на селските райони

Интервенциите в областта на развитието на селските райони също следва да бъдат ориентирани към резултатите и включват плащания във връзка с поети доброволни задължения в областта на управлението, които допринасят за смекчаване на последиците от изменението на климата и за адаптация към него, както и за защитата и подобряването на околната среда, включително качеството и количеството на водата, качеството на въздуха, почвите, биологичното разнообразие и екосистемните услуги, включително доброволните задължения по „Натура 2000“ и подпомагането на генетичното разнообразие. Плащанията следва да покриват изцяло или частично допълнителните разходи и пропуснатите приходи, произтичащи единствено от задълженията, които надхвърлят базовите параметри на задължителните стандарти и изисквания, установени в европейското и националното законодателство, както и в системата на предварителните условия, предвидени в стратегическия план на ОСП. В стратегическия план трябва да има отделна мярка, която има за цел да компенсира бенефициерите за неблагоприятни аспекти, свързани с изпълнението на „Натура 2000“ и Рамковата директива за водите. Поради това на земеделските и горските стопани следва да продължи да се предоставя подпомагане, за да се спомогне за преодоляване на специфичните неблагоприятни аспекти в съответните райони, произтичащи от изпълнението на законодателството, както и с цел подпомагане активни мерки за ефективното управление на обекти по „Натура 2000“. Могат да се отпускат и помощи на стопани за преодоляване на неблагоприятни аспекти в районите на речни басейни, произтичащи от изпълнението на Рамковата директива за водите.

3. Национален план за възстановяване и устойчивост

Понастоящем се провеждат преговори между Европейския парламент и Съвета относно следващата многогодишна финансова рамка и новия инструмент Next Generation EU с цел спешното финализиране на работата по всички правни актове.

Механизмът за възстановяване и устойчивост е част от елемента „Следващо поколение ЕС“ (2021-2024 г.) от Плана за възстановяване на Европа.

Финансовият пакет, от който България може да се възползва, възлиза на около 6,217 млрд. евро грантове и 4,549 млрд. евро заеми.

За целите на програмиране на средствата държавите членки изготвят Национални планове за възстановяване и устойчивост като

приложение към своите Национални програми за реформи. Плановете се преразглеждат и адаптират, при необходимост, през 2022 г., така че да се вземе предвид окончателното разпределение на средствата за 2023 г. Първите две години за Механизма ще са особено важни, тъй като 70% от прогнозните средства, съставляващи грантове, следва да бъдат договорени до края на 2022 г. Останалите 30% ще могат да се договорят до края на 2023 г. Предвидените от държавите в плановете им етапни показатели и цели следва да бъдат отчетени до юли 2026 г., а последните плащания се очаква да се осъществят до края на 2026 г.

ЕК насърчава държавите членки да включат в своите планове за инвестиции и реформи следните водещи области:

1. Ускоряване – приоритетен подход към ориентираните към бъдещето чисти технологии и ускоряване на разработването и използването на ВЕИ.

2. Саниране – Подобряване на енергийната ефективност на обществените и частните сгради.

3. Зареждане и презареждане – Насърчаване на ориентирани към бъдещето чисти технологии, за да се ускори използването на устойчив, достъпен и интелигентен транспорт, на станции за зареждане и презареждане и разширяване на обществения транспорт.

4. Свързване – Скорошно въвеждане на бързи ширококолентови услуги за всички региони и домакинства, включително влакнестооптични и 5G мрежи.

5. Модернизиране – Цифровизацията на публичната администрация и на услугите, включително на съдебната система и здравеопазването.

6. Разрастване – Увеличаването на капацитета на европейските промишлени данни в облак и разработването на най-мощните, авангардни и устойчиви процесори.

7. Преквалификация и повишаване на квалификацията – Адаптирането на образователните системи, за да подкрепят цифровите умения, образованието и професионалното обучение за всички възрасти.

Чрез инструмента за възстановяване и устойчивост: Проект **“Възстановяване на ключови за климата екосистеми в изпълнение на Стратегията на биологично разнообразие на ЕС и целите на Европейския зелен пакт”** цели да допринесе за Зеления преход на България и изпълнение на Стратегията за биоразнообразие на ЕС до 2030 г. чрез възстановяване на потенциала на екосистемите за поглъщане на въглерод и способността им да произвеждат по-добри услуги и продукти.

Поставяме си и следните подцели:

1. Да осигурим свързаност на мрежата Натура 2000, възстановим традиционни ландшафти и създадем екологични коридори;
2. Да възстановим ключови за климата екосистеми като влажни зони, сладководни и речни екосистеми, блата и торфища;
3. Внедряване на консервационни и образователни мерки за опазване на местни защитени видове и устойчиво развитие на зоологическите градини.

Проектът ще отговори на препоръките на Съвета за България, идентифицирани в Европейския семестър 2019 г. и 2020 г.¹, по-специално като даде отговори и намери решения на важни за възстановяването и опазването на екосистемите и биоразнообразието въпроси, които засягат устойчивия и приобщаващ растеж и са пряко свързани със здравето. Научно е доказан значителния принос на „здравите“ екосистеми за човешкото здраве и благосъстояние, като пандемията подчерта необходимостта от по-добро разбиране на функционирането на екосистемите, тяхното взаимодействие със социалните системи и ролята им за поддържане на икономиката и благосъстоянието на хората.

¹ ПРЕПОРЪКА НА СЪВЕТА относно Националната програма за реформи на България за 2020 г. и съдържаща становище на Съвета относно конвергентната програма на България за 2020 г.:

(25) За да се стимулира икономическото възстановяване, ще бъде важно да се даде приоритет на готови за изпълнение публични инвестиционни проекти, както и да се стимулират частните инвестиции, включително чрез съответни реформи...

(26) Покритието и качеството на транспортната инфраструктура в България остават под средното ниво за ЕС, а трансевропейската транспортна мрежа все още не е завършена. Мрежата от мултимодални платформи, някои железопътни и пътни участъци, както и европейските системи за управление на железопътния трафик и интелигентните транспортни системи все още не са достатъчно развити. Необходимо е да се обърне внимание на важни въпроси, свързани с околната среда, тъй като те засягат устойчивия растеж и създават допълнителни рискове за здравето по време на кризата, свързана с COVID-19.

Това налага да се предприемат спешни действия и инвестиции във възстановяване на екосистемите и подобряване на тяхната устойчивост към бъдещи пандемии.

Поради това, Планът за възстановяване "Следващо поколение ЕС" акцентира върху намирането на възможности и решения за възстановяване на екосистемите и защита на биоразнообразието като подчертава съществената им роля за поддържане на живота и прехраната, икономическото и социалното развитие, човешкото благосъстояние, както и за постигането на целите на ЕС за климатична неутралност.

Като се има предвид, че въздействието от изменението на климата върху икономиката, обществото и водната среда ще бъдат усетени най-тежко по непряк начин, чрез влошаването на екосистемните услуги и биоразнообразието, което ще има значителни социално-икономическите ефекти, предвидените преки и непреки консервационни дейности са изключително належащи. В допълнение, тези дейности ще генерират зелени работни места и ще допринесат за постигане на целите на Плана за възстановяване и за постигане на целите на ЕС за климатична неутралност.

Проектът ще разреши следните проблеми:

България ще изпълни задължения по Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие за 2030 г. Стратегията дава основната рамка на работата на ЕС в областта на биоразнообразието, задава визията, целите, които трябва да бъдат постигнати чрез националните политики и необходимите действия за това. Стратегията ще бъде основата на дейностите в България в тази област през следващите десет години и предвидената инвестиция дава възможност за прекратяване на загубата на биологично разнообразие. Загубата на биологично разнообразие и изменението на климата са присъщо свързани и поради това е необходимо да се инвестира във възстановяване на екосистеми, които ще играят важна роля за намаляване на емисиите и адаптирането на климата.

В изпълнение на Парижкото споразумение, Директивата за хабитатите 92/43/ЕЕС и Стратегията за горите на ЕС, България ще изпълни задълженията си за опазване и адаптация на горите към климатичните промени. Ще се запази и подобри състоянието на приоритетни горски хабитати и ще се допринесе за постигане на целта за обособяване на 10% гори във фаза на старост. Ще се създадат предпоставки за оценка и остойностяване на екосистемните услуги от горите. Ще се постигнат целите на Зелената сделка на ЕС за

възстановяване на биологичното разнообразие и намаляване на замърсяването, чрез подобряване на превенцията на горски пожари. Възстановяването на ключови за биоразнообразието и климата екосистеми ще осигури свързаност на мрежата Natura 2000, което ще допринесе за постигане на целите от Стратегията за биоразнообразието на ЕС 2030, с принос към Плана за възстановяване на природата. Усилията ще бъдат насочени към възстановяване на увредени екосистеми и към намаляване на риска от природни бедствия и тяхното въздействие.

България ще изпълни задължението си да осигури „зоологическите градини адекватно да изпълняват своята важна консервационна роля за опазване на видовете, общественото образование, и/или научните изследвания“, както и изпълнението на ангажиментите, свързани с чл. 9 от Конвенцията за биологично разнообразие, в който са заложили мерките за *ex-situ* опазване. В тази връзка зоологическите градини трябва да бъдат максимално развивани в консервационно отношение, каквато е и съвременната концепция за зоопарк, а не спрямо класическите принципи на съхранение и излагане на колекции. Имайки предвид равномерното разпределение на зоологическите градини в цялата страна, посещението им от голям брой деца и възрастни (зоологическите градини и спасителните центрове функционират без вход или с минимален вход и не са базирани на комерсиални принципи), образователните дейности, в т.ч. и демонстриране на новосформираните преки консервационни действия, извършвани от същите ще достигнат до стотици хиляди хора на годишна база.

Проектът е пряко свързан с постигане на целите на Европейския зелен пакт за възстановяване на биологичното разнообразие и намаляване на замърсяването.

Следните работни пакети от дейности са планирани за изпълнение:

Работен пакет 1 – Осигуряване на свързаност на мрежата Natura 2000:

Дейност 1.1. "Използване на потенциала на горските генетични ресурси за адаптация към климатичните промени"

Основните поддейности, които ще бъдат изпълнени, са формулирани както следва:

- Избор на източници и събиране на горски репродуктивен материал от дървесни и храстови видове от различни произходи, местни за страната и застрашени от изчезване, както и такива показващи

устойчивост и/или са ценни стопански форми. Събраните семена ще бъдат използвани за попълване и подмяна на основната колекция и изграждане на обменна колекция на генната банка. В обменната колекция са партии, които се формират от остатък на партидите предназначени за основната колекция, а също и от видове, чиито семена не са податливи на дългосрочно съхранение. Партидите семена се предоставят на потребители при необходимост от възобновяване на увредени хабитати в мрежата Natura 2000, предоставяне на малки количества семена за научно изследователски опити в страната или в други държави.

Закупуване на лабораторно оборудване за извършване на анализ на събраните семена за генна банка.

- Определяне на насаждения за динамична консервация с целеви дървесни видове. Целта на определяне на консервационните единици е в изпълнение на Пан-Европейските критерии за съхранение на горските генетични ресурси, които могат да бъдат класифицирани в следните категории; 1) за поддържане на генетичното разнообразие в големи горски популации, 2) за запазване на адаптивни или други генетични качества в маргинални или разпръснати популации, които често са относително малки, и 3) за опазване на редки или застрашени дървесни видове в популации, състоящи се от малък брой индивиди.

- Повишаване на капацитета на служителите във връзка с опазването и с използване на потенциала на горските генетични ресурси.

- Попълване и подмяна на основната колекция за опазване на генетичния фонд, която да се използва за регенерация само в случаи на форсмажорни обстоятелства.

Milestone 1.1: Опазване и съхранение на горските генетични ресурси в страната, във връзка с адаптация към климатичните промени.

Result indicator 1.1: Изградена обменна колекция семена от местни за страната и застрашени от изчезване дървесни и храстови видове за предоставяне на потребители при необходимост от възобновяване.

Базова стойност: 0

Целева стойност: 1

Срок на изпълнение: 3 години.

Необходимо финансиране: 250 000 лв. с ДДС или 208 333 лв. без

ДДС

Дейност 1.2. "Картиране на старите гори в недържавните горски територии"

Обособяването на гори във фаза на старост (ГФС) е един от всеобщо признатите подходи за поддръжка на благоприятен природозащитен статус на горските местообитания. Това е част от нормативната уредба за управление на горите. Разработените за целта „Режими за устойчиво управление на горите в Натура 2000“ са включени в Наредба 8 за сечите в горите.

Определянето на ГФС се извършва на ниво защитена зона. В случая на недържавните гори това ще бъде съобразено с вече обособените ГФС в държавните гори, като:

Ще бъде определено разпространението на местообитанията и ще се търсят възможности за формирането на комплекси от ГФС с площ 40 ха и по-големи. Допустимо е (дори се предпочита) в комплексите от ГФС да участват повече от един тип местообитание.

Ще се търсят възможности в рамките на всяка защитена зона да бъдат обособени като ГФС поне 10% от площното разпространение на горските местообитания по Натура 2000.

Определянето на ГФС се извършва итеративно до постигане на границата от 10% като се започне с включване на най-старите гори от дадения тип местообитание.

Приоритетно в ГФС се включват съществуващи защитени територии, обявени по реда на Закона за защитените територии.

С цел да се определи доколко реално са подходящи описаните територии може да се използва прилаганата по проект LIFE12NAT/BG/1218 методика за изчисление на индекса на горите във фаза на старост.

Milestone 1.2: Поддържане на благоприятен природозащитен статус на горските местообитания по Натура 2000 в недържавни горски територии.

Result indicator 1.2: Изготвен списък на потенциалните насаждения от ГФС по предварително дефиниран алгоритъм в недържавните горски територии

Result indicator 1.3: Картирани гори във фаза на старост в недържавните горски територии

Срок на изпълнение: 3 г.

Необходимо финансиране: 400 000 лв. с ДДС или 333 333 лв. без ДДС

Дейност 1.3. "Визуализация на горите в съществуващата информационна среда"

Понастоящем Изпълнителна агенция по горите не разполага със средства за публикуване в интернет среда на пространствените, количествените и качествени данни за горските територии. В релационна база данни е налична информация за производствените процеси в горите – ползване и транспорт на дървесина, без тя да съдържа пространствена компонента.

Това състояние на информацията за горите предполага и обуславя затруднен и в повечето случаи невъзможен достъп до данни за горските ресурси от страна на горската администрация, заинтересовани администрации (ИАОС, АГКК и СГКК, Държавен фонд земеделие, Областни дирекции земеделие), заинтересования бизнес, общинските администрации. В допълнение не е възможно да се направи оценка на ролята на горите като депо за въглерод на национално ниво или в границите на дадена административно-териториална единица.

Невъзможно е и извършването на оценка и остойностяване на екосистемните ползи от горите съгласно изискванията на Закона за горите, оценка на състоянието на горските местообитания по Натура 2000 и преценка на въздействието на горскостопанските дейности върху тях. Затруднено е и оптимизирането на ползванията от горите. Липсата на система за визуализация с пространствена компонента не позволява на дървопреработвателната промишленост да планира ефективно източниците на суровина, а съответните общински администрации не разполагат с инструмент за ефективно планиране на процеса по обезпечаване с енергиен ресурс за редица социално уязвими групи.

Всички изброени по-горе проблеми могат да се преодолеят чрез изпълнението на настоящата дейност, като в допълнение тя ще допринесе за значителното увеличение на възможностите за информираност на обществото, както по общи за горите въпроси, така и за конкретни проблеми, като например сигнализирането за незаконен дърводобив и транспортиране на дървесина и др. Подобна инициатива, неосъществена преди няколко години, може да бъде намерена като информация на следния адрес: <https://www.mzh.government.bg/bg/profil-na-kupuvacha/obshtestveni-porchki-do-15072017/proceduri-do-15072017/> - с дата 02.10.2015 г. В рамките на дейността ще бъде създадена релационна база данни за горските територии; ще бъде разработен и инсталиран софтуерен продукт с пълни аналитични възможности по отношение на пространствените и описателните данни; ще бъде разработена система от специализирани за отрасъла справки, съгласно

действащата нормативна уредба; ще бъде създаден портал като подсистема, осигуряваща основния визуализационен интерфейс, предназначен за разпространение на географска информация, географски услуги и метаданни до различни клиенти: десктоп клиенти посредством уеб услуги и браузър базирани клиенти, посредством уеб приложение; ще бъде създаден протокол за осъвременяване на данните от инвентаризацията на горските територии.

Milestone 1.3: Осигуряване на публичен достъп до информацията за горите чрез интернет портал с пространствени и описателни данни за горските територии и дейностите в тях. Създаване на условия за свързване и обмен на данни с външни информационни системи, като тези, поддържани от АГКК и ИАОС, ИСАК и ИСУН и др.

Result indicator 1.4: Създадена релационна база данни за горските територии към съществуващата информационна среда.

Базова стойност: 0

Целева стойност: 1

Result indicator 1.5: Създаден интерфейс за обмен на данни

Базова стойност: 0

Целева стойност: 1

Impact indicator 1.1: Осигурен бърз достъп на заинтересованите страни до специализирана актуална информация и предоставяне на уеб услуги за горите и дейностите в тях на широката общественост.

Срок на изпълнение: 3 г.

Необходимо финансиране: 1 650 000 лв. с ДДС или 1 375 000 лв. без ДДС

Дейност 1.4. "Възстановяване на традиционни горски ландшафти"

Дейността е свързана с провеждане на мероприятия, насочени към справяне с някои от най-съществените проблеми по отношение на биоразнообразието в горите. От една страна ще бъдат трансформирани голяма част от иглолистните култури, чрез превръщането им в широколистни гори от местни видове. От друга страна ще бъдат възстановени някои ценни горски хабитати и част от защитните горски пояси, необходими за опазването на плодородните добруджански земи.

Изменението на климата и засушаването през последните години оказаха значително влияние върху състоянието на изкуствено създадените иглолистни насаждения. Съхненето на иглолистни насаждения със средна възраст 40-50 години, създадени в райони с надморска височина до 700-800 метра, извън естествения им ареал на

разпространение, се превърна в основен проблем в тези гори. Сравнително ниската надморска височина и неподходящите месторастения, върху които са създадени иглолистните култури са причина и за каламитетното проявление на корояда и други горски вредители. С цел да се осигури възстановяването на гората (и с цел контрол на ерозията и пороите) е необходимо насърчаването на естественото възобновяване на местните видове в техния естествен ареал. Чрез разработването на Национален план за възстановяването на традиционни горски ландшафти ще се определят подходящите за трансформация култури, където участието на изкуствено внесените иглолистни е с над 90 % участие (тоест естественото възстановяване на типичните местни широколистни хабитати е затруднено).

Възстановяването на защитните горски пояси е от решаващо значение за контрола на засушаването и ветровата ерозия в една от най-плодородните части на България. Защитните горски пояси способстват за намаляване на изпарението на вода от почвата и отслабват силата на ветровете, с което подобряват микроклимата и предотвратяват сериозни поражения върху състоянието и добивите от земеделски култури.

Възстановяването на горите, пострадали или унищожени, в резултат от действието на абиотични и биотични фактори, чрез естествено или изкуствено възобновяване (залесяване) е необходимо за съхраняване на естественото биоразнообразие, както и за възстановяване на структурното разнообразие на хабитатите.

Чрез изпълнението на дейността ще се постигне значителен положителен ефект в няколко основни направления - ще се възстановят типичните широколистни хабитати, ще се увеличи значително биологичното разнообразие в териториите, ще се ограничат нападенията от вредители и болести, ще се увеличи потенциала за усвояване на парникови газове (новите гори ще допринесат за справяне с проблема, идентифициран в Интегрирания национален план „Енергетика и климат“, свързан с намаляване на капацитета на българските гори за поглъщане на парникови газове, поради увеличаване на възрастта им), ще се осигури заетост в селските и горските райони на страната и т.н. Това от своя страна ще доведе до увеличаване на екологичните, социалните и икономическите функции на българските гори. Ще бъде съхранено/ възстановено естественото биоразнообразие, ще се повиши адаптацията и устойчивостта на горските екосистеми към промените в климата, и ще се повиши потенциала им за усвояване на емисии на парникови газове.

Milestone 1.4: Съхраняване и възстановяване на богатото биологично разнообразие в горските територии. Увеличаване на адаптивната способност на българските гори към климатичните промени, в т.ч. чрез използване на местни видове. Подобряване на водния баланс в прилежащите територии. Увеличаване на лесистостта в равнинните райони. Насърчаване на естественото възобновяване на местни видове в техния естествен ареал. Възстановяване на структурното разнообразие на насажденията. Ограничаване на ерозията и запазване на качеството на земите в съседни на горските територии.

Result indicator 1.6: Проведена трансформация на 30 000 ха иглолистни култури (x 1000 лв./ха).

Базова стойност: 636 403 ха иглолистни култури

Целева стойност: 30 000 ха трансформирани иглолистни култури

Result indicator 1.7: Възстановени 80 ха защитни горски пояси

Базова стойност: 0

Целева стойност: 80 ха

Result indicator 1.8: Създадени горски хабитати на площ от 100 ха

Базова стойност: 0

Целева стойност: 100 ха

Impact indicator 1.2: Изготвен Национален план за възстановяване на традиционните горски ландшафти

Базова стойност: 0

Целева стойност: 1

Срок на изпълнение: 4 г.

Необходимо финансиране: 33 600 000 лв. с ДДС или 28 000 000 лв. без ДДС

Дейност 1.5. "Намаляване на негативното влияние на пожарите върху биоразнообразието"

Поради климатичните промени и глобалното затопляне през последните десетилетия рискът от горски пожари в България и Средиземноморските държави е еднакво висок. През последните десетилетия наблюдаваме тенденция лятото непрекъснато да става все по-горещо и по-сухо, докато продължителността на пожароопасните сезони се удължава. В наши дни горските пожари са признати за една от основните опасности за горите, като действията срещу тях все още са насочени главно към защита и потушаване, вместо към превенция. Създаването на специални автоматични системи за наблюдение и алармиране на горски пожари е полезно за по-ефективното предотвратяване на пожари и защита на горските екосистеми. В

условията на глобално затопляне и засушаване е логично да се очаква повишаване на пожарната опасност в горските екосистеми. В тази връзка противопожарните мероприятия в горите и организацията на действията за предотвратяването на горските пожари следва да се проектират и осъществяват по подобие на дейностите в страните от Средиземноморието (Гърция, Франция, Испания, Португалия и др.), където цялата или преобладаващата част от територията е определена като силно застрашена от пожари. Оценката и картографирането на риска от горски пожари на територията на страната показва, че в голяма част от страната ситуацията е аналогична (http://www.iag.bg/data/docs/Oценка_i_kartografirane_na_risk_ot_gorski_p_ozhari.pdf).

В Югоизточна България са концентрирани голяма част от всички горски пожари в страната. Въз основа на разработена и приета национална схема за разполагане на автоматичните наблюдателни станции (<http://iag.bg/docs/lang/1/cat/4/index> от 25.09.2019 г.), проектът ще финансира в голяма степен доизграждането на Националната система за наблюдение, ранно откриване и оповестяване на горски пожари за областите Бургас, Сливен, Ямбол, Хасково, Стара Загора и Кърджали.

Кулите за наблюдение гарантират дългосрочно наблюдение на горските територии, така че разширяването на мрежата им ще намали времето за първоначална реакция при възникване на горски пожар, водещо до намален размер на изгорелите площи и ще намали пожарната опасност на територията на страната.

Подобни дейности са предвидени и в оперативна цел 3 от Програмата за опазване на горите от пожари (<http://www.iag.bg/data/docs/Programa-pojari-2017.pdf>), както и в регионалните подобни документи. Тази най-добра европейска практика е възприета и въз основа на успешно изпълненият проект EFFMIS по програма INTERREG EUROPE (<https://keep.eu/projects/455/European-Forest-Fire-Monitori-EN/>)

Milestone 1.5: Намаляване на емисиите на парникови газове и опазване на биоразнообразието чрез повишаване на капацитета за превенция на горски пожари

Result indicator 1.9: Изградени 30 автоматични наблюдателни станции от Националната система за наблюдение, ранно откриване и оповестяване на горски пожари (30 кули x 300 000 лв., в т.ч. осигуряване на достъп до избраните точки, изграждане, хардуер и софтуер).

Базова стойност: 17 изградени и работещи противопожарни кули в структурите на МЗХГ и ИАГ и 13 противопожарни кули в процес на изграждане.

Целева стойност: 60 противопожарни кули от общо 263 броя точки за разполагане насъоръжения съгласно Схемата за разполагане на средства за наблюдение и откриване на пожари в горските територии на страната с оглед изграждането на единна система за наблюдение и автоматично откриване на пожари

Срок на изпълнение: 4,5 години

Необходимо финансиране: 9 000 000 лв. с ДДС или 7 500 000 лв. без ДДС

Дейност 1.6. "Политики за следващите поколения - повишаване на осведомеността на подрастващото поколение по въпросите за биоразнообразието и климата"

Информираността на обществото за широкия спектър от важни теми, свързани с биологичното разнообразие, климатичните промени, опазването и устойчивото управление на горските територии и т.н. може да се определени като недостатъчна, въпреки усилията на специалистите през последните години. Устойчивото управление на горите има ключова роля за опазване и обогатяване на биологичното разнообразие и смекчаването на неблагоприятните последици от климатичните промени. Имайки предвид, че над 60 % от зоните по Natura 2000 са разположени в горски територии, горското стопанство и опазването на природата са неразривно свързани. Тази връзка все още не се осъзнава и отчита напълно от обществото, включително от подрастващите. През последните години основните заинтересовани страни (в това число Изпълнителна агенция по горите и нейните структури - регионалните дирекции по горите и дирекциите на природни паркове) предприеха действия за популяризиране на дейностите в горите сред обществото, включително от гледна точка на опазването на природата. Основна целева група, с цел постигане на максимален образователен ефект е подрастващото поколение.

В тази връзка ще бъде разработена Национална програма за горска педагогика, която ще представи визията за включване на всички подрастващи в занятия, свързани с биоразнообразието, горите и климата. Подобен централизиран подход до момента не е прилаган, като чрез програмата ще се осигури достигането до максимален брой деца от всички части на страната, от всички етнически и религиозни групи, деца в неравностойно положение и др.

В рамките на изпълнение на проекта в 16-те регионални дирекции по горите и 11-те дирекции на природни паркове, с активното съдействие на Изпълнителна агенция по горите, ще се организират и проведат общо 2700 занятия с деца в начален образователен етап, включващи обогатяване на познанията за животинските и растителните видове в страната, биоразнообразието в горите, измененията в климата и последствията върху видовото разнообразие в горските екосистеми. Използвайки методите на горската педагогика, подрастващото поколение ще бъде запознато на достъпен език с професията на лесовъда, както и на други работещи в горите служители. По лек и приятен за децата начин ще бъде поднесена важна информация, имаща за цел създаване на навици и умения у тях за опазване на горите и техните обитатели. Те ще бъдат запознати най-общо с функционирането и взаимовръзките между компонентите на горските екосистеми, основните европейски и национални политики и разпоредби в областта на биоразнообразието, горите и климата; видовете нарушения и смущения в горите, повлияни от измененията в климата или нерегламентирана човешка дейност и др.

За всяко мероприятие ще бъде осигурена подходяща горска територия, където в рамките на един ден да бъдат проведени всички предвидени занимателни дейности. Ще бъде осигурен лицензиран транспорт, сух обяд, богат набор от материали (дървени плоскости и ленена връв, цветни флумастери, гумени постелки, маски за очи, одеяло/чаршаф, самозалепваща хартия, лепило, двойно залепващо тиксо, щипки, въжета, торбички, звънчета, изработване на специални състезателни пъзели, дървени плоскости със стъпки на животни и с растения и семената им и др.), като ще се спазват всички актуални към провеждането на мероприятията противоепидемични мерки.

Milestone 1.6: Повишена осведоменост и интерес сред подрастващото поколение по въпросите за горите, горското стопанство, биоразнообразието и климата. Повишена екологична култура, отразяваща се в дългосрочен аспект в по-висока ангажираност към дейности за опазване на биологичното разнообразие, намаляване на замърсяването на горските и др. територии, незаконните дейности, увреждащи природата и т.н.

Result indicator 1.9: Организиран и проведен 2700 (по 100 бр. за всяка структура на ИАГ за 4 години) занятия с деца за 20 участници всяко (5 лв. за сандвич, вода и плод + 25 лв. за учебни материали + 180 лв. за двама лектори + 200 лв. за транспорт до горска територия) - 980 лв. за едно обучение x 2700 обучения

Impact indicator 1.3: Разработена и утвърдена Национална програма за горска педагогика

Базова стойност: 0

Целева стойност: 1

Срок на изпълнение: 4 години

Необходимо финансиране: 2 691 000 лв. с ДДС или 2 242 500 лв. без ДДС

Дейност 1.7. „Приемане на резултатите от изпълнението на проектните дейности“

Целта на дейността е да следи изпълнението на дейностите, в съответствие с поставените цели и резултати за изпълнение на проектните дейности. Ще се следи също така изпълнението на индикаторите по отделните пакети на проекта. Ще се осъществява на обратна връзка на изпълнителите на тези дейности преди окончателното приемане на продуктите на проекта. Представителите на администрациите бенефициенти ще работят съвместно с изпълнителите в процеса по изготвяне на продуктите, с цел повишаване качеството на работа. Ще бъде осигурена техническа помощ за изпълнение на дейностите по проекта. За целта ще бъдат ангажирани съответните служители на проектните бенефициенти, които да бъдат включени в процеса на разглеждане на извършената работа и окончателното ѝ приемане. Изпълнението на дейността, отчитайки преобладаващо теренните проектни дейности, ще включи и необходимите командировъчни разходи за осигуряване приемането на теренната работа. Редът и начините за приемане на отделните проектни дейности ще бъдат детайлно разписани в процедурите по ЗОП и договорите за изпълнение. Дейността ще бъде осъществена в съответствие с изискванията на съответното законодателство на ЕС.

Milestone 1.7: Приемане на проектните резултати от страна на бенефициентите

Result indicator 1.10: Брой организирани и проведени експертни съвети на Изпълнителна агенция по горите (брой протоколи от заседанията)

Базова стойност: 0

Целева стойност: 6

Result indicator 1.11: Брой организирани теренни приемания на проектните резултати (брой доклади от теренните посещения)

Базова стойност: 0

Целева стойност: 6

Result indicator 1.12: Приети продукти от изпълнените проектни дейности (брой встъпителни, междинни и окончателни доклади от изпълнени дейности)

Базова стойност: 0

Целева стойност: 19

Срок на изпълнение: 4 г. и 7 м.

Необходимо финансиране: 300 000 лв. с ДДС или 250 000 лв. без

ДДС

Обща стойност на Работен пакет 1 - 47 891 000 лв. с ДДС

Общ стойност на Работен пакет 1 - 39 909 167 лв. без ДДС

Работен пакет 5 – Управление и публичност на проекта

Дейност 5.1. „Управление и публичност на проекта“

За успешната организация, управлението и изпълнението на проектните дейности, както и техния мониторинг и отчитане, ще бъде сформиран екип за управление и изпълнение от външни за бенефициентите експерти. Екипът ще включва координатор на проекта, финансов експерт, експерт "Горски ландшафти", експерт "Натура 2000", експерт "Информационни и комуникационни действия".

За успешното разработване на необходимите документи по Закона за обществени поръчки, провеждането на съответните процедури и договорирането на изпълнението на отделните дейности ще бъдат ангажирани експерти по обществени поръчки с доказан опит в подобни дейности.

Разходите са остойностени като непреки разходи на база на общата стойност на преките разходи по проекта и по Правилата за непреки разходи за управление и публичност на проектите на Оперативна програма „Околна среда“ 2014-2020 г.

Milestone 5.1: Осигуряване на необходимия управленски и експертен капацитет за успешното изпълнение и отчитане на проекта

Result indicator 5.1. Сформиран екип за управление и изпълнение на проекта (брой подписани временни трудови договори)

Базова стойност: 0

Целева стойност: 5

Result indicator 5.2. Успешно изпълнен и отчетен проект

Базова стойност: 0

Целева стойност: 20 отчета

Срок за изпълнение на дейността: 60 месеца

Бюджет: 1 400 000 лв. с ДДС

Обща стойност на Работен пакет 5: 1 400 000 лв. с ДДС

Обща стойност на Работен пакет 5: 1 157 133,60 лв. без ДДС

Работен пакет 1 – Осигуряване на свързаност на мрежата Натура 2000: и Работен пакет 5 – Управление и публичност на проекта

Обща стойност на Работен пакет 1 и 5: 49 291 000 лв. с ДДС

Обща стойност на Работен пакет 1 и 5: 41 066 300,60 лв. без ДДС

Очаквани резултати:

В резултат от изпълнението на дейностите по проекта се очаква:

1. Осигурена свързаност на 1 000 дка местообитания от мрежата Натура 2000, възстановени 800 дка традиционни ландшафти и създадени екологични коридори;
2. 300 000 дка гори с повишена устойчивост към климатичните промени;
3. Възстановени 6 влажни зони, сладководни и речни екосистеми, блата и торфища;
4. Възстановени 400 км реки като свободни от прегради;
5. 200 ха земи със сменено предназначение като влажни зони;
6. Нови 85 ха земи под защита;
7. 6 програми за размножаване и повторно въвеждане в природата на защитени и застрашени видове и обучения въведени в зоопарковете;
8. Над 54 000 деца включени в учебителни дейности.

Етапите за изпълнение на проекта включват:

1. Подготовка на документация за процедури по ЗОП – до март 2022 г.
2. Обявяване на ОП – поетапно, съгласно план-графика до септември 2022 г.
3. Изпълнение на дейностите – до второ тримесечие на 2026 г.
4. Анализ на резултатите и отчитане на проекта – септември 2026 г.

Проектът допринася пряко за изпълнение на Специфична препоръка 3 на Съвета, отправена към България в рамките на Европейския семестър 2019 г. защото:

➤ Възстановяването на екосистемите ще създаде условия за устойчиво и балансирано икономическо развитие, съвместно с опазването на биоразнообразието чрез прилагане на преки конзервационни дейности, които ще генерират нови работни места и поминък за местните общности;

➤ Възстановяването на екосистемите ще доведе до повишаване на пряката и непряка стойност на биоразнообразието за обществото и ще свърже икономическата политика с научните изследвания и иновациите, давайки приоритет на „безплатните“ услуги на природата, като чист въздух, водорегулираща и водозащитна функция за осигуряването на вода, достъп до генетичен материал, услугите по усвояване на CO₂ емисии и др., като допринесе пряко за климатичните промени.

Очакванията са стойността на екосистемните услуги в бъдеще да нараства и това ще става главно поради загуба на екосистеми. Поради това е изключително важно да се инвестира в опазване на екосистемите и подобряване на ползите от „здравите“ екосистеми и биоразнообразие за обществото, което ще даде тласък на икономическото възстановяване.

Проектът допринася и за изпълнението на Препоръка 3 на Съвета относно Националната програма за реформи на България за 2020 г. и съдържаща становище на Съвета относно конвергентната програма на България за 2020 г.

Той е насочен към опазване на биоразнообразието и екосистемите, които засягат устойчивия растеж, тяхното влошаване или загуба ще създаде допълнителни рискове за здравето по време на кризата, свързана с COVID-19“.

Проектът има пряк принос към изпълнението на Интегрирания план в областта на енергетиката и климата на Република България до 2030 г. чрез възстановяване и поддържане на екосистемите, изграждане на свързаност на мрежата Натура 2000 и създаване на екологични коридори. Сектор Земеползване, промяна в земеползването и горско стопанство (ЗПЗГС) има ролята на „погълтител“ на парникови газове за България чрез двете категории - "Гори" и "Пасища", които поглъщат CO₂. Те са обект на опазване и възстановяване в Натура 2000, като е доказана връзката с доброто им състояние за постигане на целите на декарбонизацията. Разрушаването и увреждането на тези територии би довело до освобождаване в атмосферата на въглеродните емисии. Екосистемната услуга „Смекчаване и регулиране на въздействията от промените на климата“ дава оценка на запаса на въглерод в почвата, оценка на запаса на въглерод в мъртва органична материя – мъртва дървесина и мъртва горска постилка, оценка на запаса на въглерод в дървесна биомаса – подземна и надземна, както и оценка на общия запас от усвоен въглерод на определена територия.

Проектът пряко допринася за изпълнение на констатацията на ЕК в доклада за България 2020 г. за подобряване на управлението и ефективно стопанисване на защитените зони, тъй като биологичното разнообразие и уникалната природа „представяват неизползван потенциал за икономически растеж, основан на развитието на устойчивия и нишовия туризъм, както и на сектора за развлечения.“ Чрез резултатите на проекта територията в мрежата Natura 2000 ще бъде монетарно остойностена, което ще подобри значително процеса по взимане на управленски решения и ще допринесе за устойчив икономически растеж и устойчив поминък на местните общности.

Проектът пряко е обвързан със следните Цели за устойчиво развитие на ООН:

Цел 13 „Предприемане на спешни действия за борба с изменението на климата и неговите последици“;

Цел 15 „Опазване, възстановяване и насърчаване на устойчивото използване на сухоземните екосистеми, устойчиво управление на горите, борба с опустиняването, спиране и обръщане на процеса на деградация на земите и предотвратяване загубата на биологично разнообразие“.

По-конкретно проектът ще доведе до:

- Намаляване на емисиите на парникови газове по сектори съобразно политиките (СТЕ на ЕС, Регламент за разпределянето на усилията и LULUCF);

- Емисии на парникови газове, определени в съответствие с методиката на Междуправителствения комитет по изменение на климата (МКИК), по сектори и по газове (по целесъобразност се дават данни поотделно за СТЕ на ЕС и секторите за разпределяне на усилията) [tCO₂eq];

- Въглеродна интензитетност на икономиката като цяло [tCO₂eq/GDP];

Проектът също така допринася за изпълнение на следните цели определени в Интегрирания национален план „Енергетика и климат“:

Национални общи и конкретни цели; Измерение „Декарбонизация“:

Регламент (ЕС) № 2018/841 за включването на емисиите и поглъщанията на парникови газове от земеползването, промените в земеползването и горското стопанство в рамката в областта на климата и енергетиката до 2030 г. налага изисквания за държавите членки да гарантират, че емисиите от всички категории земеползване не надвишават поглъщанията на ПГ в продължение на два петгодишни

периода между 2021 и 2030 г. (2021 до 2025 г. и от 2026 г. до 2030 г.), като се прилагат определени правила за отчитане и се позволява известна гъвкавост. Чрез изпълнението на проекта ще е възможно устойчиво управление и стопанисване на биоразнообразието, водите, горите и други ключови екосистеми, осигуряващи свързаност към мрежата Натура 2000 на територията на страната, като мерките за възстановяване и/или поддържане ще се планират така, че да допринесат за постигане на целите на раздел „Енергия от възобновяеми източници“ на Интегрирания националния план „Енергетика и климат“ чрез прилагането на решения базирани на природата за постигане на целите за възстановяване и опазване на природни местообитания и видове с фокус гори и влажни зони. По този начин ще се намали негативното влияние на земеползването, промените в земеползването и горското стопанство в и извън мрежата Натура 2000, опазвайки и подобрявайки състоянието на пасищните и горски екосистеми, които са основни „поглътителни“ на емисии, с цел подкрепа и увеличаване на приноса на България към европейските цели за опазване и възстановяване на биоразнообразието и целите за декарбонизация.

Проектът и дейностите в него ще подкрепи и стратегическата рамка и националните приоритети по отношение на адаптацията към изменението на климата до 2030 г. С него ще се намали уязвимостта на страната спрямо последиците от изменението на климата и ще се подобри капацитетът за адаптация на екологичните, социалните и икономическите системи към въздействията на изменението на климата.

4. Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони за програмен период 2021-2027 г.

Интервенциите, които ще се ползват са разработени в пет направления общо за държавните и недържавните собственици.

Интервенцията 8.1. Залесяване на земеделски и неземеделски земи

Свързани специфични цели и където е релевантно, секторни приоритети

Цел 4: Допринася за смекчаване и адаптиране към изменението на климата, както и за устойчива енергия;

Индикатори за резултат (най-малко един)

R.17 Залесена земя: Подкрепена площ за залесяване и създаване на гори, включително агролесовъдство;

Допустими бенефициенти

Физически лица, еднолични търговци, юридически лица, местни подразделения на вероизповеданията и общини собственици на земеделски земи и Държавни предприятия по чл. 163 от Закона за горите управляващи неземеделски земи.

Описание на дизайна на интервенцията

Интервенцията „Залесяване и поддръжка“ се прилага в съответствие с чл. 68 от Регламента за СП.

От всички сектори именно секторът „Горско стопанство“ има най-висок дял в поглъщането на въглеродни емисии. Според оценките на Националния доклад за инвентаризация на емисиите на парникови газове, горите са компенсирали около 12% от всички емисии в периода от 1988 г. до 2011 г.

Залесяването ще стимулира поглъщането и съхраняването на въглерода и опазване на почвите от ерозия. Чрез увеличаването на лесистостта се увеличават териториите, за които е доказано, че най-добре поглъщат и съхраняват въглерода - горите.

Промените на климата могат да предизвикат намаление на производството, ограничаване на водните ресурси, разпространение на болести по животните и растенията, които са нетипични за даден регион и др. Ето защо политиката за опазване на околната среда сама по себе си не е в състояние да даде отговор на адаптирането към промените на климата. Такива мерки могат да бъдат залесяване на земеделски земи и горски територии, които отговорят на определението за неземеделски земи. Залесяването също допринася за защита на териториите от природни бедствия и пожари, както и допринася за адаптирането към промените в климата.

Изборът на дървесни видове за залесяване следва да е в съответствие с целите за климата и околната среда, спазвайки принципите за устойчиво управление на горите, както са развити в Пан-Европейските Насоки за Залесяване и Презалесяване. Това се гарантира посредством технологичния план за залесяване. Той се изготвя от лицензиран лесовъд, съгласно изискванията на Наредба №2 от 7 февруари 2013 година за условията и реда за залесяване на горски територии и земеделски земи, използвани за създаване на специални защитни и стопански гори и на гори в защитени територии, инвентаризация на създадените култури, тяхното отчитане и регистриране (ДВ. бр.16 от 2013г.). Технологичният план съдържа насоката и целта на залесяването; подходящият посадъчен или посевен материал по вид, количество, качество и произход; видът и начинът на

почвоподготовка; схемата и гъстотата на културата; начинът и сезонът на залесяване. Той се основава на „Класификационната схема на типовете месторастения в Република България”. Тя е разработена на база горскорастително райониране на страната и отразява различията в релеф, изложение, наклон, надморска височина, почвени, климатични и екологични характеристики на терена. В България са установени и картирани 135 типа месторастения. За залесяване се използват подходящи за съответния тип и условия на месторастене дървесни и храстови видове, като ще се ползват само местни видове.

Интервенцията ще подпомага залесяване на земеделски и неземеделски земи, както и поддръжка на новосъздадените култури. Поддръжката на новосъздадените култури включва отглеждане до петата година след създаването и попълване до третата година след създаването.

Условия за допустимост

- Всички кандидати трябва да докажат собственост на земята, която ще залесяват или правото си да я управляват;
- Земята, която ще се залесява трябва да попада в район с лесистост по-малка от 60% или в район с висок или среден риск от ерозия;
- Минималната площ за залесяване трябва да бъде 0.5 ха;
- Минималният процент на прихващане на новосъздадената гора да е по-висок от 25%.
- Залесяванията трябва да се извършват съгласно Закона за горите и свързаните с него подзаконовни нормативни актове;
- За залесяване ще се използват само местни дървесни видове според типа на месторастене;
- За всички залесявания над 1.0 ха, когато се налага смесване на дървесните или храстови видове в културата, то трябва да е поясно и минимум 10% от площта трябва да е заета от медоносни дървесни видове;
- Помощта за залесяване на земя, публична собственост, или за бързорастящи дървета покрива само разходите по залесяването.

Не се допуска подпомагане:

- при залесяване на дървесни видове с цел създаване на култури с кратък цикъл на ротация;
- при залесяване с цел производство на коледни елхи;
- при залесяване на бързорастящи дървета за производство на енергия;

- при залесяване на уязвими местообитания като торфища, влажни зони, карстови и силикатни терени, автохтонно не поддържащи горско-дървесна растителност(местообитания с европейска значимост, започващи с кодове 6, 7, и 8);

- при залесяване на лесонепригодни горски територии;

- при залесяване на земеделски земи с висока природна стойност;

- в зоните, включени в мрежата „Натура 2000“, залесяването е допустимо само ако съответства на целите на управлението на тези зони и е съгласувано с органа на държавата членка, който отговаря за прилагането на „Натура 2000“.

Нива на подпомагане /премии/ методи за изчисляване (включително диференциации за групи от територии, където е приложимо) и, когато е приложимо, кратко обяснение защо посочените са подходящи за постигане на целите, (също и по отношение на базовите изисквания):

/информацията следва да включва: формата и степента на подкрепа; методът за изчисляване на единичните суми на подпомагане и неговото сертифициране в съответствие с член 76; различните единни или средни единични суми на помощта в рамките на тази интервенция. /

Подпомагането за залесяване и поддръжка ще бъде до 100% от допустимите разходи.

Минималният размер на общите допустими разходи, за които се кандидатства по проекта, е левовата равностойност на 3 000 евро.

Максималният размер на общите допустими разходи, за които се кандидатства по проект, е до левовата равностойност на 300 000 евро.

С предвиденият максимален размер на общите допустими разходи по един проект ще могат да бъдат създадени от 42 до 57 ха нови иглолистни гори или от 35 до 47 ха широколистни такива.

Интервенцията 8.3 – 8.4 Предотвратяване и възстановяване на щети по горите от горски пожари, природни бедствия и катастрофични събития

Свързани специфични цели и където е релевантно, секторни приоритети

Цел 4: Допринася за смекчаване и адаптиране към изменението на климата, както и за устойчива енергия;

Индикатори за резултат (най-малко един)

R.17a: Инвестиционна подкрепа за горския сектор

Допустими бенефициенти

- Физически и юридически лица и местни поделения на вероизповеданията, собственици на горски територии;
- Общини, собственици на горски територии;
- Държавни предприятия по чл. 163 от Закона за горите, управляващи държавни горски територии;
- Лесозащитни станции (ЛЗС).

Описание на дизайна на интервенцията;

Интервенцията „Предотвратяване и възстановяване на щети по горите от горски пожари, природни бедствия и катастрофични събития“ се прилага в съответствие с чл. 68 от Регламента за СП.

За най-сериозен рисков фактор при опазване на горите продължават да се смятат горските пожари.

Анализът на пожарната ситуация в горите на България за последните 30 години показва рязко нарастване на броя на пожарите и размера на опожарените площи. Общата тенденция за увеличаване на броя, честотата и интензивността на горските пожари е особено силно изразена в периода от 1999 до 2001 г., както и през 2007 година. В тези години по степен на пожарен риск страната ни е на едно ниво с традиционно високо-рисковите страни от Средиземноморието. Най-голям е броят на пожарите през 2000 и 2007 години – съответно – 1 710 и 1 478. Най-много площи – 57 406 ха и 43 000 ха са засегнати от пожари през същите години. Все още се преодоляват последствията и от опустошителният пожар в област Благоевград, който възникна в края на месец август 2017 г.

През 2019 година в базата данни на ИАГ са регистрирани 668 бр. пожари в горските територии, които засегнаха над 5 619,5 ха. От тях 419,1 ха са опожарени от върхови пожари. Само преките щети за горските територии (ГТ) от пожарите през 2019 г. са оценени на над 2 милиона лева.

Независимо от сериозните на пръв поглед цифри, за пожароопасният сезон на 2019 г. можем да отбележим, че при надминат средногодишен брой на пожарите в горите за последните 10 години /около 500 бр./, отчитаме около 50% по – малко опожарени площи в сравнение със средните /10 000 ха/ за същия период. Основен фактор за това бе създадената отлична организация от горски служители и пожарникари за бързо локализиране на огъня, благодарение на което в над 70% от случаите не бе допуснато навлизане на огъня в горските

територии. Като следствие през 2019 г. на територията на страната не са обявявани кризисни ситуации във връзка с възникнали горски пожари.

Добрите резултати при опазването на горските територии от пожари през последните години се дължат както на превантивната дейност, така и на вложените финансови ресурси от Държавните предприятия и МВР за специализирана техника, обучение и създаване на доброволни формирования. Вече ярко се открояват с добрите си показатели ДП в Южна и Североизточна България, които вложиха сериозни финансови и организационни ресурси за осигуряване на високопроходима техника, средства за наблюдение и осигуряване на безопасността на екипите си за борба с горските пожари.

Изработена е на методика и е извършено класифициране на горите по степени на риск от горски пожари. Най-рискови са зоните с ниска надморска височина и висок дял земеделски земи в близост до горски територии, което отразява факта, че около 80% от всички пожари са причинени от човешка дейност, предимно опожаряване на земеделски земи за почистване на пасища.

Превенцията от горски пожари ще предотврати излъчването на вредни емисии (въглероден двуокис) в атмосферата.

Навременното възстановяване на пострадалите гори има благоприятно въздействие върху почвите, водите, въздуха и биоразнообразието. Освен икономическия ефект, възстановените гори постигат и много по-значим екологичен ефект, като допринасят за борбата с промените в климата и увеличават поглъщането на въглерода.

Възстановените гори допринасят също за защита на околната среда, предпазване от природни бедствия (особено наводнения) и пожари. Изборът на подходящи за презалесяване дървесни видове спомага за адаптирането към промените в климата.

Предвижда се по тази интервенция да се подпомагат:

1. създаване, подобряване и поддръжка на противопожарна инфраструктура – лесокултурни прегради, противопожарни просеки, минерализовани ивици;

2. изграждане/подобряване на водоизточници за борба с пожарите;

3. закупуване на комуникационно оборудване и средства за наблюдение на горски пожари, вредители и болести;

4. изграждане и подобряване на горски пътища;

5. предотвратяване и ограничаване на разпространението на неприятели и болести; възстановяването на пострадали от горски пожари, природни бедствия и катастрофични събития гори.

Условия за допустимост:

Всички кандидати трябва да докажат собственост на горите, с които кандидатстват за подпомагане, или правото си да ги стопанисват, с изключение на ЛЗС;

- Всички кандидати за предотвратяване на щети по горите трябва да докажат собственост върху минимум 500 ха горски територии, с които кандидатстват за подпомагане, или правото си да ги стопанисват;

- Превантивните дейности срещу пожари са допустими за подпомагане само в горските територии, класифицирани като такива със среден или висок риск от възникване на пожар.

- Всички превантивни дейности срещу горски пожари трябва да са част от утвърден горскостопански план или програма.

- В случаите на превантивни дейности срещу болести и вредители, дейностите за ограничаване на възможното бедствие трябва да бъдат одобрени с решение на Националната комисия по лесозащита.

Допустими за подпомагане за превантивни дейности срещу болести и вредители.

- Съоръженията и инвентара за превенция да са заложиени въз основа на нормите за проектиране на противопожарни мероприятия Наредба № 18 от 7 октомври 2015 г. за инвентаризация и планиране в горските територии (ДВ, бр. 82 от 2015 г.);

- За дейността предотвратяване и ограничаване на разпространението на неприятели и болести допустими за подпомагане са само Лесозащитните станции;

Възстановителните дейности ще бъдат допустими за подпомагане в горските територии на цялата страна;

- За презалесяване ще се използват само местни дървесни видове;

- Размерът на щетата следва да е най-малко 20% от съответния горски потенциал на база увредена площ;

- В случаите на възстановяване на щети от болести и вредители, описанието на настъпилото бедствие следва да бъде придружено от научни доказателства.

- Презалесяванията трябва да се извършват съгласно Закона за горите и свързаните с него подзаконовни нормативни актове;

- При презалесяване ще се използват стандартни разходи за залесяване и презалесяване;

- Възстановяване на гора след окончателна сеч е недопустимо за подпомагане.

- Не се предоставя помощ за загуби на доход, дължащи се на пожари, природни бедствия, неблагоприятни климатични събития, които могат да бъдат приравнени на природни бедствия, други неблагоприятни климатични събития, нашествия на вредители по растенията и катастрофични събития.

Нива на подпомагане / премии / методи за изчисляване (включително диференциации за групи от територии, където е приложимо) и, когато е приложимо, кратко обяснение защо посочените са подходящи за постигане на целите, (също и по отношение на базовите изисквания):

/информацията следва да включва: формата и степента на подкрепа; методът за изчисляване на единичните суми на подпомагане и неговото сертифициране в съответствие с член 76; различните единни или средни единични суми на помощта в рамките на тази интервенция. /

Подпомагането ще бъде до 100% от допустимите разходи.

Минималният размер на общите допустими разходи, за които се кандидатства по проекта, е левовата равностойност на 3 000 евро.

Максималният размер на общите допустими разходи, за които се кандидатства по проект, е до левовата равностойност на 1 000 000 евро.

Интервенция 8.5 Инвестиции, подобряващи устойчивостта и екологичната стойност на горските екосистеми

Свързани специфични цели и където е релевантно, секторни приоритети

Цел 4: Допринася за смекчаване и адаптиране към изменението на климата, както и за устойчива енергия;

Индикатори за резултат (най-малко един)

R.17a: Инвестиционна подкрепа за горския сектор

Допустими бенефициенти

- Физически лица, еднолични търговци, юридически лица и местни поделения на вероизповеданията, собственици на горски територии;

- Общини, собственици на горски територии;

- Държавни предприятия по чл. 163 от Закона за горите, стопанисващи държавни горски територии;

Описание на дизайна на интервенцията

Интервенцията „Инвестиции, подобряващи устойчивостта и екологичната стойност на горските екосистеми“ се прилага в съответствие с чл. 68 от Регламента за СП.

Подпомагането по настоящата интервенция включва смекчаване на последиците от и адаптиране към изменението на климата и предоставяне на услугите, предлагани от екосистемите. Насочено е към превръщането на издънковите гори в семенни, превръщане на иглолистните култури на нетипични месторастения в естествени насаждения и възстановяване и поддръжка на полезащитни горски пояси. Тези дейности ще допринесат до устойчивост, дълговечност и подобряване на всички екологични показатели на гората, както и нейната привлекателност.

Изменението на климата и горското стопанство са неразривно свързани. От една страна, промените в глобалния климат вече стресират горите чрез по-високи средни годишни температури, променена структурата на валежите, и по-честите и екстремни метеорологични явления. В същото време, горите имат множество защитни функции. Те осигуряват защита срещу ерозията на почвата и опустиняването, помагат за регулиране на хидроложкия цикъл и техните екосистеми са важен източник на биологично разнообразие.

За да предпазят земеделските земи от ерозия и получаване на влагозадържащ ефект преди повече от 70 години са създадени полезащитните пояси в Северна България. Изградени са върху земеделски земи, но с течение на времето и тъй като са отговаряли на определението за гора, са били присъединени към държавния горски фонд и е започнало стопанисването им като гора. В този смисъл, възстановяването и поддържането на полезащитните пояси освен типичния за горите ефект ще имат осезаем ефект и върху съседните им земеделски земи, като ги защитават от ерозия, осигуряват по-добър воден баланс, а по този начин се постигат и по-високи и по-качествени добиви.

Едва 50,7% от защитните горски пояси, в които своевременно са провеждани отгледни мероприятия са в добро състояние. Идентифицирани са проблеми при стопанисването поради различното санитарно състояние на дървесните видове в един и същи пояс. В Закона за горите (ДВ. бр.19 от 2011г.) е възприето и се използва по широкото понятие „защитни горски пояси“, от което полезащитните горски пояси са само част. Предвидените инвестиции по настоящата интервенция ще включват подпомагане само за тях.

Превръщането на издънковите гори в семенни и превръщане на иглолистните култури на нетипични месторастения в естествени насаждения и възстановяване и поддръжка на полезащитни горски пояси ще засили многократно полезните функции на обновените гори.

Условия за допустимост

- Всички кандидати трябва да докажат собственост върху горската територия или правото си да я управляват;
- Минималната площ на горската територия, с която кандидатстват за подпомагане, трябва да бъде както следва:
 - 0.5 ха за физически лица и еднолични търговци;
 - 1.0 ха за юридически лица, местни поделения на вероизповеданията и общини;
 - 10.0 ха за Държавни предприятия по чл. 163 от Закона за горите, стопанисващи държавни горски територии.
- За дейностите по възстановяване и поддръжка на полезащитни пояси допустими за подпомагане са само Държавни предприятия по чл. 163 от Закона за горите;
- Подпомагането ще бъде допустимо само за еднократни дейности в горите за периода на действие на СП;
- При презалесяване ще се използват стандартни разходи за презалесяване;
- Презалесяванията следва да се извършват съгласно Закона за горите и свързаните с него подзаконовни нормативни актове;
- За презалесяване ще се използват само местни дървесни видове;
- Оперативни разходи, разходи за поддръжка и годишни плащания не са допустими за подпомагане, с изключение разходите за поддръжка на полезащитните горски пояси;
- Простото възстановяване на гъстотата на гората или възстановяване на същата гора след окончателна сеч е недопустимо за подпомагане;

Възстановяване на гора след окончателна сеч е недопустимо за подпомагане.

Нива на подпомагане / премии / методи за изчисляване (включително диференциации за групи от територии, където е приложимо) и, когато е приложимо, кратко обяснение защо посочените са подходящи за постигане на целите, (също и по отношение на базовите изисквания):

/информацията следва да включва: формата и степента на подкрепа; методът за изчисляване на единичните суми на подпомагане и неговото сертифициране в съответствие с член 76; различните единни или средни единични суми на помощта в рамките на тази интервенция. /

Подпомагането за инвестиции, подобряващи устойчивостта и екологичната стойност на горските екосистеми ще бъде до 75% от допустимите разходи.

Минималният размер на общите допустими разходи е левовата равностойност на 2 000 евро на проект.

Максималният размер на общите допустими разходи по тази интервенция за целия период на прилагане на СП (2021-2027) е левовата равностойност на 2 500 000 евро на кандидат за подпомагане.

Интервенция 8.6 Подпомагане провеждането на отгледни сечи в недържавните гори

Свързани специфични цели и където е релевантно, секторни приоритети

Цел 4: Допринася за смекчаване и адаптиране към изменението на климата, както и за устойчива енергия;

Цел 8: Насърчаване на заетостта, растежа, социалното приобщаване и местното развитие в селските райони, включително биоикономиката и устойчивото горско стопанство.

Индикатори за резултат (най-малко един)

R.17a: Инвестиционна подкрепа за горския сектор

Допустими бенефициенти

- Физически лица, еднолични търговци, юридически лица и местни поделения на вероизповеданията, собственици на горски територии;

- Общини, собственици на горски територии.

Описание на дизайна на интервенцията

Интервенцията „Подпомагане провеждането на отгледни сечи в недържавните гори“ се прилага в съответствие с чл. 68 от Регламента за СП.

Горите, стопанисвани от частни субекти, както и частните инвестиции в сектора на горското стопанство играят все по-важна роля в икономическата дейност в селските райони. Поради това, подкрепата на ЕС е от значение за развитието на горите, опазването на горите, иновациите, подобряване на производството, технологиите, преработката и маркетинга. Едновременно с това тези гори са съобразени с ролята си на многофункционални гори, допринасящи за ключовите екологични и климатични цели на Европейския съюз.

За да се гарантира предоставянето на тези ползи по балансиран начин от съществено значение е да се гарантира многофункционалност и устойчиво управление на горите, които са сред основните принципи

на горскостопанската стратегия на ЕС. Укрепването на устойчивото управление на горите е необходимо за подобряване на конкурентоспособността и създаването на работни места, в частност в селските райони, като същевременно се гарантира опазването на горите и предоставяне на екосистемни услуги.

Устойчивото управление е немислимо без извеждането на сечи. Сечите са лесовъдски дейности, които се провеждат с цел подобряване състоянието на горите, възобновяване, запазване на генетичните ресурси, добив на дървесина, както и запазване и увеличаване на основните функции на горите. Отгледните сечи, които подкрепяме по тази интервенция се провеждат за постигане на няколко основни цели: регулиране на състава и произхода на насажденията в зависимост от функциите им и поставените цели; подобряване на защитните и специалните функции на горите; подобряване на здравословното състояние и устойчивостта на горите; поддържане и опазване на биологичното разнообразие в горите; намаляване на риска за възникване на пожари в горите.

В същото време, извеждането на каквито и да е било сечи е невъзможно без специализирана техника за работа в горите. Настоящата интервенция цели да се подсигурят средства за подпомагане извеждането на планираните отгледни сечи в недържавните гори, които по този начин могат да запазят освен своята многофункционалност и конкурентоспособността на собствениците си, за да продължат с устойчивото им управление. Предвиждаме и подпомагане закупуването на горска техника за провеждане на планираните сечи във горите.

Условия за допустимост

Всички кандидати за подпомагане за извеждане на отгледни сечи трябва да докажат минимален размер собственост на горските територии, върху които сечите ще се извършват, както следва:

- за физически лица и еднолични търговци – 5.0 ха;
- за юридически лица и местни поделения на вероизповеданията – 10.0 ха;
- за общини – 15.0 ха.
- Юридическите лица са допустими за подпомагане, само ако са регистрирани съгласно българското законодателство и максималното участие на държавата в тях не превишава 25%;
- Закупуването на оборудване за сеч е допустимо за подпомагане само ако предвиденото устойчиво ползване на дървесина в горите, които стопанисва бенефициента позволява подходящото му ефикасно използване;

- Кандидатите за подпомагане за инвестиции в закупуване на специализирана горска техника и оборудване за сеч, извоз, товарене и транспорт на дървесина представят бизнес план за доказване на икономическа жизнеспособност.

- Разходите за поддръжка и текущи разходи не са допустими за подпомагане по тази интервенция.

Нива на подпомагане / премии / методи за изчисляване (включително диференциации за групи от територии, където е приложимо) и, когато е приложимо, кратко обяснение защо посочените са подходящи за постигане на целите, (също и по отношение на базовите изисквания):

/информацията следва да включва: формата и степента на подкрепа; методът за изчисляване на единичните суми на подпомагане и неговото сертифициране в съответствие с член 76; различните единни или средни единични суми на помощта в рамките на тази интервенция. /

Подпомагането за подобряване икономическата стойност на недържавните гори ще бъде до 40% от допустимите разходи.

Максимумът на общите допустими разходи по тази интервенция за целия период на прилагане на СП (2021-2027) е левовата равностойност на 300 000 евро на кандидат за подпомагане.

Минимумът на общите допустими разходи е левовата равностойност на 1 500 евро на проект.

Интервенция 8.6а Първична преработка и маркетинг на дървесина

Свързани специфични цели и където е релевантно, секторни приоритети

Цел 8: Насърчаване на заетостта, растежа, социалното приобщаване и местното развитие в селските райони, включително биоикономиката и устойчивото горско стопанство.

Индикатори за резултат (най-малко един)

R.17а: Инвестиционна подкрепа за горския сектор

Допустими бенефициенти

Микропредприятия

Описание на дизайна на интервенцията

Интервенцията „Преработка и маркетинг на дървесина“ се прилага в съответствие с чл. 68 от Регламента за СП.

Добиването и преработката на биомаса от горското стопанство дават възможност за диверсификация на приходите, работни места и

бизнес възможности, както и за предоставяне на нови услуги в селските райони. Повечето технологии за преработка на растителните и животински остатъци и отпадъци, обаче, са свързани с необходимостта от осигуряване на ново специализирано оборудване, изискващо инвестиции, за които трябва да бъде осигурено финансово стимулиране. Също така, в последните няколко години се забелязва затруднена реализация на някои дървесни сортименти.

Подкрепената интервенция ще доведе до диверсификация на икономическите дейности в селските райони, създаване на нови работни места и по-пълно оползотворяване на добитата дървесина.

Интервенцията ще включва:

1. Изграждане, придобиване или подобрене на сгради и други недвижими активи необходими за първичната преработка на дървесина, както и закупуването на земя, на стойност до 10 % от допустимите разходи, когато е пряко свързана с изпълнението на проектното предложение;

2. Закупуването или вземането на лизинг на нови машини и оборудване за първична преработка на дървесината, както и други работни операции, предхождащи индустриалната преработка, както следва:

- бичене на обла дървесина;
- сушене и импрегниране на дървен материал;
- фасониране на дървен материал;
- производство на дървесен талаш, дървесно брашно, технологични трески, дървесни пелети и брикети от необработени дървени материали, вършина и други дървесни отпадъци;
- производство на колове или колчета: белене, цепене, заостряне, пакетиране;
- производство на дърва за горене: рязане, цепене, пакетиране.

Условия за допустимост

- Кандидатите за подпомагане следва да са микропредприятия;
- Кандидатите за подпомагане следва да преработват не повече от 10 000 куб. м обла дървесина годишно.
- Кандидатите за подпомагане за инвестиции в преработка на дървесина представят бизнес план за доказване на икономическа жизнеспособност.
- Разходите за поддръжка и текущи разходи не са допустими за подпомагане по тази интервенция.

Нива на подпомагане / премии / методи за изчисляване (включително диференциации за групи от територии, където е

приложимо) и, когато е приложимо, кратко обяснение защо посочените са подходящи за постигане на целите, (също и по отношение на базовите изисквания):

/информацията следва да включва: формата и степента на подкрепа; методът за изчисляване на единичните суми на подпомагане и неговото сертифициране в съответствие с член 76; различните единни или средни единични суми на помощта в рамките на тази интервенция. /

Подпомагането за преработка и маркетинг на дървесина ще бъде до 40% от общите допустими разходи.

Максимумът на общите допустими разходи по тази интервенция за целия период на прилагане на СП (2021-2027) е левовата равностойност на 400 000 евро на кандидат за подпомагане.

Общите допустими разходи включват всички разходи, за които се кандидатства, заедно с тези, за които не се кандидатства, но са част от цялостния обект на инвестицията и без него той не може да бъде завършен и/или да функционира самостоятелно.

5. Министерство на околната среда и водите / МОСВ /

Основни цели на ОПОС 2021-2027 г.

Съобразявайки се със специфичните за страната препоръки в Годишния доклад на ЕК за България за 2019 г. и отчитайки хоризонталния характер на политиките по околна среда и изменение на климата, като приоритетни за финансиране за периода 2021 – 2027 г., ОПОС 2021-2027 г. идентифицира пет основни области („Води“, „Отпадъци“, „Биологично разнообразие“, „Риск и изменение на климата“ и „Въздух“). Те са насочени към постигане на следната *Цел на политиката 2* от проекта на Общ Регламент: „По-зелена, нисковъглеродна Европа чрез насърчаване на чист и справедлив енергиен преход, зелени и сини инвестиции, кръгова икономика, приспособяване към изменението на климата и превенция и управление на риска“.

Приоритет 3: Биологично разнообразие

Специфична цел 3: Засилване на биоразнообразието, “зелената” инфраструктура в градската среда, както и намаляване на замърсяването

Допустими са мерки за изпълнение на ангажиментите на страната, произтичащи от европейското природозащитно

законодателство, описани в стратегически и планови документи на европейско и национално ниво:

- Мерки, свързани с развитие на мрежата Натура 2000 – обезпечаване на органите за управление на мрежата Натура 2000 на национално и регионално ниво (включително техническо обезпечаване и изграждане на капацитет (обучения), подготовка на териториални планове за управление на защитени зони, обмяна на опит и добри практики, вкл. по отношение на управлението и мониторинга);

- Мерки, насочени към подобряване на природозащитното състояние на природни местообитания и видове (вкл. птици), предмет на опазване в мрежата Натура 2000 (вкл. подобряване знанията за тях) – мерки от Националната приоритетна рамка за действие за Натура 2000, мерки от планове за управление на защитени зони, мерки от планове за действие за защитени видове;

- Мерки за опазване/ възстановяване на екосистемите и присъщото им биологичното разнообразие с фокус върху подобряване на екосистемите и екосистемните услуги и осигуряване свързаността на мрежата Натура 2000 – изпълнение на мерки от Стратегия за биологичното разнообразие в Република България и Национален план за опазване и устойчиво ползване на биологичното разнообразие и генетичните ресурси 2020 – 2024 г.“, мерки от планове за управление на защитени територии, мерки от Националната приоритетна рамка за действие (НПРД) за изграждане на синя и зелена инфраструктура извън Натура 2000;

- Мерки за изграждане на капацитет на звената, вкл. обучения, отговорни за управлението и за прилагането на политиките по биологично разнообразие и по управление на Натура 2000.

Допълняемост на мерките в рамките на приоритета ще се осигури чрез изпълнението на мерките, заложи в Националната приоритетна рамка за действие за Натура 2000. Рамката идентифицира всички допустими мерки, както и източниците за тяхното финансиране – оперативни програми, национален бюджет, програма LIFE и др., като по този начин се гарантира както синергичният ефект по отношение подобряване природозащитния статус на видове и типове природни местообитания, така и осигуряването на демаркация по отношение отделните предвидени мерки.

Индикативно разпределение на програмните средства (ЕС) в зависимост от вида на интервенцията (не се прилага за ЕФМДР)

Позоваване: Член 17, параграф 3, буква г), vii)

Измерение 1 – Област на интервенция					
Приоритет №	Фонд	Категория региони	Специфична цел	Код	Сума (EUR)
3 „Биологично разнообразие“	ЕФРР	Преход	“Засилване на биоразнообразието, “зелената” инфраструктура в градската среда, както и намаляване на замърсяването”	049 Опазване, възстановяване и устойчиво използване на зони по „Натура 2000	11 317 870,00
		По-слабо развити региони		75 742 670,00	
		Преход		050 Опазване на природата и биологичното разнообразие, екологосъобразна инфраструктура	1 300 000,00
		По-слабо развити региони		8 700 000,00	

Измерение 2 – Форма на финансиране					
Приоритет №	Фонд	Категория региони	Специфична цел	Код	Сума (EUR)
3 „Биологично разнообразие“	ЕФРР	Преход	“Засилване на биоразнообразието, “зелената” инфраструктура в градската среда, както и намаляване на замърсяването”	01 Безвъзмездни средства	10 635 172,00
		По-слабо развити региони	инфраструктура в градската среда, както и намаляване на замърсяването		86 425 368,00

Измерение 3 - ЕСФ+*, ЕФРР, КФ и JTF gender equality dimension					
Приоритет №	Фонд	Категория региони	Специфична цел	Код (02 или 01 или 00)	Сума (EUR)
3 „Биоразнообразие“	ЕФРР	Преход	“Засилване на биоразнообразието, “зелената” инфраструктура в градската среда, както и намаляване на замърсяването”	03 Gender neutral	10 635 172,00
		По-слабо развити региони			86 425 368,00

Приоритет 4: Риск и изменение на климата

Специфична цел 4: Насърчаване на адаптирането към изменението на климата, на предотвратяването и управлението на риска

Във връзка с идентифицирания разширен обхват на заплахите от природни бедствия и стратегическите цели на национално ниво, допустими са следните мерки:

- Мерки за превенция и управление на риска от наводнения и засушаване (в т.ч. екологосъобразна инфраструктура (ако е приложимо) в комбинация със сива инфраструктура);

- Анализи на риска и прилагане на мерки за превенция и защита при процеси, свързани с движение на земни маси – свлачища, срутища, ерозии, абразии и пр. (в т.ч. екологосъобразна инфраструктура (ако е приложимо) в комбинация със сива инфраструктура), вкл. такива по републиканска пътна мрежа, идентифицирани като заплаха по отношение безопасността на движение на населението по пътищата;

- Проучвания и анализи, насочени към обследване на последиците от изменението на климата и отражението им върху водните ресурси на територията на страната;

- Мерки за превенция и управление на риска от горски пожари;

- Мерки за управление на риска от природни бедствия и за превенция на риска за живота и здравето на населението (в т.ч. повишаване на готовността на населението и силите за реагиране в случай на наводнения, пожари и земетресения) - фокус към изграждането на капацитет за действия на отговорните органи и на населението при природни бедствия в съответствие със стратегическите цели по отношение създаването на устойчивост към изменението на климата и повишаването на степента на информираност на населението за посочените бедствия.

- Изграждане на нови и оптимизиране и/или разширяване на съществуващи системи за предупреждение, наблюдение, докладване; прогнозиране и сигнализиране; разработване на цифрови модели и анализи и прогнози във връзка с климатичните изменения;

- Изпълнение на проучвания и оценки във връзка с изготвяне на План за управление на риска от наводнения (ПУРН) за периода 2028-2033 г.;

- Повишаване капацитета на отговорните звена по отношение на политиките, свързани с превенция и управление на риска и политиките по изменение на климата; повишаване информираността;

обучителни и информационно-образователни мерки за формиране, прилагане и изпълнение на целите на тези политики.

Индикативно разпределение на програмните средства (ЕС) в зависимост от вида на интервенцията (не се прилага за ЕФМДР)

Позоваване: Член 17, параграф 3, буква з), vii)

Измерение 2 – Форма на финансиране					
Приоритет №	Фонд	Категория региони	Специфична цел	Код	Сума (EUR)
4 „Риск и изменение на климата“	ЕФРР	Преход	„Насърчаване на адаптирането към изменението на климата, на предотвратяването и управлението на риска“	01 Безвъз- мездни средства	25 409 932,00
		По-слабо развити региони			206 490 589,00
		Преход			
		По-слабо развити региони			

Измерение 7 - ЕСФ+*, ЕФРР, КФ и JTF gender equality dimension					
Приоритет №	Фонд	Категория региони	Специфична цел	Код (02 или 01 или 00)	Сума (EUR)
4 „Риск и изменение на климата“	ЕФРР	Преход	“Насърчаване на адаптирането към изменението на климата, на предотвратяването и управлението на риска”	03 Gender neutral	25 409 932,00
		По-слабо развити региони			206 490 589,00

6. Програмата LIFE

Стартирана през 1992 г., програмата LIFE е една от водещите програми на ЕС за финансиране в областта на околната среда и климата. Тя е финансирала над 4500 проекти и е осигурила 5,9 милиарда евро за опазването на околната среда и за действия в областта на климата.

Основните характеристики на новата програма LIFE са:

- По-силен акцент върху чистата енергия: Една от основните цели на новата програма LIFE е да стимулира инвестиции и да подкрепя дейности, насочени към енергийна ефективност, по-специално в европейските региони, изоставащи в прехода към чиста енергия;

- По-силен акцент върху природата и биоразнообразието: Новата програма LIFE ще подпомага проекти, които насърчават най-добрите практики във връзка с природата и биоразнообразието, както и нови, специални „стратегически проекти за опазване на природата“ за всички държави членки по отношение на подпомагането на интегрирането на целите на политиките в областта на природата и биоразнообразието в други политики и програми за финансиране, като например селско стопанство и развитие на селските райони, осигурявайки по-последователен подход в различните сектори;

- Непрестанна подкрепа за кръговата икономика и смекчаването на последиците от изменението на климата: Новата програма ще продължи да подкрепяважни цели на политиките на ЕС като прехода към кръгова икономика, опазването и подобряването на качеството на въздуха и водата в ЕС, прилагането на рамката на политиката в областта на енергията и климата до 2030 г. и изпълнението на ангажиментите на Съюза по Парижкото споразумение относно изменението на климата;

- Опростен и по-гъвкав подход: Новата програма е разработена така, че да бъде по-проста, по-гъвкава и да улеснява по-широк географски достъп. Тя ще се насочи към разработване и прилагане на иновационни начини за реакция на свързаните с околната среда и климата предизвикателства. Тя ще гарантира също така достатъчна гъвкавост за справяне с новите и важни приоритети, които се появяват през целия срок на действие на програмата.

Финансовата рамка е в размер на 5,432 милиарда евро, което е с 50% повече от бюджета за предходния период. Увеличението е съобразено със заложените мерки в дългосрочния бюджет на ЕС и инструмента за възстановяване Next Generation EU, които предвиждат

поне 30 % от общите разходи на Съюза да допринасят за цели, свързани с климата.

Програмата отново е структурирана в две области – околна среда и действия по климата, всяка от които обхваща по няколко подпрограми: природа и биоразнообразие; кръгова икономика и качество на живот; смекчаване и адаптиране към изменението на климата; като е включена и изцяло нова подпрограма: преход към чиста енергия.

Финансирането ще бъде насочено към проекти, свързани с най-добрите технологии, практики и решения, разработени на местно, регионално или национално ниво. Това включва интегрирани подходи за прилагане на планове за управление на отпадъците, подобряване качеството на въздуха и водата, възстановяване на биологичното разнообразие и морските екосистеми. От тази година LIFE ще подпомага и дейности, свързани с енергийната ефективност и възобновяемата енергия.

Новата програма предвижда опростен и по-гъвкав подход в хода на целия проектен цикъл. Бенефициенти могат да бъдат публични или частни организации, неправителствени или образователни организации.

7. Министерство на регионалното развитие / МРРБ /

Програмата за развитие на регионите 2021-2027 г. програмите, подпомагани от ЕФРР (цел „Инвестиции за растеж и работни места“, ЕСФ +, Кохезионния фонд и ЕФМДР — член 16, параграф 3

СЦ 1 Насърчаване на интегрираното и приобщаващо социално, икономическо и екологично развитие, култура, природно наследство, устойчив туризъм и сигурността в градските райони

Индикативно разпределение на програмните средства (ЕС) в зависимост от вида на интервенцията 4 (не се прилага за ЕФМДР)

ЕФРР Региони в преход По-слабо развити региони

СЦ 1 Насърчаване на интегрираното и приобщаващо социално, икономическо и екологично развитие, култура, природно наследство, устойчив туризъм и сигурността в градските райони

Код 075 Велосипедна инфраструктура 8 267 054,40 евро

ЕФРР Региони в преход По слабо развити региони

СЦ 1 Насърчаване на интегрираното и приобщаващо социално, икономическо и екологично развитие, култура, природно наследство, устойчив туризъм и сигурността в градските райони

Код 085 Инфраструктура в областта на образованието и грижите в ранна детска възраст 17 223 030,00 евро

ЕФРР Региони в преход По слабо развити региони

СЦ 1 Насърчаване на интегрираното и приобщаващо социално, икономическо и екологично развитие, култура, природно наследство, устойчив туризъм и сигурността в градските райони

Код 086 Инфраструктура за начално и средно образование 17 223 030,00 евро

ЕФРР Региони в преход По-слабо развити региони

СЦ 1 Насърчаване на интегрираното и приобщаващо социално, икономическо и екологично развитие, култура, природно наследство, устойчив туризъм и сигурността в градските райони

087 Инфраструктура за висше образование 17 223 030,00

ЕФРР Региони в преход По-слабо развити региони

СЦ 1 Насърчаване на интегрираното и приобщаващо социално, икономическо и екологично развитие, култура, природно наследство, устойчив туризъм и сигурността в градските райони

Код 088 Инфраструктура за професионално образование и обучение и учене за възрастни 17 223 030,00 евро

ЕФРР Региони в преход По-слабо развити региони

СЦ 1 Насърчаване на интегрираното и приобщаващо социално, икономическо и екологично развитие, култура, природно наследство, устойчив туризъм и сигурността в градските райони

Код 129 Опазване, развитие и популяризиране на културното наследство и културните услуги 13 778 424,00 евро

ЕФРР Региони в преход По-слабо развити региони

СЦ 1 Насърчаване на интегрираното и приобщаващо социално, икономическо и екологично развитие, култура, природно наследство, устойчив туризъм и сигурността в градските райони

Код 130 Опазване, развитие и популяризиране на природното наследство и екотуризъм 5 511 369,60 евро

ЕФРР Региони в преход По-слабо развити региони

СЦ 1 Насърчаване на интегрираното и приобщаващо социално, икономическо и екологично развитие, култура, природно наследство, устойчив туризъм и сигурността в градските райони

Код 131 Физическо обновление и сигурност на обществените пространства 32 149 656,00 евро

Чрез актуализирана на Методиката и индикативно разпределение на средствата от Европейския фонд за Регионално развитие по програми за транснационално и трансгранично сътрудничество за България за

програмен период 2021 - 2027 г. се предвижда в следващите седем години в страната ни да получи общо 135,5 млн. евро за финансиране на програмите за териториално сътрудничество. От тях към двустранните програми на България с Румъния, Гърция, Сърбия, Република Северна Македония и Турция се насочват 113,1 млн. евро, а към бюджета на транснационалните програми „Дунав“, „Средиземно море“ и „Черноморски басейн“ - 22,4 млн. евро.

При определяне на бюджетите са отчетени демографски и териториални показатели, както и икономическите и социалните предизвикателства пред регионите, като приоритет, е поставен върху по-слабо развитите територии.

➤ *Цел на политиката 5: „Европа по-близо до гражданите“*
Приоритет – „Интегрирано развитие на граничния регион“

• СНЦ *„Насърчаване на интегрираното социално, икономическо и екологично развитие, културното наследство и сигурността в райони, различни от градските“.*

Предвидените за подкрепа дейности/инвестиции предстои да бъдат уточнени. Целевите групи по този приоритет са местните/регионалните органи и власти, регионални структури на централната администрация, НПО, изследователски, академични, обучителни и социални институции, МСП, резиденти, туристи.

➤ *Цел на политиката: „По-зелена, нисковъглеродна Европа“*
Приоритет „По-устойчив граничен регион“

СПЦ *„Насърчаване на адаптирането към изменението на климата, превенция на риска и устойчивост на бедствия“*

Програмите за периода 2007—2013 г. и 2014—2020 г. показват липса на широкомащабни водещи проекти, които допринасят за по-голямо въздействие върху целия трансграничен район. Предварително определен стратегически проект за подготовка на населението за действия в случай на бедствия и подобряване на капацитета на професионалните екипи за реагиране в случай на извънредни ситуации ще се основава на резултатите от миналото с цел да ги използва, валоризира и мултиплицира чрез разпространение на идеята в две основни посоки:

1. Разширяване на рамката за реагиране в трансграничния регион при бедствия чрез добавяне на повече видове природни и причинени от човека бедствия;

2. Повишаване на регионалния капацитет за реагиране при бедствия на най-засегнатите – специалистите и населението по границите.

Предвидени за подкрепа са следните дейности:

- Разработване на всеобхватна програма за готовност на граничните общности за адекватна реакция при природни бедствия, включително онлайн и обучения на място, симулации, кампании за повишаване на осведомеността и др.;
- Укрепване на институционалното сътрудничество в трансграничния регион чрез разработване на насочваща и стратегическа документация; обмен на информация, знания и умения; провеждане на съвместни обучения на терен и т.н.;
- Актуализиране на академичните програми по отношение на разработването и прилагането на рамка за реагиране при бедствия, която има за цел да подобри взаимодействието между науката и политиката за по-стабилна база от знания за вземането на решения;
- Малки инвестиции в публична инфраструктура за обучение и в специализирано оборудване.

Съгласно представената допълнителна информация Приоритет 2 „*Интегрирано развитие на граничния регион*“ на проекта на програмата е идентифициран в изпълнение на цел на политиката 5 „*Европа по-близо до гражданите*“, като за прилагането на тази цел е предвидено разработване и впоследствие изпълнението на ТСИМ. Уточнено е, че в йерархичната система от документи, Програмата заема лидерска позиция. Специфичните цели са базата за определяне, в тясна обвързаност с конкретните нужди и потенциали и приоритетните мерки от по-високо ниво, на мултисекторен пакет от мерки. За целта ще бъде осигурено прилагането на необходимия минимум териториално фокусирани интервенции в различните области от социално-икономическото развитие.

Програмата за Трансгранично сътрудничество Румъния - България 2021 – 2027

Приоритет 2 „ По-зелен регион “:

Дейности и мерки в обхвата на две специфични цели. Специфична цел: Насърчаване на адаптирането към изменението на климата и предотвратяването на риска от бедствия и устойчивостта, вземайки предвид екосистемните подходи: Програмата ще подкрепя действия, свързани със следните области (неизчерпателен списък):

- действия за адаптиране и смекчаване на последиците от изменението на климата;

- предотвратяване и управление на риска от природни и опасни събития (напр. наводнения, пожари, суши, ерозия, земетресения и свлачища) и рискове, свързани с човешки дейности;

- насърчаване на устойчивостта при бедствия. Видове действия (неизчерпателен списък): Действията, свързани с предотвратяване на риска от бедствия и устойчивост, ще бъдат реализирани чрез стратегически проекти, съвместно разработени от публичните власти, заедно с други заинтересовани страни от двете държави, като се вземат предвид екосистемните подходи. Превенцията и устойчивостта на риска от бедствия, като се вземат предвид действията на подходите, основани на екосистемите ще се фокусират върху:

- Подобряване на капацитета за предотвратяване на риска и капацитет за интервенции в района на трансгранично сътрудничество между България и Румъния, чрез разработване на съвместни оперативни центрове, планове за интервенции и учебни програми, за да се развие устойчивостта при бедствия;

- Подобряване на трансграничната координация, знания и способност за адаптиране на управлението на водите в района на трансгранично сътрудничество между България и Румъния към изменението на климата и към свързаните с това рискове (наводнения, пожари, хидрологични суши, замърсяване). Видове действия, свързани с изменението на климата (неизчерпателен списък):

- Повишаване на осведомеността, изграждане на мрежи от общности и заинтересовани страни и изпълнение на образователни дейности относно 5 негативния ефект от изменението на климата, особено сред местните общности, туристите и собствениците на гори;

- Разработване на методи и инструменти за подобряване на капацитета на съответните заинтересовани страни за предотвратяване и смекчаване на въздействието от изменението на климата (напр. разработване и прилагане на планове за действие, методологии, политики, инструменти и т.н.) и за обмен на знания и добри практики, свързани с подпомагането на планирането и вземане на решения по въпроси, свързани с изменението на климата;

- Идентифициране, оценка и намаляване на отрицателните последици от изменението на климата върху социално-икономическите дейности в района (напр. разработване и прилагане на съвместни стратегии, инструменти, планове, решения, съвместна помощна дейност);

- Разработване на методи и инструменти за подпомагане на планирането на адаптацията и вземането на решения относно мерките за адаптиране към изменението на климата;

- Мерки за повторно залесяване, опазване и защита на горите, включително прилагане на базирани в общността системи за мониторинг на горите, свързани с изменението на климата;

- Предотвратяване и обръщане на опустиняването чрез интегрирано управление на земята и водите (напр. защита на растителната покривка, засаждане на дървета, създаване на банки със семена, обогатяване на почвата с хранителни вещества, повторно въвеждане на избрани видове), за да се адаптират към изменението на климата;

- Разработване на структури за защита от наводнения и разглеждане на всички аспекти на управлението на наводненията, с фокус върху ограничаването на въздействието на климатичните промени, включително прогнози за наводнения и системи за ранно предупреждение, като подобрения на мостове и железопътни коловози, подобряване на язовирни съоръжения, изграждане / консолидиране на речни брегове, изграждане на зелени „буферни зони“ в градските райони, за да се позволи отводняване, мобилизиране на трансгранични заинтересовани страни чрез: стандартизиране на процедурите за адаптиране към изменението на климата; сътрудничество при разработването на местни планове за адаптация / смекчаване на последиците. Видовете действия, свързани с изменението на климата, ще се изпълняват чрез целеви/редовни покани за проекти. Проектите трябва да се разработват съвместно от компетентните публични органи, други заинтересовани страни и участници от двете страни на границата и трябва да бъдат в съответствие със съответните национални, регионални и местни стратегически документи. В съответствие с българското законодателство, българските кандидати трябва да получат писмо за подкрепа от съответния национален/регионален компетентен орган/и, преди да подадат своето проектно предложение. Проектите трябва да демонстрират значимост за трансграничната зона и принос към националните и европейските стратегически документи. Проектите трябва да са в полза на цялата област на Програмата и да б съответстват на целите на Зелената сделка по отношение на защитата на екосистемите, предвиждането на неблагоприятните последици от изменението на климата и предприемането на подходящи действия за предотвратяване или минимизиране на щетите.

Основни целеви групи:

- Организации в публичния сектор, създатели на политики и планове и организации, засегнати от адаптацията към изменението на климата, предотвратяването на риска и устойчивостта при бедствия;
- Население на трансграничната зона;
- Учени и изследователи;
- Преподаватели по екологични теми и екологични организации.

Специфична цел:

Подобряване на защитата и опазването на природата, биологичното разнообразие и зелената инфраструктура, включително в градските райони, и намаляване на всички форми на замърсяване: Програмата може да подкрепя действия, свързани със следните области (неизчерпателен списък):

- намаляване на замърсяването на околната среда;
- подкрепа за развитието на зелени инфраструктури;
- подобряване опазването на биологичното разнообразие, възстановяването и устойчивото използване и защита на природното наследство, включително обектите от „Натура 2000“ и Рамсар.

Мерките, насочени към екологичната инфраструктура и намаляването на всички форми на замърсяване, ще се считат за по - висок приоритет сред останалите. Примери за видове действия (неизчерпателен списък):

- Промотиране, улесняване и насърчаване на участието на гражданите в защитата на биологичното разнообразие, включително неговото опазване и устойчиво използване;
- Събиране на данни и обмен на информация по отношение на биологичното разнообразие;
- Оценка, подобряване и популяризиране на екосистемните услуги на местно и регионално ниво;
- Споделяне на добри практики и прилагане на екологични и иновативни решения, насочени към инвазивните чужди видове и укрепване на практиките за устойчиво управление на околната среда (напр. управление, благоприятно за опрашители, управление на водни обекти, гори и др.);
- Подпомагане създаването на семенни банки, възстановяване на почвените органични вещества и организми, които насърчават по-голям растеж, и повторно въвеждане на избрани видове;

- Защита на природата и биоразнообразието, разположени в близост до населени места чрез създаване на нови проходи за достъп / зелена инфраструктура и др .;

- Насърчаване и използване на екологични строителни материали и услуги, например чрез разработване на насоки, популяризиране на най-добрите практики, възприемане на зелени принципи в публичните процедури, насърчаване на принципа на екологичен урбанизъм и др.;

- Повишаване на информираността за ползите от зелените площи, включително в градските райони, насърчаване на местните действия за по-зелени селища и рехабилитация на изоставени пространства;

- Разработване на зелена архитектура за увеличаване на озеленяването на покривите и фасадите, подпомагане на градинарството, насърчаване на екологични решения за заместване на пестициди и хербициди в градските зони и др .

- Разработване на градски и извънградски зелени площи, включително връзки между зелени площи (градски паркове, зелени спортни съоръжения, гори, речни зелени площи);

- Подобряване на контрола на замърсяването, чрез подпомагане на инвестиции в мониторинг и събиране на данни за замърсяването на въздуха, почвата и водите, особено в градските райони, включително чрез създаване на инструменти за измерване на качеството на въздуха, почвата и водата и предоставяне на данни в реално време (например мрежи от сензори, приложения и платформи, които позволяват публично докладване);

- Насърчаване на ефективно управление на отпадъците: разделяне и рециклиране на отпадъци; повишаване на осведомеността относно устойчивото управление на отпадъците;

- Подпомагане на управлението на водите и земите чрез зелени решения (например: блатисти места, възстановяване на потоци и озеленяване, градски дренажни системи, натурализирани езера с дъждовна вода и др.).

Всички проекти трябва да демонстрират значимост за трансграничната зона и да допринесат за националните и стратегическите документи на ЕС, особено Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие до 2030 г. и Планът за възстановяване на природата на ЕС. Проектите трябва да са в полза на цялата област на Програмата и да се фокусират също върху целите на Зелената сделка, по

Интегрирана стратегия за териториално развитие ще бъде разработена от съответните заинтересовани страни от района, не по-късно от 6 месеца след одобряването на програмата от ЕК. За да отрази интегрирания характер на стратегията, велосипедният маршрут EuroVelo 6 ще служи като свързващ елемент, носещ кохерентност и единна цел: развитие на граничната зона чрез многосекторни интервенции (разработване на необходимата инфраструктура и спомагателни съоръжения, мерки, свързани с безопасността, места за настаняване, храни, напитки и почивка). Повечето от предложените индикативни видове действия могат да бъдат изпълнявани и от МСП, включително микропредприятия. Разглежда се интегриран многотематичен и междусекторен териториален подход, основан на следните елементи:

1. Разработване на велосипедния маршрут EuroVelo: в основата на интегрирания подход за икономическа диверсификация в програмната област

Маршрутът за колоездене има значителен потенциал да привлече нови посетители в цялата област. Той може да се използва и за създаване и консолидиране на бранд за региона, не само за 10 морския бряг или крайбрежието, но и като цялостна дестинация за наследство / еко туризъм. Предвиждат се интервенции по отношение както на Основния път - основната линия на маршрута EuroVelo 6 - по река Дунав и в Румъния, и в България, така и на Обхватната мрежа - второстепенни маршрути, водещи към различни културни и туристически обекти в граничната зона. Следните видове действия могат да бъдат подкрепени (неизчерпателен списък):

- Развитие на необходимата велосипедна инфраструктура, включително мерки за безопасност, пунктове за първа помощ и обслужване, сигнализация и др. Приоритет ще се дава на проекти, осигуряващи връзка с туристически атракции - културни обекти, обекти на природното наследство и други транспортни средства. Свързващата инфраструктура (вкл. реконструкция или модернизация на съответните пътни участъци) с ограничена дължина в надлежно обосновани случаи;

- Осигуряване на пътна безопасност за участъците, покриващи маршрута EuroVelo, с оглед спазване на стандартите, свързани със системите за сигнализация на трафика и / или допълнително развитие на инфраструктурата, предназначена за велосипедисти и пешеходци, като тунели, байпаси, мостове, надлези и алеи и защитени колоездачни пътеки;

- Осигуряване на ефективни връзки и достъп до и от други видове транспорт, включително пристанища и железопътни гари - адаптиране на инфраструктурата

- Осигуряване на обществен транспорт, водещ до велосипедния маршрут;
- Осигуряване на подходящи услуги по маршрута EuroVelo 6, като: настаняване, изхранване, зони за почивка и отдих, услуги, включително велосипедни спирки, информация, резервиране на услуги, друга помощ;

- Осигуряване на комуникация и информация, онлайн и по маршрута, включително мобилни / електронни приложения за велосипедисти и др. Предвиждат се и меки мерки, като промоционални кампании за екологичен и немоторизиран транспорт и / или реклама на маршрута EuroVelo 6, като подкрепящи мерки.

Подпомагане на туристическите дейности, свързани сектори и индустрии:

Ще бъдат финансирани действия за допълване и разширяване на съществуващото предлагане и за повишаване на привлекателността на региона по маршрута EuroVelo 6, чрез капитализиране на наличното природно и културно наследство и туристическите атракции. Малкият, семейният и местният бизнес - МСП - също попада в основните целеви групи. Предвид характера на региона се предвижда развитието на следните видове туризъм: културноисторически, развлекателен, религиозен, агротуризм, екотуризм, кулинарен и винен туризъм, спортен туризъм. Следните видове действия могат да бъдат подкрепени (неизчерпателен списък):

- Инвестиции в икономическа конкурентоспособност на местния бизнес, включително, но не само: строителство / модернизация на производствени съоръжения; доставка на съответното оборудване; въвеждане на цифрови технологии и др.;

- Обособяване на природни обекти за икономическа употреба: пътеки, места за изхвърляне на отпадъци, охрана, сигнализация, къмпинги, други атракции на открито и т.н.;

- Подкрепа на обекти с туристически потенциал: изграждане, модернизация / възстановяване на замъци, крепости, църкви, манастири, дворци, археологически обекти, частни / обществени музеи, библиотеки, художествени колекции / галерии, изложбени места, винарни, агро-ферми (напр. полета с лавандула; полета с рози,

традиционни фабрики за олио, кошари), приключенски паркове, атракции на открито и др.;

- Създаване на общи продукти и услуги от историческо, природно и културно наследство, разширяване и подобряване на услугите, насочване към нови пазари и създаване на работни места в трансграничния район, включително чрез създаване на физически и онлайн магазини, особено за традиционни / местни продукти (местна храна, хляб, вино, сирене, роза, лавандула, мед и др.);

- Подкрепа за местни и регионални участници за валоризиране на потенциално ценни туристически обекти / преживявания, включително чрез създаване на устойчиви туристически пътеки или разработване на етикети за качество за високи постижения в услугите, популяризиране и маркетинг на туристическото предлагане и др., като използване на социалните медии – „Insta-туризъм“;

- Обучение на персонала, особено в дигитални умения.

Проектите трябва да демонстрират връзката и приноса към интегрираната териториална стратегия, както и към развитието на маршрута EuroVelo 6 и икономическите сектори, развити в трансграничната зона. Те, също така, трябва да имат и ясно трансгранично измерение.

Основни целеви групи:

1. Туристи, особено потребители на велосипедния маршрут EuroVelo 6;

2. Лица, пътуващи на къси разстояния, които ще имат алтернативи на обществения транспорт и личните си автомобили;

3. Лица, търсещи работа, които ще имат достъп до повече възможности;

4. Местното население, което ще се възползва от подобрените културни удобства и повечето възможности за отдих;

5. Местен бизнес;

6. Общините, които ще се възползват от увеличаване на приходите си

Положително се оценява ориентирането на Програмата към постигането на четири от политическите цели на Европейско ниво - за по-зелената, нисковъглеродната и устойчива Европа; по-добре свързаната Европа; по-социалната и по-приобщаващата Европа и Европа по-близо до гражданите си. Безусловно се подкрепя планираният принос към подхода на Интегрираните териториални инвестиции, като най-значимата европейска цел на политика, а именно тази за по-близката до гражданите си Европа. Считаме че предвидените

неинфраструктурни мерки по приоритетите на бъдещата Програма, особено тези насочени към анализи, проучвания, стратегии, планове и др., многобройни от които са подготвени от 2007 г. насам и за съжаление останали „само на хартия“, т.е. без принос и резултат към развитието на региона, следва максимално възможно да се ограничат. Приоритет ще е удачно да се поставя на значими за региона инфраструктурни проекти водещи до социално-икономическото му развитие, каквито безспорно са инвестициите в транспортна, пътна, екологична, туристическа, образователна, социална и инфраструктура за превенция на рисковете от бедствия.

Предвижда се в следващите седем години страната ни да получи общо 135,5 млн. евро за финансиране на програмите за териториално сътрудничество. От тях към двустранните програми на България с Румъния, Гърция, Сърбия, Република Северна Македония и Турция се насочват 113,1 млн. евро, а към бюджета на транснационалните програми „Дунав“, „Средиземно море“ и „Черноморски басейн“ - 22,4 млн. евро.

8. Финансов механизъм на ЕИП и Норвежки финансов механизъм

В рамките на новия програмен период 15 държави членки на ЕС ще получат общо 2,8 милиарда евро (1,5 милиарда чрез ФМ на ЕИП и 1,3 по Норвежкия финансов механизъм) за намаляване на социалното и икономическо неравенство и укрепване на двустранните отношения с трите държави донори. България е четвъртият най-голям бенефициент след Полша, Румъния и Унгария. В допълнение, ще бъде създадени два регионални фонда насочени срещу младежката безработица (65,5 милиона евро) и за насърчаване на регионалното сътрудничество (34,5 милиона евро). Следващите стъпки за България са преговори с държавите донори за подписване на меморандуми за разбирателство, в които ще бъде разписано разпределението по програмни области /местно развитие, екология, развитие на бизнеса, фонд активни граждани и др./.

9. Програмен период 2021-2027 г.

Европейски План за Възстановяване: MFF + NGEU = 1,850 трилиона евро

Многогодишна Финансова Рамка (MFF) + ЕС от Ново Поколение (NGEU)

Многогодишна финансова рамка на ЕС 2021-2027 г.

Бюджетът на ЕС се предлага да възлиза на 1,1 трилиона евро, от които България да разполага със следните средства за инвестиции:

- Кохезионна политика (Европейски фонд за регионално развитие; Европейски социален фонд, Кохезионен фонд) – 8,776 млрд. евро;
- Обща селскостопанска политика: директни плащания – 4,976 млрд. евро;
- Обща селскостопанска политика: Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони – 2,002 млрд. евро;
- Фонд за справедлив преход – 673 млн. евро;
- Миграция и сигурност (3 фонда) – 420 млн. евро;
- Извеждане от експлоатация на блокове, АЕЦ Козлодуй – 56 млн. евро
- Общо за България = 16,9 млрд. евро.

Следващо поколение ЕС 2021-2027 г.

Бюджетът на СПЕС ще се формира чрез привличането на заеман ресурс – 750 млрд. евро, от които 500 млрд. евро ще бъдат предоставени на държавите членки под формата на безвъзмездна финансова помощ (грантове), а 250 млрд. евро ще бъдат включени в заемни инструменти. СПЕС включва:

- Фонд за възстановяване и устойчивост от 560 млрд. евро (310 млрд. евро грантове и 250 млрд. евро заеми);
- REACT-EU или допълнително финансиране за програмите от текущата Кохезионна политика, които ще се удължат до 2023 г. – 55 млрд. евро;
- Допълнителен бюджет за Фонда за справедлив преход – 30 млрд. евро;
- 15 млрд. евро допълнително за Европейския фонд за развитие на селските райони;
- Инструмент за подкрепа на платежоспособността – 31 млрд. евро за осигуряване на гаранции от бюджета на ЕС за ЕИБ. Инструментът се основава на търсенето и наличен за всички ДЧ, особено за подкрепа на компании в най-засегнатите сектори;
- Увеличение на бюджета на Invest EU с 15,3 млрд. евро и създаване на Инструмент за стратегически инвестиции от 15 млрд. евро, който се включва като нов „прозорец“ към Invest EU;
- Нова програма „Здраве“ с бюджет от 9,4 млрд. евро;

• Други малки инструменти за гражданска защита, както и известни увеличения на бюджета на Horizon EU (с 13,5 млрд. евро) и инструмента за външни дейности и хуманитарна помощ (с 16,5 млрд. евро).

СПЕС за България ще има следните финансови измерения:

• Фонд за възстановяване и устойчивост – 6,131 млрд. евро (а) безвъзмездна финансова помощ. Достъп до 3,151 млрд. евро заемен ресурс;

• REACT-EU или допълнително финансиране за програмите от текущата Кохезионна политика – индикативно 692 млн. евро (б);

• Фонд за справедлив преход – 2,02 млрд. евро (в);

• Европейски фонд за развитие на селските райони – 376 млн. евро (г);

• Безвъзмездна финансова помощ (а+б+в+г) = 9,219 млрд. евро

• Заемен ресурс = 3,151 млрд. евро

• Общо за България = 12,370 млрд. евро

Европейски План за Възстановяване – Финансов ресурс за България 2021-2027 г.:

Многогодишна финансова рамка = 16,90 млрд. евро

Следващо поколение ЕС = 12,37 млрд. евро

Общо = 29,27 млрд. евро (от 1,850 трилиона евро общо за ЕС)

Допълнителна информация:

* БФП зависи от броя на населението, БВП на глава от населението, броя на безработните.

* Участието на България в погасяването на заема е 3,3 млрд. евро. (годишно?)

* Размерът на заема не може да е повече от 4,7 % от БВП.

* Националното съ-финансиране се променя от 15% на 30%.

* Правилото n+3 става n+2.

* Ключов елемент на СПЕС е Инструментът за възстановяване и устойчивост, който на практика заменя Програмата за подкрепа на структурните реформи. Инструментът се обвързва с препоръките в рамките на Европейския семестър и изисква разработването и одобрението от ЕК на национален план за възстановяване и устойчивост като част от Националната програма за реформи и в съответствие с националните планове за климат, преход, споразумение за партньорство.

* Изпълнението на инструмента е до 31.12.2024 г.

* Проектите, с които ще се усвояват средствата по различните Оперативни Програми трябва да гарантират изпълнение на основните цели на ЕС и националните приоритети на България:

* Основни цели на политиката на ЕС за сближаване през периода 2021-2027 г.; досегашните 11 тематични цели са еволюирали в 5 цели:

1. По-интелигентна Европа чрез насърчаване на иновативния и интелигентен икономически преход;

2. По-зелена, ниско въглеродна Европа чрез насърчаване на чист и справедлив енергиен преход, зелени и сини инвестиции, кръгова икономика, приспособяване към изменението на климата и превенция и управление на риска;

3. По-добре свързана Европа чрез подобряване на мобилността и регионалната свързаност на ИКТ;

4. По-социална Европа чрез изпълнение на европейския стълб на социалните права;

5. Европа по-близо до гражданите чрез насърчаване на устойчиво и интегрирано развитие на градските, селските и крайбрежните райони и местните инициативи.

Управление на средствата. Финансирането се управлява съгласно строги правила, за да се гарантира стриктен контрол върху това как се използват средствата и дали се изразходват прозрачно и отчетно.

Като цяло 27-те комисари на ЕС носят крайната политическа отговорност за гарантиране на правилното изразходване на средствата на ЕС. Но тъй като по-голямата част на средствата се управляват в страните получатели, отговорност за извършване на проверки и годишни одити носят националните правителства.

Над 76% от бюджета на ЕС се управлява в партньорство с националните и регионалните органи чрез система на „споделено управление“, главно чрез 5 големи фонда — структурните и инвестиционните фондове. Заедно те спомагат за изпълнението на стратегията „Европа 2020“.

- Европейски фонд за регионално развитие (ЕФРР) – регионално и градско развитие

- Европейски социален фонд (ЕСФ) – социално приобщаване и добро управление

- Кохезионен фонд (КФ) – икономическо сближаване на по-слабо развитите региони

- Европейски земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР)
- Европейски фонд за морско дело и рибарство Търсене на налични преводи за тази връзка EN (ЕФМДР)

Други средства се управляват пряко от ЕС. Те се предоставят под формата на:

- Безвъзмездни средства за специфични проекти във връзка с политиките на ЕС, обикновено след публична обява, известна като „покана за представяне на предложения“. Една част от финансирането е от ЕС, а друга част — от други източници.

- Договори, сключени от институциите на ЕС за покупка на услуги, стоки или строителни работи, необходими за тяхната дейност – като проучвания, обучения, организиране на конференции, информационно технологично оборудване. Договорите се сключват чрез покани за подаване на оферти.

Получателите на поръчки, безвъзмездни средства или помощи за развитие, предназначени за страни извън ЕС, се публикуват онлайн.

Национални приоритети на България:

1. Наука и иновации за конкурентоспособност;
2. Образование и обучение за високо квалифицирана работна сила;
3. Подобряване на свързаността и цифровизацията на икономиката;
4. Насърчаване на заетостта и социалното включване и намаляване на бедността;
5. Оползотворяване на местния потенциал;
6. Хоризонтални политики: действия свързани с климата; преференциално третиране на проекти в изостанали райони; сигурност и миграция.

Програми за периода 2021-2027 г. и водещи ведомства за разработването им:

1. Програма за иновации и конкурентоспособност с водещо ведомство – МИ;
2. Програма за наука и образование с водещо ведомство – МОН;
3. Програма за околна среда с водещо ведомство – МОСВ;
4. Програма за транспортна свързаност с водещо ведомство – МТТИС ;

5. Програма за електронно управление и техническа помощ с водещо ведомство – администрацията на МС;
6. Програма за развитие на регионите с водещо ведомство – МРРБ;
7. Програма за развитие на човешките ресурси с водещо ведомство – МТИСП;
8. Програма за морско дело, рибарство и аквакултури с водещо ведомство – МЗХГ;
9. Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони с водещо ведомство – МЗХГ;
10. Оперативна програма за храни и/или основно материално подпомагане с водещо ведомство – Агенция за социално подпомагане;
11. Национална програма по Инструмент за финансово подпомагане за управлението на границите и за визите като част от Фонда за интегрирано управление на границите с водещо ведомство – МВР;
12. Национална програма по фонд „Вътрешна сигурност“ с водещо ведомство – МВР;
13. Национална програма по фонд „Убежище и миграция“ с водещо ведомство – МВР

10. Заключение

Европейският Съюз предоставя финансиране за множество разнообразни проекти и програми в области като регионално и градско развитие; заетост и социално приобщаване; земеделие и развитие на селските райони; морско дело и рибарство; научни изследвания и иновации; хуманитарна помощ.

Изброените по горе програми и финансови инструменти са важен елемент за многофункционалното развитие на СЦДП „Габрово“. Създаване на оптимална структура за управление на горския сектор, гарантираща изпълнението на публичните функции на държавата и ефективното управление на държавната горска собственост, вкл.:

Усъвършенстване на законодателството и модела на финансиране на сектора с оглед гарантиране на неговата финансова самостоятелност и икономическа жизненост.

Опазване и възстановяване компонентите на биологичното и ландшафтното разнообразие чрез интегриране на консервационните цели в горскостопанските практики, изграждане на адекватни системи за “in-situ” и “ex-situ” съхраняване и природосъобразно стопанисване и управление на горите.

Развитие и експлоатация на туристическия потенциал на горите. Интегриране на туристическия бизнес в традиционните дейности по стопанисване и управление на горите.

Осигуряване на точна и своевременна информация за състоянието на горите, горските ресурси и тяхното управление за нуждите на държавата, частния сектор, обществото, неправителствените организации и международните институции.

Литература

1. Аграрен доклад МЗХГ 2018, 2019, 2020 г.
2. Национална стратегия за развитие на горския сектор в Република България за периода 2013 - 2020 г.
3. Визия на Република България за бъдещето на Общата селскостопанска политика след 2020 г.
4. Наръчник на добри практики
5. Европейската комисия прие новата Стратегия на ЕС за горите до 2030 г.
6. Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие за 2030 г
7. Стратегически план за развитие на земеделието и селските райони 2021 2027
8. Национален план за възстановяване и устойчивост
9. Програма „Околна среда“ за програмен период 2021 – 2027 г.
10. Програма LIFE 2021-2027
11. Оперативна програма „Развитие на регионите 2021-2027 г.“
12. Програмата за междурегионално сътрудничество „ИНТЕРРЕГ ЕВРОПА“ 2021-2027 г.
13. Финансов Механизъм на Европейското Икономическо Пространство и Норвегия Финансов Механизъм
14. https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/food-farming-fisheries/forestry/documents/eval-cap-forestry-measures-leaflet_en.pdf
15. http://www.iag.bg/data/docs/Oценка_i_kartografirane_na_risk_ot_gorski_pozhari.pdf.
- 16 <http://www.iag.bg/data/docs/Programa-pojari-2017.pdf>
17. <https://keep.eu/projects/455/European-Forest-Fire-Monitori-EN/>
18. Директива 86/278/ЕИО на Съвета от 12 юни 1986 г. за опазване на околната среда
19. Регламент (ЕС) № 1303/2013 - представя общите правила, приложими за европейските структурни и инвестиционни фондове (ЕСИФ))

20. Регламент (ЕС) № 1305/2013 - подпомагане на развитието на селските райони от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР)

21. Регламент (ЕС) № 1306/2013 относно финансирането, управлението и мониторинга на общата селскостопанска политика

22. Регламент (ЕС) 1310/2013 - подпомагане на развитието на селските райони от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР)

23. Регламент (ЕС) 807/2014 - подпомагане на развитието на селските райони от Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони (ЕЗФРСР) и въвеждане на преходни разпоредби

24. План за интегрирано развитие на Община Габрово (ПИРО) за периода 2021-2027 г.

25. План за интегрирано развитие на Община Велико Търново (ПИРО) за периода 2021-2027 г.

26. План за интегрирано развитие на Русе (ПИРО) за периода 2021-2027 г.

27. План за интегрирано развитие на Силистра (ПИРО) за периода 2021-2027 г.

28. Stoyanova, N. (2018). Guidelines for the development of regional plans for sustainable development in Northern-East Bulgaria. Sustainable development and competitiveness of regions. UARD Collective monograph series; Book 1; First edition ISBN 978-619-203-230-2. Academic publishing house "Talent"; University of agribusiness and rural development Plovdiv, 2018, pp. 205-221.

29. Stoyanova, N. (2019). Normative settlement of labour relations in agricultural sector in Bulgaria. Proceedings of the International scientific and practical conference "Bulgaria of regions'2019". International scientific and practical conference „Bulgaria of regions 2019“on the topic „Fiscal policy, globalization and economic growth: sustainable development challenges and perspectives“, 22 November 2019, Plovdiv, pp. 621-626.

ГОДИШНИК
НА ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО АГРОБИЗНЕС
И РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНИТЕ
ТОМ X

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ТАЛАНТ“
НА ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ ПО АГРОБИЗНЕС И РАЗВИТИЕ НА РЕГИОНИТЕ
ПЛОВДИВ 2022